

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО

Лінгвістичні науки

Збірник наукових праць

№ 34

Видається з липня 2005 року

Виходить два рази на рік

Одеса
2022

Засновник: Державний заклад: «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Головний редактор збірника — *Тетяна Корольова*, доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Редакційна колегія:

Наталія Бігунова, д-р філол. наук, проф., завідувачка кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів, ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна);

Віктор Бріцин, д-р філол. наук, проф., Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України (м. Київ, Україна);

Ольга Валізура, д-р філол. наук, проф., завідувачка кафедри східної філології, Київський національний лінгвістичний університет (м. Київ, Україна);

Марія Вереш, канд. філол. наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

Володимир Гущенко, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства, Слов'янський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ, Україна);

Андрея Громінова, д-р філософії, проф., зав. кафедри русистики факультету філософії і гуманітарних наук, Університет Святих Кирила і Методія (м. Трнава, Словаччина);

Ян Гвєсяк, д-р гуманістичних наук, проф., Познанський університет ім. Адама Міцкевича (м. Познань, Польща);

Іван Зиморя, д-р філол. наук, проф. кафедри теорії та практики перекладу, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

Микола Зиморя, д-р філол. наук, проф., академік Академії наук вищої школи України, завідувач кафедри германських мов і перекладознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (м. Дрогобич, Україна);

Олександр Ліадаї, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри методик дошкільної та початкової освіти, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна);

Олена Кон, канд. філол. наук, доцент, декан філологічного факультету, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Сергій Михида, д-р філол. наук, проф. кафедри української та зарубіжної літератури, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна);

Надія Сподарець, д-р філол. наук, проф., завідувачка кафедри загального та слов'янського літературознавства, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Ришард Стефаняк, д-р гуманістичних наук, проф., віце-президент м. Ченстохова, Польща;

Інна Ступак, д-р філол. наук, проф. кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Володимир Сулим, канд. філол. наук, професор кафедри міжкультурної комунікації та перекладу, Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна);

Олег Тищенко, д-р філол. наук, проф., зав. кафедри технічного перекладу, Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна);

Мирослава Фабіан, д-р філол. наук, проф. кафедри англійської філології, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

Анешка Чайковська, д-р філол. наук, проф., декан філологічного факультету, Ченстоховський університет імені Яна Длугоша (м. Ченстохова, Польща);

Наталія Чендей, канд. філол. наук, доцент кафедри англійської філології, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

Анастасія Юмрукуз, канд. філол. наук, доцент, завідувачка кафедри західних і східних мов та методики їх навчання, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Заступник головного редактора: *Наталія Жмаєва*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

SCIENTIFIC RESEARCH ISSUES

OF SOUTH UKRAINIAN
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NAMED AFTER K. D. USHYNSKY

Linguistic Sciences

The Scientific Research Issues Collection

№ 34

Issued since 2005

Frequency: biannual

Odesa
2022

UDC 81(066)

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34>

Founder: State Institution: “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”

Chief Editor — **Tetiana Korolova**, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine)

Editorial Board:

Natalia Bigunova, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Foreign Languages of Humanitarian Faculties, Odesa I. I. Mechnikov National University;

Viktor Britsyn, Doctor of Philology, Professor, O. O. Potebnia Institute of Linguistics of National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine);

Olga Valigura, Doctor of Philology, Professor, Head of Eastern Philology Department, Kyiv National Linguistic University (Kyiv, Ukraine);

Mariya Veresh, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);

Volodymyr Glushchenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the General, Germanic and Slavic Linguistics, Slovyansk State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);

Andrea Spominova, Doctor of Philosophy, Professor at the Department of Russian Studies, University of Ss. Cyril and Methodius (Trnava, Republic of Slovakia);

Jan Grzesiak, Doctor of Humanities, Professor, Adam Mickiewicz University (Poznan, Poland);

Ivan Zimomrya, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation, Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);

Mykola Zymomria, Academician of the National Academy of Sciences of Higher School of Ukraine, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the Germanic Languages and Translation Studies, Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko (Drohobych, Ukraine);

Olexander Iliadi, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Methods of Preschool and Primary Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi, Ukraine);

Olena Kon, Candidate of Philology, Associate Professor, Dean of the Philological Faculty, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine);

Serhii Mykhyda, Doctor of Philology, Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi, Ukraine);

Nadiia Spodarets, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of General and Slavonic Literary Studies, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine);

Ryshard Stefaniak, Doctor of Philology, Professor, Vice-President of Częstochowa, Poland;

Inna Stupak, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine);

Volodymyr Sulim, Candidate of Philology, Professor at the Department of Intercultural Communication and Translation, Lviv National University named after Ivan Franco (Lviv, Ukraine);

Oleh Tyshchenko, Doctor of Philology, Professor at the Department of Technical Translation, Lviv State University of Life Safety (Lviv, Ukraine);

Myroslava Fabian, Doctor of Philology, Professor at the Department of English Philology, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);

Ahneszka Chaikowska, Doctor of Philology, Professor, Dean at the Faculty of Philology at Jan Długosz University in Częstochowa (Częstochowa, Poland);

Natalia Chendey, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of English Philology, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);

Anastasiia Yumrukuz, Candidate of Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of the Western and Oriental languages and Methods of their Teaching, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine)

Deputy editor-in-chief: **Natalya Zhmayeva**, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” (Odesa, Ukraine)

УДК 811.161.2'0 + 811.161.1'0

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-1>

ДАВНІ ЛІТОПИСИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РЕДУКОВАНИХ ГОЛОСНИХ У ПРАЦІ П. ЛАВРОВСЬКОГО «ПРО МОВУ ПІВНІЧНИХ РУСЬКИХ ЛІТОПИСІВ»

Володимир Глущенко

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
германської та слов'янської філології,
Донбаський державний педагогічний університет
Слов'янськ, Україна
e-mail: sdpunauka@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2394-4966>

АНОТАЦІЯ

У 50-ті рр. XIX ст. видатний філолог-славіст і діяч просвіти Петро Лавровський (1827–1886) опублікував низку праць, присвячених давньоруській (прасхіднослов'янській) мові та її діалектам. Серед цих студій, що зберегли своє наукове значення до нашого часу, слід назвати книгу «Про мову північних руських літописів» (1852), у якій П. Лавровський, спираючись на матеріал давніх східнослов'янських рукописів, докладно дослідив природу, походження й історію редукованих голосних [ѣ], [ь] на східнослов'янському терені. Пріоритетним джерелом вивчення редукованих для П. Лавровського були давні рукописи: літописи, грамоти, договори, акти. Водночас учений використовував як допоміжне джерело матеріал сучасних йому слов'янських мов, передусім східнослов'янських.

Слідом за О. Востоковим та І. Срезневським П. Лавровський розглядав [ѣ], [ь] як праслов'янську спадщину в давньоруській мові. На думку П. Лавровського, термін О. Востокова «напівголосні» є не зовсім вдалим; щодо [ѣ], [ь] треба говорити про голосні звуки. П. Лавровський довів, що Г. Павський, говорячи про «придихи», фактично відстоює консонантну природу [ѣ] і [ь]. Однак на цьому суперечливість трактування Г. Павським [ѣ], [ь] не закінчується. Далі Г. Павський пише про те, що ѣ і ь у найдавніших кирилических текстах використовувалися для позначення твердості та м'якості приголосних, а також для заміни «збіглих» голосних. П. Лавровський підкреслив, що тут спостерігається нерозмежування значень

літер **ъ, ъ** у давньоруській мові й у сучасній російській. Певну увагу П. Лавровський приділив походженню звуків [ѡ], [ѡ]: праслов'янський [ѡ] походить від праіндоєвропейського [u] короткого, а праслов'янський [ѡ] — від [i] короткого. Отже, П. Лавровський подав найбільш повну для свого часу характеристику давньоруських [ѡ], [ѡ] з погляду їх природи й походження.

Значним є внесок П. Лавровського в дослідження східнослов'янського процесу занепаду редукованих, що полягав у переході [ѡ], [ѡ] в [o], [e] в сильній позиції та в зникненні [ѡ], [ѡ] у слабкій позиції.

Ключові слова: П. Лавровський, давні рукописи, літописи, редуковані голосні, занепад редукованих, праслов'янська мова, давньоруська мова, східнослов'янські мови.

Вступ. Упродовж XIX ст. — початку XX ст. в мовознавстві панував порівняльно-історичний метод. Своєрідним «полігоном» для нього були історико-фонетичні дослідження (Колесов, 1985: 25). Це повною мірою стосується компаративістики першого періоду, що охоплює 20–60-ті рр. XIX ст. Серед лінгвістів цього часу чільне місце посідає видатний російський та український філолог-славист і діяч просвіти Петро Олексійович Лавровський (1827–1886). Він вирізнявся різнобічністю наукових інтересів. Основні славістичні праці П. Лавровського присвячено мові й палеографічним особливостям давніх писемних пам'яток східних, південних і західних слов'ян, відношенням між слов'янськими мовами в різні епохи їхнього розвитку, лексичним, фонетичним і граматичним особливостям слов'янських мов.

П. Лавровський — поряд з М. Максимовичем і Я. Головацьким — став одним з перших представників порівняльно-історичного методу в Україні (Глушенко, 1998: 23–31).

Разом зі своїм учителем І. Срезневським П. Лавровський стояв біля джерел Харківської лінгвістичної школи; П. Лавровський був учителем О. Потебні — фундатора й головного теоретика цієї школи.

У 50-ті рр. XIX ст. П. Лавровський опублікував низку праць, присвячених давньоруській (прасхіднослов'янській) мові та її діалектам. Вони зберегли своє наукове значення до нашого часу. Серед цих студій слід назвати книгу «Про мову північних руських літописів» (1852), у якій П. Лавровський, спираючись на матеріал давніх східнослов'янських літописів, докладно дослідив природу, походження й історію редукованих голосних [ѡ], [ѡ] на східнослов'янському терені.

Однак це питання в лінгвістичній історіографії залишається недостатньо вивченим, особливо з огляду на джерелознавчу базу досліджень ученого. Стисло про погляди П. Лавровського на генезис та еволюцію [ъ], [ь] писала О. Жихарева (Жихарева, 2001: 32). Докладніше це питання висвітлено в наших працях (Глущенко, 1998: 29; Глущенко, 2016; Глущенко, 2017а; Глущенко, 2017б; Глущенко, 2019). Проте джерелознавчий аспект у них, як ми вважаємо, розкрито не повною мірою.

З цього випливає **актуальність** пропонованого дослідження, пов'язана з нашим бажанням розкрити питання повніше й акцентувати увагу на джерелознавчих аспектах проблеми.

Метою нашої розвідки є розкриття поглядів П. Лавровського на природу, походження й історію редукованих голосних [ъ], [ь] у контексті компаративістики 20–60-х рр. ХІХ ст., установити внесок П. Лавровського у вивчення [ъ], [ь], звертаючи особливу увагу на джерелознавчий аспект.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) розкрити погляди на давньоруські [ъ], [ь] попередників П. Лавровського у вивченні цих звуків/фонем; 2) виявити, що найбільш цінне було успадковано П. Лавровським; 3) проаналізувати аргументовану критику П. Лавровським деяких тез О. Востокова й Г. Павського; 4) розкрити джерела вивчення історії редукованих у книзі П. Лавровського «Про мову північних руських літописів»; 5) установити внесок П. Лавровського у вивчення природи й походження редукованих голосних [ъ], [ь] у давньоруській мові й у дослідження процесу занепаду редукованих.

Матеріал та метод дослідження. Матеріал дослідження склали наукові лінгвістичні тексти. Це книга П. Лавровського «Про мову північних руських рукописів» (Лавровський, 1852), праці його попередників і сучасників. У статті використано актуалістичний метод як метод лінгвоісторіографічних досліджень.

Результати та дискусія. Праця П. Лавровського «Про мову північних руських рукописів», на нашу думку, з моменту свого видання у світ увійшла в золотий фонд славістики. Як нам видається, своїм успіхом ця книга зобов'язана надзвичайно вдалим, по-справжньому новаторським використанням основних джерел вивчення історії східнослов'янських мов — матеріалу давніх рукописів і сучасних мовних (діалектних) даних.

Як відомо, дослідження [ъ], [ь] започаткував О. Востоков (праця О. Востокова «Міркування про слов'янську мову» уперше вийшла друком у 1820 р.). Установлення звукового значення кириличних юсів і ерів стали найвидатнішими досягненнями О. Востокова; саме вони ознаменували застосування порівняльно-історичного методу до матеріалу слов'янських мов.

О. Востоков першим дійшов висновку про те, що **ъ, ь** у давніх кириличних пам'ятках позначали певні звуки, відмінні від **о, е** у східнослов'янських мовах. При цьому О. Востоков спирався на матеріал сучасних слов'янських мов, де на місці давніх [ъ], [ь] представлені різні голосні звуки повного творення. О. Востоков назвав [ъ], [ь] «напівголосними» (Востоков, 1865: 7–10), підкресливши тим самим їхню вокалічну природу. Термін «напівголосні» слідом за О. Востоковим почав уживати М. Греч. Г. Павський трактував [ъ], [ь] як «придихи», на чому ми ще докладно зупинимося далі (його працю «Філологічні спостереження над складом руської мови» було вперше видано в 1841 р.).

Першим мовознавцем, який назвав [ъ], [ь] власне голосними, став І. Срезневський. У «Думках про історію руської мови» (перше видання – 1849 р.) він зазначив: сучасні слов'янські мови незаперечно свідчать про те, що [ъ], [ь] у давньоруській, старослов'янській та інших давніх слов'янських мовах були голосними. Слідом за О. Востоковим І. Срезневський розглядав [ъ], [ь] як праслов'янську спадщину в давніх слов'янських мовах. І. Срезневський назвав їх «глухими» (термін «редуковані» — пізнішого походження) й зазначив, що вони були короткими, чим споконвічно відрізнялися, наприклад, від голосних **о, е**. Голосний **ѣ** уживався у «складах твердих», а **ь** — «у м'яких». При цьому в історії східнослов'янських мов «чисті» виникли з «глухих», а не навпаки (Жихарева, 2001: 29).

Останнє твердження було дуже важливим й актуальним для того часу, беручи до уваги, що М. Максимович реконструював перехід [о], [е] > [ъ], [ь], причому він вважав [о], [е] праслов'янськими архетипами, а [ъ], [ь] — специфічною інновацією македонського діалекту, що ліг в основу старослов'янської мови. Український лінгвіст розглядав редуковані [ъ] і [ь] як специфічну старослов'янську рису, не притаманну іншим давнім слов'янським мовам (Максимович, 1880: 71, 76) (праця М. Максимовича «Начала руської філології» уперше побачила

світ у 1848 р.). Такий підхід став кроком назад порівняно з трактуванням О. Востокова.

Повернемося до поглядів І. Срезневського, що працював у руслі востоковських ідей. І. Срезневський приділив значну вагу питанням хронології. Оскільки у східнослов'янських пам'ятках XIII–XIV ст. ѣ і ѥ уживалися «правильно» (тобто відповідно до етимології), учений зробив висновок про те, що в діалектах східних слов'ян [ѣ], [ѥ] зберігалися ще в XIV ст. (Срезневський, 1959: 43–44).

Необхідно відзначити, що, розкриваючи свої погляди на природу [ѣ] і [ѥ], І. Срезневський не згадував студій своїх попередників і сучасників О. Востокова, М. Греча, Г. Павського, М. Максимовича. На нашу думку, можна певним чином говорити про полеміку І. Срезневського з цими мовознавцями, однак ця полеміка мала прихований характер.

Як показав подальший розвиток слов'янської компаративістики, дослідження І. Срезневським природи [ѣ], [ѥ] стали важливим кроком уперед. Необхідно було більш докладно викласти відповідний матеріал, подавши критичну оцінку праць попередників і сучасників І. Срезневського, насамперед О. Востокова й Г. Павського. Це завдання й поставив перед собою П. Лавровський.

Необхідно відзначити, що П. Лавровський слідом за О. Востоковим і І. Срезневським розглядав [ѣ], [ѥ] як праслов'янську спадщину в давньоруській мові (Лавровський, 1852: 24).

Виклад питання про природу [ѣ], [ѥ] П. Лавровський почав з констатації того, що питання про [ѣ], [ѥ] «не цілком розв'язане», але близьке до розв'язання завдяки порівняльно-історичному вивченню слов'янських мов. Оскільки в давніх пам'ятках кириличної писемності ѣ, ѥ уживаються «правильно», ѣ, ѥ не є «беззмистовними знаками» і, безперечно, мають певні фонетичні значення. Про це свідчить «правильність розміщення ѣ і ѥ в руських давніх творах» (Лавровський, 1852: 25) (тут П. Лавровський іде за О. Востоковим і І. Срезневським).

З погляду П. Лавровського, термін О. Востокова «напівголосні» є не зовсім вдалим, некоректним: він означає голосні «наполовину», але голосних «наполовину» не буває; щодо [ѣ], [ѥ] треба говорити про голосні звуки (Лавровський, 1852: 26) (отже, П. Лавровський погоджується з І. Срезневським).

Значну увагу П. Лавровський приділив полеміці з Г. Павським, який (що ми вже відзначали вище) розглядав [ъ], [ь] як «придихи» (Павський, 1850: 39–42). П. Лавровський довів, що «придихи» Г. Павського нічим принципово не відрізняються від приголосних (Лавровський, 1852: 26–27).

Однак протиріччя підходу Г. Павського до [ъ], [ь] на цьому не закінчуються. Кваліфікувавши [ъ], [ь] як «придихи», Г. Павський далі пише про те, що **ъ** і **ь** у найдавніших кириличних рукописах використовувалися для позначення твердості та м'якості приголосних і «для заміни збіглих голосних», тобто «не мали самостійного значення, як особливі літери» (Павський, 1850: 75). На думку П. Лавровського, тут спостерігається нерозмежування значень літер **ъ**, **ь** у давньоруській мові й у сучасній російській: значення сучасних російських літер **ъ**, **ь** переноситься на **ъ**, **ь** у давньоруських писемних пам'ятках (Лавровський, 1852: 27–28).

Слідом за І. Срезневським П. Лавровський назвав [ъ], [ь] «глухими» голосними (Лавровський, 1852: 28, 30).

Значним є внесок П. Лавровського в дослідження східнослов'янського процесу занепаду редукованих, що полягав у переході [ъ], [ь] в [о], [е] в сильній позиції та в зникненні [ъ], [ь] у слабкій позиції.

«Правильне» вживання **ъ**, **ь** у найдавніших давньоруських пам'ятках (X–XII ст.) пояснюється тим, що в цю епоху вони ще «жили в народі»; із занепадом звуків [ъ], [ь] літери **ъ**, **ь** починають змішуватися з літерами **о**, **е**. Оскільки в кінці XIV ст. літери **ъ**, **ь** зникають з давньоруських пам'яток, занепад голосних [ъ], [ь] слід датувати серединою XIV ст. Якщо ж у рукописах **ъ**, **ь** трапляються й пізніше, то це лише традиція (Лавровський, 1852: 29, 32, 36).

Розглянемо ці спостереження П. Лавровського докладніше. Учений відзначав, що на початку XIV ст. **ъ**, **ь** у «писемності вітчизняній» майже не змішуються з **о**, **е**. Але, «переходячи послідовно в більш пізній час, від однієї грамоти до іншої, ми постійно будемо помічати, як з кожним десятиріччям уживання їх стає все більш рідкісним, і, нарешті, під кінець XIV століття, зникає вже зовсім» (Лавровський, 1852: 32). Так, у деяких грамотах, датованих 1375 роком, **ъ** і **ь** не вживаються.

Цікавими й важливими є спостереження П. Лавровського над Синодальним списком 1-го Новгородського літопису. Для цього списку

до 1200 року (перший почерк) характерне правильне (згідно з етимологією) вживання **ѣ** і **ѥ** (Лавровський, 1852: 150). Тексти, датовані 1200–1234 роками (другий почерк), в мовному плані інші: у них іноді трапляється вживання літер **о** і **е** замість **ѣ** і **ѥ**: **мохъ**, **верхъ**, **держати** (там же: 153–154). Ця тенденція закріплюється в текстах, що закінчуються 1333–1334 роками (третій почерк): кількість подібних форм значно збільшується, напр. **исперва** (П. Лавровський порівнює цю форму з формою **испѣрва** першого почерку), **мертвѣи** (**мърѣтъвѣи** першого почерку), **полкъ** (**пѣлъкъ** першого почерку) (Лавровський, 1852: 149, 151, 154).

В Академічному й Толстовському списках 1-го Новгородського літопису (1441 і 1444 роки) П. Лавровський зафіксував неправильне вживання й опущення **ѣ**, **ѥ** (Лавровський, 1852: 156).

Яким же, з погляду П. Лавровського, є походження звуків [ѣ], [ѥ]? Посилаючись на праці Ф. Міклошича, В. Копітара, Ф. Буслаєва, М. Каткова, у яких наведено паралелі із санскриту, латини, готської й литовської мов, П. Лавровський зазначив, що компаративістика «зближує **ѣ** зі звуком *у*, **ѥ** зі звуком *и*» (Лавровський, 1852: 31). Використовуючи сучасну термінологію, слід говорити про те, що праслов'янський [ѣ] походить від праіндоевропейського [u] короткого, а праслов'янський [ѥ] – від праіндоевропейського [i] короткого.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**:

1. До виходу монографії П. Лавровського «Про мову північних руських літописів» мовознавці характеризували [ѣ], [ѥ] суперечливо: з одного боку, йшлося про вокалічну природу [ѣ], [ѥ] (О. Востоков, І. Срезневський), з іншого – про [ѣ], [ѥ] як «придихи» або навіть про те, що [ѣ], [ѥ] «не мали самостійного значення, як особливі літери» (Г. Павський).

2. У дослідженні [ѣ], [ѥ] П. Лавровський ішов слідом за О. Востоковим і І. Срезневським; зокрема він бачив у **ѣ**, **ѥ** не «беззмистовні знаки», а літери, що позначали певні звуки; П. Лавровський стверджував вокалічну природу [ѣ], [ѥ] і розглядав їх як праслов'янську спадщину в давньоруській мові.

3. П. Лавровським було наведено аргументовану критику деяких тез О. Востокова й Г. Павського. П. Лавровський вважав термін О. Востокова «напівголосні» не зовсім вдалим; щодо [ѣ], [ѥ] треба говорити про голосні звуки. Г. Павський, говорячи про «придихи»,

фактично відстоює консонантну природу [ъ], [ь]. З іншого боку, у викладі Г. Павського спостерігається нерозмежування значень літер **ъ, ь** у давньоруській мові й у сучасній російській.

4. Певну увагу П. Лавровський приділив походженню звуків [ъ], [ь]: праслов'янський [ъ] походить від праіндоєвропейського [u] короткого, а праслов'янський [ь] — від [i] короткого.

5. Значним є внесок П. Лавровського в дослідження східнослов'янського процесу занепаду редукованих, що полягав у переході [ъ], [ь] в [o], [e] в сильній позиції та в зникненні [ъ], [ь] у слабкій позиції. Занепад голосних [ъ], [ь] слід датувати серединою XIV ст. Про це свідчать, зокрема, дані Синодального списку 1-го Новгородського літопису: якщо в текстах, датованих 1200–1234 роками, написання літер **o і e** замість **ъ і ь** є лише спорадичними, то в текстах, що закінчуються 1333–1334 роками, кількість таких замін значно збільшується.

6. Отже, П. Лавровський подав найбільш повну для свого часу характеристику давньоруських [ъ], [ь] з погляду їхньої природи, походження й історії на східнослов'янському терені.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у фронтальному поглибленому джерелознавчому вивченні студій П. Лавровського, присвячених історії східнослов'янських мов.

ЛІТЕРАТУРА

Востоков А. Х. Рассуждение о славянском языке, служащее введением к грамматике сего языка, составляемой по древнейшим оного письменным памятникам. *Восток А. Х. Филологические наблюдения*. Санкт-Петербург, 1865. С. 1–27.

Глушенко В. А. Генезис і еволюція редукованих голосних східнослов'янських мов у концепції П. О. Лавровського. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017а. Вип. 44. С. 87–90.

Глушенко В. А. Історія слов'янських «глухих» голосних у концепції П. О. Лавровського. *Слов'янський збірник*: зб. наук. праць. Чернівці: Букрек, 2017б. Вип. 21. С. 9–23.

Глушенко В. А. Історія східнослов'янських [ъ], [ь] у концепції П. О. Лавровського. *Петро Олексійович Лавровський: наукова і науково-критична спадщина (до 190-річчя від дня народження)*: зб. наук. праць. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 57–62.

Глушенко В. А. П. О. Лавровський про природу й походження редукованих голосних. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Філологічні науки. Київ: Міленіум, 2016. Вип. 248. С. 14–20.

Глушенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. — 20-і рр. XX ст.). Донецьк, 1998. 222 с.

Жихарева О. Л. П. О. Лавровский и питання походження східнослов'янських мов. *Теоретические и прикладные проблемы русской филологии*. Славянск, 2001. Вып. IX. Ч. 1. С. 31–36.

Колесов В. В. Сравнительно-исторический метод в трудах А. А. Потебни. *Наукова спадщина О. О. Потебні і сучасна філологія. До 150-річчя з дня народження О. О. Потебні*: зб. наук. праць. Київ: Наукова думка, 1985. С. 25–39.

Лавровский П. А. О языке северных русских летописей. Санкт-Петербург, 1852. 160 с.

Максимович М. А. Начатки русской филологии: об отношении русской речи к западнославянской. *Максимович М. А. Собрание сочинений*. Киев, 1880. Т. 3. С. 25–155.

Павский Г. П. Филологические наблюдения над составом русского языка: первое рассуждение. О буквах и слогах. 2-е изд. Санкт-Петербург, 1850. XXIII, 141 с.

Срезневский И. И. Мысли об истории русского языка. Москва: Учпедгиз, 1959. С. 16–81.

ANCIENT CHRONICLES AS A SOURCE FOR STUDYING THE HISTORY OF THE REDUCED VOWELS IN THE WORK OF P. LAVROVSKIY «ON THE LANGUAGE OF NORTHERN RUSSIAN CHRONICLES»

Volodymyr Glushchenko

Doctor of Science (Linguistics), Professor, Head of the Department
of Germanic and Slavonic Linguistics,
Donbas State Teachers' Training University
Sloviansk, Ukraine
e-mail: sdpunauka@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2394-4966>

SUMMARY

In the 50's of the XIX century Peter Lavrovskiy (1827–1886), a prominent Slavic philologist and educator, published a number of works on the ancient Russian (Proto-East Slavic) language and its dialects. Among these studies, which have retained their scientific significance to our time, the book «On the language of northern Russian chronicles» (1852) should be mentioned, in which P. Lavrovskiy, basing on ancient East Slavic manuscripts, studied in detail the nature, origin and history of reduced vowels [ѵ], [ѵ] on the East Slavic territory. Ancient manuscripts were a priority source for the study of the reduced for P. Lavrovskiy: chronicles, deeds, treaties, acts. At the same time, the scientist used the material of his contemporary Slavic languages, primarily East Slavic, as an auxiliary source.

As well as A. Vostokov and I. Sreznevskiy, P. Lavrovskiy regarded [ѵ], [ѵ] as Common Slavonic heritage in the Old Russian language. P. Lavrovskiy thought that A. Vostokov used improper term «semivowels». He found it neces-

sary to call [ɔ], [b] vowel sounds. P. Lavrovskiy proved that G. Pavskiy speaking about «breathed sounds» in fact defend the consonant nature of [ɔ] and [b]. However, the discrepancy of G. Pavskiy's treatment of [ɔ], [b] doesn't end with it. G. Pavskiy further writes that, [ɔ] and [b] in the most ancient Cyrillic texts were used for defining hardness and softness of the consonant sounds as well as for substitution of vowels that fall together. P. Lavrovskiy stressed that here the insensibility of meanings of the letters Ѡ, ѡ in the Old Russian and the Modern Russian languages can be traced. P. Lavrovskiy paid a great attention to the origin of the sounds [ɔ], [b]. P. Lavrovskiy stated that Common Slavonic [ɔ], originated from Proto-Indo-European short [u], and Common Slavonic [b] — from Proto-Indo-European short [i]. So P. Lavrovskiy gave the most overall for its time record of Old Russian [ɔ], [b] from the point of their nature and origin.

P. Lavrovskiy's contribution to the study of the East Slavic process of the decline of the reduced, which consisted in the transition [ɔ], [b] to [o], [e] in the strong position and the disappearance of [ɔ], [b] in the weak position, is significant.

Key words: P. Lavrovskiy, ancient manuscripts, chronicles, reduced vowels, decline of the reduced vowels, the Common Slavonic language, the Old Russian language, the Eastern Slavonic languages.

REFERENCES

- Vostokov, A. Kh. (1865). Rassuzhdeniye o slavyanskom yazyke, sluzhashcheye vvedeniyyem k grammatike sego yazyka, sostavlyayemoy po drevneyshim onogo pismennym pamyatnikam. [Discourse about the Slavic language, which serves as an introduction to the grammar of this language, compiled from the oldest manuscripts]. *Vostokov A. Kh. Filologicheskiye nablyudeniya*. Sankt-Peterburg, pp. 1–27. [in Russian]
- Glushchenko, V. A. (2017a). Henezys i evoliutsiia redukovanykh holosnykh skhidnoslovianskykh mov u kontseptsii P. O. Lavrovskoho. [Genesis and evolution of reduced vowel East Slavic languages in the concept of P. O. Lavrovskiy]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: filolohichni nauky*. Kamianets-Podilskiy: Aktsioma. Vyp. 44, pp. 87–90. [in Ukrainian]
- Glushchenko, V. A. (2017b). Istoriia slovianskykh «hlukhykh» holosnykh u kontseptsii P. O. Lavrovskoho. [The history of Slavic voiceless vowels in the concept of P. O. Lavrovskiy]. *Slovianskyi zbiryk*: zb. nauk. prats. Chernivtsi: Bukrek. Vyp. 21, pp. 9–23. [in Ukrainian]
- Glushchenko, V. A. (2019). Istoriia skhidnoslovianskykh [ʋ], [b] u kontseptsii P. O. Lavrovskoho. [History of East Slavic [ʋ] [b] in the concept of P. O. Lavrovskiy]. *Petro Oleksiivych Lavrovskiy: naukova i naukovo-krytychna spadshchyna (do 190-richchia vid dnia narodzhennia)*: zb. nauk. prats. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, pp. 57–62. [in Ukrainian]
- Glushchenko, V. A. (2016). P. O. Lavrovskiy pro pryrodu y pokhodzhennia redukovanykh holosnykh. [P. O. Lavrovskiy on the nature and origin of reduced vowels]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. Filolohichni nauky. Kyiv: Milenium. Vyp. 248, pp. 14–20. [in Ukrainian]

Glushchenko, V. A. (1998). Pryntsypy porivnialno-istorychnoho doslidzhennia v ukrain-skomu i rosiiskomu movoznavstvi (70-i rr. XIX st. — 20-i rr. XX st.) [Principles of Comparative-Historic Researches in Ukrainian and Russian Linguistics (70-s XIX ct. — 20-s XX ct.)]. Donetsk. [in Ukrainian]

Zhykharieva, O. L. (2001) P. O. Lavrovskii i putannia pokhodzhennia skhidnoslovianskykh mov. [P. O. Lavrovskiy and the question of the origin of East Slavic languages]. *Teoreticheskiye i prikladnyye problemy russkoy filologii*. Slavyansk. Vyip. IX. Ch. 1, pp. 31–36. [in Ukrainian]

Kolesov, V. V. (1985). Comparative historical method in the works of A. A. Potebnya. [Comparative-historical method in the works of A. A. Potebnya]. *Naukova spadshchyna O. O. Potebni i suchasna filolohiia. Do 150-richehia z dnia narodzhennia O. O. Potebni*: zb. nauk. prats. Kyiv: Naukova dumka, pp. 25–39. [in Russian] A. A. Potebnya

Lavrovskiy, P. A. (1852). O yazyke severnykh russkikh letopisey. [On the language of northern Russian chronicles]. Sankt-Peterburg. [in Russian]

Maksimovich, M. A. (1880). Nachatki russkoy filologii: ob otnoshenii russkoy rechi k zapadnoslavyanskoy. [The beginnings of Russian philology: the relation of the Russian language to the West Slavic]. *Maksimovich M. A. Sobraniye sochineniy*. Kiyev. T. 3, pp. 25–155. [in Russian]

Pavskiy, G. P. (1850). Filologicheskiye nablyudeniya nad sostavom russkogo yazyka: pervoye rassuzhdeniye. O bukvhakh i slogakh. [Philological observations on the composition of the Russian language: the first discourse. About letters and syllables]. 2-e izd. Sankt-Peterburg. [in Russian]

Sreznevskiy, I. I. (1959). Mysli ob istorii russkogo yazyka. [Thoughts on the history of the Russian language]. Moskva: Uchpedgiz, pp. 16–81. [in Russian]

Стаття надійшла до редакції 20 квітня 2022 року

UDC 811.111'581:003.074

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-2>

ON THE PECULIARITIES OF THE ENGLISH PENITENTIARY DISCOURSE RENDERING IN UKRAINIAN TRANSLATION

Iлона Дерик

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution
“South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky”
Odesa, Ukraine

e-mail: ilonaderik@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8979-4745>

Researcher ID: AAJ-3411-2020

RESUME

The article is devoted to the study of the peculiarities of the English penitentiary discourse rendering in Ukrainian translation. The urgency of the work is due to the urgent need for a comprehensive study of penitentiary texts. The objective of the research is to outline the peculiarities of penitentiary discourse, the study of different approaches to the interpretation of this phenomenon and the formulation of the key rules of translating English penitentiary discourse into Ukrainian. This resulted in the following tasks: to clear out the notion of discourse in linguistics and its specificity; to characterize the structural features of penitentiary discourse; to study the peculiarities of terms in penitentiary discourse and to analyze translation transformations employed in rendering English penitentiary discourse in Ukrainian. The comprehensive approach to the research allowed to enlarge and extend the scope of the terminological lexes, to reveal the linguistic means of penitentiary discourse realization as well as strategies, techniques and transformations employed in rendering English penitentiary texts in Ukrainian translation. As for the lexical transformations employed, their distribution may be characterized as follows. Loan translation was used in 25 cases or 12,5 %, transliteration in 22 cases or 11,0 %, lexico-semantic replacements in 69 cases or 34,5 %, concretization in 27 cases or 13,5 %, generalization in 16 cases or 7,0 %, modulation in 23 cases or 11,5 %. As for the grammatical transformations employed, their distribution may be characterized as follows. Grammatical replacements occur in 9 cases or 4,5 %, transpositions in 8 cases or 4,0 %, the null translation or omission in 3 units or 1,5 %. The practical value of the article and

its efficiency may be grounded by a great demand for the qualified study of such issues as the speech of legislation and execution. The perspective may be seen in the compilation of a thesaurus or glossary of penitentiary terms.

Key words: *discourse, penitentiary texts, concretization, generalization, modulation, grammatical transformation, legislation.*

Penitentiary institutions play a very important role in the life of the society. This presupposes the necessity of the complex study of penitentiary discourse with the further outline of its constituent features and the specificity of its rendering in translation. Penitentiary discourse is a type of institutional discourse.

Penitentiary organizations and institutions are aimed at the provision of safety. Penitentiary activity is characterized by a super complicated system which functions according to the regulations of the state's military and defense policy, the chief directions of the country's international politics, the structure of the United Military and Penitentiary Forces and the scope of the tasks.

The urgency of the research is determined by the developments of the last two months of the wartime and hostilities. Consequently, the necessity of the adequate penitentiary discourse translation is decisive for the efficient international cooperation both in peace and war issues.

The object of the research is penitentiary discourse. The subject of the research is the set of theoretical and practical issues, connected with English penitentiary discourse in the aspect of its adequate rendering in Ukrainian.

The objective of the research is the definition of “penitentiary discourse”, the study of different approaches to the interpretation of this phenomenon and the formulation of the key rules of translating English penitentiary discourse into Ukrainian. This resulted in the following tasks:

- to clear out the notion of discourse in linguistics and its specificity;
- to characterize the structural features of penitentiary discourse;
- to study the peculiarities of terms in penitentiary discourse;
- to analyze translation transformations employed in rendering English penitentiary discourse in Ukrainian.

The research was conducted by means of the following methods: linguistic analysis, the analysis of dictionary entries and definitions, contextual analysis, descriptive method and some elements of the statistical data processing.

The comprehensive approach to the research allowed to enlarge and extend the scope of the terminological lexes, to reveal the linguistic means of

penitentiary discourse realization as well as strategies, techniques and transformations employed in rendering English penitentiary texts in Ukrainian translation.

The practical value of the research and its efficiency may be grounded by a great demand for the qualified study of such issues as the speech of legislation and execution. The perspective may be seen in the compilation of a thesaurus or glossary of penitentiary terms.

The preliminary stage of the research consisted in the search of documents and articles of penitentiary discourse and their detailed review and classification. Thus, there have been singled out the following genres of penitentiary discourse: the jury verdicts, the prosecutor's verdicts, the jail regulations and instructions, the codices of judiciary statements and manuals for jailers.

The distinctive features of penitentiary discourse include:

- the occurrence of such words and word combinations, as “punishment”, “justice”, “court”, “guilt”, “verdict”, “sentence”, “capital punishment”, “sermon”, “appellation”, “judge”, “the jury”, “prosecutor”, “lawyer”, “solicitor”, “barrister”, “the Bar”, “convicted”, “guilty”, “innocent”, “fraud”, “felony”, “crime”, “criminal”, “eyewitness”, “testimony”, “cross interrogation”, “accusation”, “convict”, “suspicion”, “suspect”, “murder”, “murderer”, “manslaughter”, “homicide”, “suicide”;
- the usage of certain cliché and stereotype constructions;
- the employment of archaic words and bookish words;
- the similarity of topicality and content;
- the wide distribution of evaluative lexis, revealing either praise and approval or blame and disapproval like “guilty” or “innocent”, “fair” or “unfair”, “justice” or “injustice”, “moral” or “amoral”.

The issue of the language functioning in the field of the penitentiary system is in the focus of many researches now. Penitentiary discourse is interpreted as the coherent oral or written text, expressed via verbal and non-verbal means, conditioned by the communicative situation of the interaction of pragmatic, sociocultural, mental and other factors.

Penitentiary discourse is a cognitive and communicative system which represents a set of concepts reflecting the ideas of real and imaginary objects, phenomena and their interaction in the field of the legislative opposition, their rational and emotional assessment and the means of realization providing the communication of the members of the penitentiary institu-

tion's society both inside and outside in various situations of action and counteraction. The foundation for this system has been laid by penitentiary concepts, imprisoned in the shape of legislative terms and their unofficial jail replicas — jail slang and jargon words, «relators», employed to indicate the semantic and formal relationship of terms in texts and language systems.

The specificity of the penitentiary field consists in the fact that this activity spreads out in the circumstances of constant instability and danger, in which the life of groups of convicts and jailers depends on the shrewdness, exactness and correctness of actions. The specificity of the activity presupposes such linguistic features as brevity, marginal clarity and preciseness aimed at excluding any ambiguity.

This is embodied in the employment of certain speech cliches, especially in such types of penitentiary discourse as sentences, verdicts, instructions, orders, reports, statutes etc. All the words in penitentiary discourse are charged with voluntary and mandatory modality.

Penitentiary discourse is correlated with one of the seven types of the inner national language cultures — professionally restricted both in its structure and in the structures of all other types in the selection of the main language genres.

The division of the genres of penitentiary institutional discourse into primary and secondary genres was researched by many scholars including S. Zinchenko [1], Yagunov D. [5] and others. Genre was interpreted as a verbal environment of a typical situation of social interaction of people, combination of texts, united by the common objective with similar compositional forms realized in a typical communicative situation.

The personal component of penitentiary discourse is a combination of genres with the distinctive feature of responsivity. This is the corresponding linguistic reaction of the society at this system. Discussion, commenting, interpretation as secondary to other genres. Peripheric genres of penitentiary discourse naturally co-exist with the genres forming the core of the professional penitentiary communication, where the speaker is a representative of the penitentiary system and communication takes place in the frame of status and role relations.

This classification singles out social and institutional communication, communication between the penitentiary institution and citizens.

Communication is realized via mass media genres, in particular press, radio, TV, Internet genres as by these channels the communication between

the institutions and citizens is realized. The most recurrent genres are applications, addresses, appellations, appeals and manifestations.

When rendering penitentiary texts in translation the following distinctive features should be taken into account:

- genre;
- communicative;
- monostylistic;
- ethnically specific.

These features constitute the complex model of the source text. The genre constituent outlines the key requirements of this text type apart from the communicative situation involved. The communicative model forms the idea of presuppositions and illocutions, which might be employed by translators even prior to translation, it also focuses attention and singles out the semantic invariant in the source text. Respectively, these dominants are rendered via various linguistic means. Consequently, any communication has its own chronological specificity, namely — the location, the time and the addressee.

Penitentiary discourse is distinguished not only by lexical peculiarities, but also by the specific structure and realization (syntactic constructions, written form). The preservation of the interaction of the source and target texts is essential as penitentiary discourse is most often presented by instructions and directives. There are strict limitations on all levels, from the macrolevel of text to paragraphs, sentences and clauses, in accordance with the requirements for the standardized forms, cliché and acknowledged ways of coherence realization. The complexity of informational loading of each sentence and the relevance of the absence of ambiguity in interpretation, result in the necessity to use extended sentences with complex syntax, high level of hypotaxis and repetition of syntactic abruptness. When translating instructions and manuals logical clauses of condition and reason are extensively employed.

It is expected from translators that target penitentiary texts should be parallel to the source ones and almost identical in their pragmatics. Thus, translation texts should be as clear and transparent as source ones and at the same time should arouse identical associations to those of the penitentiary discourse authors.

Therefore, the most relevant features of translation are the following: penitentiary texts as linguistic categories are distinguished by certain genre

and stylistic peculiarities, in particular: imperative and expressive and emotional content; the strictly limited structure of the majority of penitentiary texts; the parcellation of texts into sections, points and items; visual form of presentation and the segmentation of paragraphs.

According to their content and functional peculiarities all penitentiary texts may be subdivided into informative texts and reglementary texts. The former are represented by penitentiary scientific, penitentiary technical, penitentiary informational and penitentiary publicist texts. The latter are mainly statutes, decrees, penitentiary official papers and penitentiary legislative documents.

Penitentiary scientific texts are characterized by official character. Their most relevant stylistic feature is logical grounding which is preconditioned by the necessity of the further exploitation and distribution of research findings in the various fields of penitentiary discourse application. Another distinctive feature is the high expressivity of utterances, achieved not due to high emotivity but via the employment of such visual aids as tactic schemes, schemes of the organizational structure of formations. The high percentage of terms is another distinctive feature of penitentiary texts.

Penitentiary technical texts are represented by instructions and manuals of different kinds of ammunition, weapon, means of defense in journals and periodicals. Unlike penitentiary scientific texts, penitentiary technical texts include scientific popular periodicals with the more limited use of professional terms but the more extensive employment of drawings and pictures.

Penitentiary informational texts are aimed at data distribution about certain notions, terms and fundamentals of penitentiary discourse. Penitentiary publicist texts are expected to facilitate the comprehension of social processes in the world. Their function is to inform and at the same time to influence the target audience and in a certain way to manipulate it.

Statutes and decrees introduce limitations in the life and activity of penitentiary institution officers and convicts. They are distinguished by calm official businesslike manner of communication, direct indication at the orders and their sequence. Thus, ambiguity and misunderstanding are avoided. The recipient is limited in the perception and interpretation of the message and should be guided by the regulations of the statute or manual or instruction.

Penitentiary official papers include directives, reports, applications, judgements, verdicts and sentences. Their main distinctive features are imperative manner of appeal and high expressivity.

Scholars divide all texts into term generative texts of theoretical explanatory nature and term registered reference books.

The main objective of the penitentiary texts pragmatics is to inform and to persuade. The appeal to the modern penitentiary system realia is efficient in manipulating the public opinion and in advertising. The most recurrent there prove to be professional terms aimed at verbalizing general notions about jails, cells, judgement, law and order. Among the two prevailing communicative tactics used there are the tactic of guilt conviction and the tactic of innocence acknowledgement.

As it has been mentioned before, penitentiary texts have originated on the merge of official and scientific functional styles thus preserving to a certain extent the essential features of both. The similarity with official style is proved by the wide distribution of impersonal sentences, imperatives, cliché, stereotype structures of secondary predication, namely infinitive, participial, gerundial and absolute nominative clauses, the limited variability of verb tense forms and the minimal employment of tropes.

Official style, in its turn, is characterized by certain peculiarities of rendering in translation. The main objective consists in preserving the semantic invariant and in conveying the original author's message of the source texts. It's also worth noting that there are some features characteristic of the publicist style.

The high level of structural presentation which accounts for such features as brevity, clarity, precision and coherence.

Among the stylistic peculiarities of the penitentiary texts there are:

- 1) terms (general scientific terms and professional terms);
- 2) the prevalence of abstract lexis over the concrete one;
- 3) abbreviations and shortenings.

On the lexical level penitentiary texts bear more features of scientific texts than official papers. This should also be taken into account when translating penitentiary texts.

Penitentiary periodicals also possess certain features which cannot but influence the translation process. Consequently, certain distinctive publicist style features co-exist with some particular official style peculiarities which results in the specific coloring of penitentiary periodicals.

The titles of penitentiary texts are coined in accordance with the following rules: the prevalence of verbs over nominative parts of speech, the omission of the verb "to be", the use of elliptical structures.

Moreover, intertextuality is also considered typical of penitentiary texts. Intertextuality is interpreted as the property of texts, relying on their interaction and explicit or implicit allusion. Still another prominent feature is the employment of euphemisms which are understood as neutral words or expressions employed instead of synonymic words to disguise the essence of the phenomenon described. The three main functions of euphemisms in penitentiary texts are:

- etiquette requirements in describing human appearance, temperament and mental abilities;
- omission of obscene and vulgar words, in particular taboo words due to the limitations introduced by religion, domestic and foreign police and etiquette;
- the disguise of the negative sides of life in different field of social activity.

The translation of euphemisms is challenging. Still explication or descriptive translation is considered to be the most suitable way of translating euphemisms in penitentiary texts. Two other recurrent translation operations at work are addition and loan translation. However, calques are less widely used than descriptive translation.

However, the linguistic analysis of the penitentiary texts has also revealed the means of dysphemisation realization. Dysphemisms like euphemisms have the manipulative potential but their role is contrary to that one of euphemisms — they are to form negative attitude of the target audience to the notions, objects and phenomena described.

Thus, rendering both euphemisms and dysphemisms in translation is rather challenging. The most relevant strategy in translating such lexis is rather functional than formal conformity in the stylistic aspect. Penitentiary publicist texts are distinguished by a relatively small amount of emotionally colored elements of terminological vocabulary.

Findings. The results of the analysis of the translation devices employed in rendering English penitentiary texts in Ukrainian may be summarized as follows. The most recurrent translation operations are the transformations of lexico-semantic replacement, represented in particular by concretization, generalization and modulation.

The main distinctive feature of this translation technique is the absence of identity in semantics which results in the substitution of the source language lexical elements by lexical units of the target language with either

broader (generalization) or narrower (concretization) scope of lexical content. Sometimes logical transformations based upon the semantic development on a word level also take place. Approximately 30 % of all the cases of adequate translation of terms fall upon lexico-semantic replacement.

Modulation is much more productive in this sense than concretization and generalization respectively. Modulation is interpreted here as the replacement of a word or a word combination of the source language by a target language unit the meaning of which has been logically developed from the content of the source language unit. This may be illustrated by the following examples: *target reference point* — *орієнтир*; *calling the shot* — *оцінка пострілу*; *pickup zone* — *зона евакуації*.

The bulk of penitentiary terms is represented by the multicomponent terms-composites, thus the process of translation is complicated. Multicomponent terms are difficult to find in terminological dictionaries and reference books. To translate multicomponent penitentiary terms, the components of a composite term should be disintegrated and only after that all the constituents may be separately rendered.

More than 70 % of English penitentiary terms are multicomponent and are represented by word combinations.

When translating English terms attributive group components are often transformed or their sequence may be changed. To adequately render such multicomponent terms the key words acting as the semantic core must be singled out as well as dependent words and logical and semantic links.

Terms-abbreviations are also rather challenging for translators. The most recurrent translation devices employed in translating shortenings and abbreviations are loan translation and modulation.

For example, the term “*Military Police*” is the name of the organization while the abbreviation “*MP*” may be interpreted as “*a military police-officer*” and at the same time as “*a member of Parliament*”.

The terminological abbreviations in English penitentiary texts may be rendered into Ukrainian in the following ways:

- a) by the technique of transliteration;
- b) by the technique of transcription;
- c) by the technique of the full form;
- d) by the technique of the full form translation and creation of a new abbreviation in the target language;
- e) by the technique of loan translation.

Among other translation techniques employed in rendering abbreviations in English penitentiary texts in Ukrainian there are explication (descriptive translation), modulation, concretization, generalization and loan translation.

Diagram 1

The correlation of the lexical translation transformations employed in rendering English penitentiary texts in Ukrainian

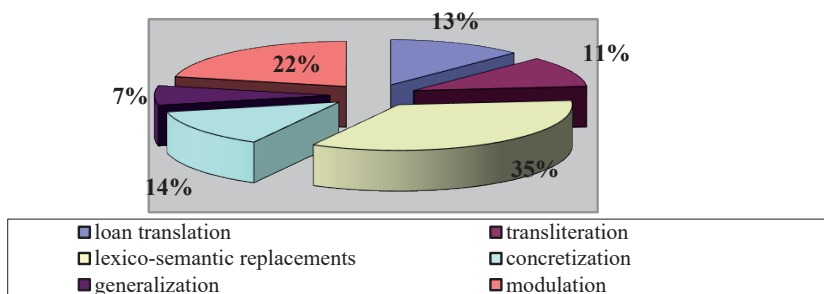
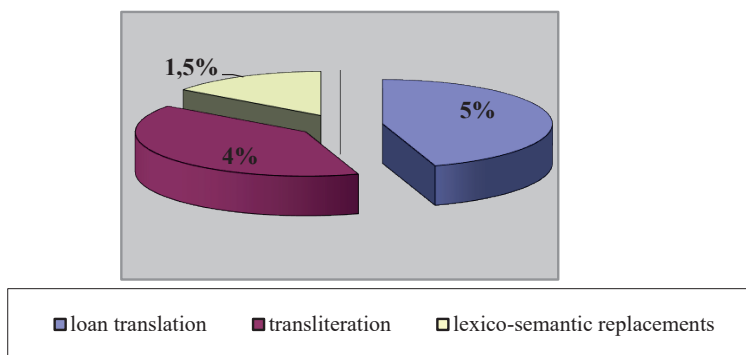

Diagram 2

The correlation of the grammatical translation transformations employed in rendering English penitentiary texts in Ukrainian

Conclusion. As for the lexical transformations employed, their distribution may be characterized as follows. Loan translation was used in 25 cases or 12,5 %, transliteration in 22 cases or 11,0 %, lexico-semantic replace-

ments in 69 cases or 34,5 %, concretization in 27 cases or 13,5 %, generalization in 16 cases or 7,0 %, modulation in 23 cases or 11,5 %.

As for the grammatical transformations employed, their distribution may be characterized as follows. Grammatical replacements occur in 9 cases or 4,5 %, transpositions in 8 cases or 4,0 %, the null translation or omission in 3 units or 1,5 %.

LITERATURE

Зінченко, С. (2017). Формування повноцінної системи підготовки пенітенціарного персоналу — головна умова практичних змін у Державній пенітенціарній службі України. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>

Іншин, М., Шопіна, І., Якимов, Г. (2008). Словник законодавчих і нормативних термінів. Київ. 487 с.

Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 верес. 2008 р., № 842. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

Пташинський, О. (2002). Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ. 18 с.

Ягунов, Д. (2011). Державна пенітенціарна служба України: деякі питання концептуального та термінологічного обґрунтування. *Актуальні проблеми державного управління*. Вип. 3 (47). С. 252.

World Prison Brief Data. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://prisonstudies.org/world-prison-brief-data>

REFERENCES

Zinchenko, S. (2017). Formuvannia povnotsinnoi systemy pidgotovky penitentsiarnoho personalu — holovna umova praktychnykh zmin u Derzhavnii penitentsiarnii sluzhbi Ukrainy [Elektronnyi resurs]. Elektron. tekst. dani. Rezhym dostupu : <http://www.minjust.gov.ua>

Inshyn, M., Shopina, I., Yakymov, H. (2008) Slovnnyk zakonodavchykh i normatyvnykh terminiv. Kyiv. 487.

Pro zatverdzhennia Kontseptsii derzhavnoi systemy profesiinoi oriientsatsii naselennia : zatv. postanovoioi Kabinetu ministriv Ukrainy vid 17 veres. 2008 r., № 842. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

Ptashynskiyi, O. Pravovi problemy reformuvannia penitentsiarnoi systemy v Ukraini. Kyiv. 18.

Yagunov, D. (2011). Derzhavna penitentsiarna sluzhba Ukrainy: deiaki pytannia kontseptualnoho ta terminologichnoho obhruntuvannia, Aktualni problemy derzhanoho upravlinnia. Odesa. Volume 3 (47). 252.

World Prison Brief Data. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <http://prisonstudies.org/world-prison-brief-data>

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Ілона Дерік

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: ilonaderik@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8979-4745>

Researcher ID: AAJ-3411-2020

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу англomовного пенітенціарного дискурсу українською мовою. Актуальність роботи зумовлена нагальною потребою комплексного дослідження пенітенціарних текстів. Метою дослідження є визначення особливостей пенітенціарного дискурсу, вивчення різних підходів до тлумачення цього явища та формулювання основних правил перекладу пенітенціарного дискурсу українською мовою. Це обумовило постановку таких завдань: визначитись із трактуванням дискурсу в лінгвістиці, схарактеризувати структурні особливості пенітенціарного дискурсу, проаналізувати особливості відтворення термінів в українському перекладі та перекладацькі прийоми і трансформації. Щодо застосування лексичних перекладацьких трансформацій було зроблено такий висновок. На калькування припадає 25 випадків або 12,5 %, на лексико-семантичні заміни — 22 випадки або 11,0 %, конкретизацію — 27 випадків або 13,5 %, генералізацію — 16 випадків або 7,0 %, модуляцію — у 23 випадках або 11,5 %. Дистрибуція граматичних трансформацій була схарактеризована таким чином: граматичні заміни — 9 випадків або 4,5 %, транспозиції — 8 випадків або 4,0 % та нульовий переклад або вилучення у 3 випадках або 1,5 %. Практична цінність статті підтверджується підвищеною потребою у кваліфікованому дослідженні мовлення юриспруденції. Перспектива вбачається в укладанні тезаурусу або глосарію пенітенціарних термінів.

***Ключові слова:** дискурс, пенітенціарні тексти, конкретизація, генералізація, модуляція, граматична трансформація, юриспруденція.*

Стаття надійшла до редакції 18.03.2022 року

УДК 81'255

https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-3

ДО ПИТАННЯ СТРАТЕГІЙ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ

Наталя Жмаєва

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: zhmaeva@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

АНОТАЦІЯ

Сучасне перекладознавство, яке носить описувальний характер, припускає можливість зміни функції вихідного тексту під час перекладу, реконструкцію сенсу, структури в залежності від мети перекладу. Дослідження виконано у рамках комунікативно-функціонального підходу до перекладу, який враховує весь спектр лінгвальних та позалінгвальних чинників, які впливають на переклад у широкому сенсі цього слова, що й зумовлює його актуальність.

Проведений перекладацький аналіз націлений на встановлення інвентарю тактик та операцій перекладів, які є результатами застосування стратегій комунікативно-рівноцінного та терціарного перекладу.

Застосовані стратегії перекладу реалізовані спільними тактиками (тактика передачі релевантної інформації, тактика передачі стилістичних характеристик тексту, тактика передачі формально-структурних характеристик тексту), проте кожна тактика має свої особливості реалізації.

Спільними для застосованих тактик операціями виявилися такі: пошук еквівалента та пошук варіантного відповідника.

***Ключові слова:** політичні промови, стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу, стратегія терціарного перекладу, тактика, операція перекладу.*

Актуальність. Дослідження виконано у рамках комунікативно-функціонального підходу до перекладу, який враховує весь спектр лінгвальних та позалінгвальних чинників, які впливають на переклад, що й зу-

мовлює його актуальність. Результати аналізу, отримані із застосуванням сучасного понятійного апарату перекладознавства, є затребуваними сучасною теорією та практикою перекладу. Дослідження репрезентує результати низки аналізів на матеріалі перекладів текстів різних типів дискурсу, що виконуються згідно з методикою аналізу, репрезентованого у публікації у співавторстві із Т. Корольовою (Жмаєва, Корольова, 2018).

Мета праці полягає у встановленні специфіки застосування стратегій комунікативно-рівноцінного та терціарного перекладу на матеріалі перекладу політичних промов.

Матеріалом дослідження слугувала прощальна президентська промова Джорджа Вашингтона, виголошена 17 вересня 1796 року, та інавгураційна промова Джона Кеннеді, виголошена 20 січня 1966 року, а також їх переклади українською мовою, виконані В. Горбатьком (Промови, що змінили світ, 2019).

У роботі використано такі **методи**: лінгвістичний аналіз, зіставний аналіз та метод лінгвістичної інтерпретації одержаних даних.

Результати і обговорення. Сучасний етап розвитку перекладознавства, який поєднує засади класичного лінгвістичного (текстоцентричного) підходу до перекладу та засади комунікативного підходу, передбачає урахування під час перекладу повного спектру лінгвальних та позалінгвальних чинників, які впливають на процес та результат перекладу. До поля зору перекладознавців потрапляють учасники процесу перекладу зі своїми комунікативними намірами, що призводить до усвідомлення обумовленості перекладу відповідній комунікативній ситуації перекладу. Переклад розглядається як засіб задоволення потреб комунікантів (перш за все, одержувачів перекладу) та ініціаторів перекладу. Головним орієнтиром для перекладача за таких умов виступає мета перекладу.

Мета перекладу, яку ставить перед собою викладач або замовник перекладу, зумовлює добір тієї чи іншої стратегії перекладу. Стратегія перекладу реалізується за допомогою перекладацьких тактик та операцій перекладу [1].

Проведений перекладацький аналіз націлений на встановлення інвентарю тактик та операцій перекладів, які є результатами застосування стратегій комунікативно-рівноцінного та терціарного перекладу.

Аналізовані тексти перекладів опубліковані в одному виданні, адресовані сучасному україномовному читачеві. Із анотації до джере-

ла перекладів впливає, що видавці ставлять собі за мету ознайомити читача з найвідомішими промовами, які змінили світ. Проте обрані переклади виконані із застосуванням різних стратегій перекладу. Під час перекладу промови Дж. Вашингтона, яка була проголошена більше 200 років тому, виконаний із застосуванням стратегії терціарного перекладу, яка передбачає створення тексту перекладу, який задовольняє потреби носія МП, мета якого відмінна від мети автора оригіналу. Можна припустити, що перекладач, розуміючи, що його перекладу не доведеться сприяти єднанню американської нації, не намагається утворити комунікативний, структурний та стилістичний аналог вихідного тексту.

У той же час переклад інавгураційної промови Дж. Кеннеді виконаний із застосуванням стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу, тобто є еквівалентним вихідному тексту згідно з засадами скопостеорії [5]. Можемо припустити, що промова Дж. Кеннеді є не такою віддаленою у часовому континуумі від сьогоднішнього, не втратила своєї актуальності, тож, незважаючи на те, що експліцитно президент звертається виключно до американців (*Vice President Johnson, Mr. Speaker, Mr. Chief Justice, President Eisenhower, Vice President Nixon, President Truman, Reverend Clergy, fellow citizens!*), проте констатуємо в його промові непрямі звертання до інших країн (*To those old allies whose cultural and spiritual origins we share, we pledge the loyalty of faithful friends...*

To those new states whom we welcome to the ranks of the free, we pledge our word that one form of colonial control shall not have passed away merely to be replaced by a far more iron tyranny...

To those people in the huts and villages of half the globe struggling to break the bonds of mass misery,...

To our sister republics south of our border, we offer a special pledge--to convert our good words into good deeds...), до ООН (To that world assembly of sovereign states, the United Nations, our last best hope in an age where the instruments of war have far outpaced the instruments of peace...), до потенційних та прямих ворогів США (Finally, to those nations who would make themselves our adversary, we offer not a pledge but a request: that both sides begin anew the quest for peace...

So let us begin anew--remembering on both sides that civility is not a sign of weakness, and sincerity is always subject to proof. Let us never negotiate out of fear. But let us never fear to negotiate...).

Зрозуміло, що припущення щодо мотивів видавців та перекладача, які зумовили добір стратегії перекладу, мають гіпотетичний характер, проте аналіз перекладів підтверджує розбіжності у застосованих тактиках та операціях перекладу та доводять висунуту гіпотезу.

Застосовані стратегії перекладу реалізовані спільними тактикам, проте кожна тактика має свої особливості реалізації.

Тактика передачі релевантної інформації демонструє відтворення усіх типів інформації першотворів — фактуальної, фатичної, емоційної та оперативної — за допомогою таких операцій перекладу: пошук еквівалента чи перекладацького відповідника, додавання, опущення, конкретизація.

The unity of government which constitutes you one people is also now dear to you. It is justly so; for it is a main pillar in the edifice of your real independence, the support of your tranquility at home, your peace abroad, of your safety, of your prosperity, of that very liberty which you so highly prize. — Єдність уряду, яка робить вас єдиним народом, також стала для вас заповітною і важливою. І не дарма, бо ця єдність є опорою вашої справжньої незалежності, підґрунтям вашого спокою вдома і вашого миру в закордонні; вона є опорою вашої безпеки, вашого процвітання, опорою тієї самої вольності, яку ви так високо цінуєте...

Vice President Johnson, Mr. Speaker, Mr. Chief Justice, President Eisenhower, Vice President Nixon, President Truman, Reverend Clergy, fellow citizens! — Віце-президенте Джонсон, пане спікері, пане голово Верховного суду, президенте Ейзенхауер, віце-президенте Ніксон, президенте Трумен, преподобні отці, співгромадяни!

And so, my fellow Americans: ask not what your country can do for you--ask what you can do for your country.

My fellow citizens of the world: ask not what America will do for you, but what together we can do for the freedom of man.

Finally, whether you are citizens of America or citizens of the world, ask of us here the same high standards of strength and sacrifice which we ask of you. With a good conscience our only sure reward, with history the final judge of our deeds, let us go forth to lead the land we love, asking His blessing and His help, but knowing that here on earth God's work must truly be our own. — Тому, дорогі американці, не запитуйте, що країна може зробити для вас, запитуйте, що можете ви зробити для своєї країни.

Дорогі співгромадяни нашої планети! Не запитуйте, що Америка зробить для вас, запитуйте, що всі ми разом можемо зробити для свободи людини.

Нарешті, хай ким би ви не були — громадянами Америки або громадянами світу, — вимагайте від нас так само високих прикладів сили і жертовності, як і ми вимагаємо від вас. Із чистою совістю, нашою єдиною безперечною винагородою, а історією як найвищим суддею наших вчинків, підемо ми вперед, спрямовуючи нашу улюблену країну, просячи Його благословення і Його допомоги, але знаючи також, що тут, на Землі, справа Божя воістину має бути нашою справою.

Observe good faith and justice towards all nations; cultivate peace and harmony with all; religion and morality enjoin this conduct, and can it be that good policy does not equally enjoin it? — Виявляйте добру волю і дотримуйтеся справедливості щодо всіх держав. Підтримуйте мир і злагоду з усіма. Релігія і мораль заохочують таку поведінку. А хіба її не заохочує не меншим чином і чесна політика?

Who can doubt that in the course of time and things the fruits of such a plan would richly repay any temporary advantages which might be lost by a steady adherence to it? Can it be, that Providence has not connected the permanent felicity of a nation with its virtue? The experiment, at least, is recommended by every sentiment which ennobles human nature. Alas! is it rendered impossible by its vices? — Хіба можна сумніватися, що з плином часу та зміною обставин плоди такого плану у стократ переважають будь-які тимчасові збитки, яких можна позбутися, якщо твердо й неухильно його дотримуватися? Хіба ж може бути, щоби Провидіння не пов'язало перманентний добробут нації з її чеснотами? Принаймні до такого експерименту спонукає кожне міркування, яке ушляхетнює природу людини. Але, на жаль, пороки людської природи унеможливають його! Хіба ж ні?

Проте констатуємо значне зменшення обсягів вихідної інформації (усіх типів) під час перекладу промови Дж. Вашингтона шляхом застосування операції опущення, що зумовлено метою та обраною стратегією перекладу. Перекладач перекладає 20 % вихідного тексту, значні обсяги вихідної промови Дж. Вашингтона залишаються не відтвореними. Це роздуми президента про долю країни, про взаємовідносини з сусідами, про взаємозалежність усіх куточків країни, про конституцію США. Зазначимо, що операція узагальнення інформації не застосовується — лише опущення (вилучення) інформації.

Тактика передачі стилістичних характеристик тексту (включаючи відтворення індивідуального стилю автора) демонструє відтворення стилістичного забарвлення вихідних текстів та реалізована операція-ми відтворення лексичного реєстру вихідного тексту, використанням міжмовних та перекладацьких відповідностей.

Усі стилістичні засоби, які залучають політики у своїх промовах, забезпечують високий рівень емоційності та впливу на реципієнта та відтворюються у перекладі. Найбільш яскравими стилістичними особливостями промови Дж. Кеннеді є наявність великої кількості антитез:

...symbolizing an end as well as a beginning — signifying renewal as well as change. — ...що символізує кінець — так само як і початок — знаменного оновлення та змін.

United there is little we cannot do in a host of cooperative ventures. Divided there is little we can do — for we dare not meet a powerful challenge at odds and split asunder. — Об'єднавшись, ми здійснимо будь-яку з безлічі спільних справ. Роз'єднані, ми не зробимо нічого, бо не наважимося прийняти могутнього виклику, залишаючись нарізно і не в злагоді одне з одним.

We shall not always expect to find them supporting our view. But we shall always hope to find them strongly supporting their own freedom — and to remember that, in the past, those who foolishly sought power by riding the back of the tiger ended up inside. — Ми не завжди сподіватимемося, що ці держави підтримають нашу точку зору. Але ми завжди сподіватимемося, що вони твердо підтримуватимуть власну свободу і пам'ятатимуть, як колись ті, хто нерозумно прагнув стати сильнішим, видержись верхи на тигра, врешті-решт опинявся у нього в шлунку.

Останній приклад ще демонструє відтворення образності вихідної метафори у перекладі.

Зауважимо, що образність, яка складає основу авторської алегорії, уособлення, метафори, також збережена у перекладі:

...the torch has been passed to a new generation of Americans... — ...смолоскип передано новому поколінню американців...

Now the trumpet summons us again... — Нині сурма знову кличе нас...

...the fruits of such a plan would richly repay any temporary advantages... — ...плоти такого плану у стократ переважають будь-які тимчасові збитки...

Наступною суттєвою стилістичною ознакою виступу Дж. Кеннеді є анафора, яка відтворюється у перекладі:

Let both sides explore what problems unite us instead of belaboring those problems which divide us.

Let both sides, for the first time, formulate serious and precise proposals for the inspection and control of arms and bring the absolute power to destroy other nations under the absolute control of all nations.

Let both sides seek to invoke the wonders of science instead of its terrors. Together let us explore the stars, conquer the deserts, eradicate disease, tap the ocean depths and encourage the arts and commerce.

Let both sides unite to heed in all corners of the earth the command of Isaiah — to “undo the heavy burdens . . . (and) let the oppressed go free.” —

Нехай обидві сторони з'ясують, які проблеми нас об'єднують, замість просторікувати про ті, що роз'єднують нас.

Нехай обидві сторони вперше сформулюють серйозні й конкретні пропозиції з інспекції і контролю над озброєнням, аби ту міць, спрямовану на знищення інших країн, поставити під цілковитий контроль усіх країн.

Нехай обидві сторони прагнуть творити не жахи науки, а ці дива. Разом будемо досліджувати зірки, підкорювати пустелі, викорінювати хвороби, вимірювати океанські глибини, захоплювати мистецтво й торгівлю.

Нехай обидві сторони об'єднуються, аби донести до всіх куточків Землі заповіт Ісаї — «розв'яжи узи ярма, і пригноблених відпусти на свободу».

Промова Дж. Вашингтона менш емоційно насичена, звернення до реципієнтів, репрезентовані чисельними риторичними питаннями, анафорами, розбавлені розгорнутими роздумами президента, в яких превалює суспільно-політична лексика, згуртована складним синтаксисом. Вихідний текст також містить епітети, метафори, уособлення. Що стосується перекладу, констатуємо відтворення перелічених стилістичних особливостей вихідної промови:

... and can it be that good policy does not equally enjoy it? — А хіба її не захооче не меншим чином і чесна політика?

Who can doubt that in the course of time and things the fruits of such a plan would richly repay any temporary advantages which might be lost by a steady adherence to it? Can it be, that Providence has not connected the permanent

felicity of a nation with its virtue? — Хіба можна сумніватися, що з плином часу та зміною обставин плоди такого плану у стократ переважають будь-які тимчасові збитки, яких можна позбутися, якщо твердо й неухильно його дотримуватися? Хіба ж може бути, щоби Провидіння не пов'язало перманентний добробут нації з її чеснотами?

Why forgo the advantages of so peculiar a situation? Why quit our own to stand upon foreign ground? Why, by interweaving our destiny with that of any part of Europe, entangle our peace and prosperity in the toils of European ambition, rivalry, interest, humor, or caprice? — Навіщо ж нехтувати перевагами такого особливого становища? Навіщо ж залишати власну позицію заради чужої? Навіщо ж робити нашу долю залежною від долі будь-якої частини Європи і пов'язувати наш мир і процвітання з виявами честолюбства, суперництва, інтересів, настроїв чи примх Європи?

Relying on its kindness in this as in other things, and actuated by that fer-vent love towards it which is so natural to a man who views in it the native soil of himself and his progenitors for several generations, I anticipate with pleasing expectation that retreat, in which I promise myself to realize without alloy the sweet enjoyment of partaking in the midst of my fellow citizens the benign influence of good laws under a free government—the ever favorite object of my heart, and the happy reward, as I trust, of our mutual cares, labors and dangers. — Покладаючись на доброту моєї країни в цьому та в інших моментах і сповнений гарячої любові до неї, яка є такою природною для людини, що вважає цю країну рідною землею як для себе, так і для кількох поколінь своїх предків, я з приємністю передчуваю свій відхід на нічим не затьма-рений відпочинок, яким обіцяю собі сповна насолодитися, відпочинок у компанії своїх співгромадян на тлі благотворного впливу справедливих законів та під керівництвом уряду вільних людей, що завжди було рушій-ною спонукою моєї душі і, сподіваюся, стане щасливою винагородою за наші спільні труди, турботи та небезпеки.

Проте з урахуванням того, що частина емоційної інформації промови Дж. Вашингтона не була передана перекладачем, загальне стилістичне навантаження тексту перекладу, звичайно, не є рівноцінним вихідному тексту, що зумовлено метою перекладу. Наведемо приклади невідтворених уривків:

Let it simply be asked where is the security for property, for reputation, for life, if the sense of religious obligation desert the oaths, which are the instru-

ments of investigation in courts of justice? And let us with caution indulge the supposition that morality can be maintained without religion.

Who that is a sincere friend to it can look with indifference upon attempts to shake the foundation of the fabric?

Satisfied that if any circumstances have given peculiar value to my services, they were temporary, I have the consolation to believe that, while choice and prudence invite me to quit the political scene, patriotism does not forbid it.

Тактика передачі формально-структурних характеристик тексту представлена операціями опущення окремих пов'язаних сегментів тексту (речень, абзаців) у перекладі промови Дж. Вашингтона та відтворенням архітектоніки вихідного тексту у перекладі промови Дж. Кеннеді.

У якості перспектив подальших розробок вбачаємо аналіз перекладів політичних промов, виконаних із застосуванням стратегії переадресації та терціарного перекладу. Варто зауважити, що стратегія терціарного перекладу передбачає наявність розмаїття цілей перекладу в залежності від чинників комунікативної ситуації перекладу, що й спрямовує наступні розвідки у цьому напрямку. Крім того, у якості перспектив розглядаємо розширення емпіричного матеріалу дослідження, жанрів, як у рамках політичного дискурсу, так і поза його межами.

ЛІТЕРАТУРА

Жмаєва Н. С., Корольова Т. М. Стратегії, тактики та операції перекладу: *Proceedings of XX International scientific conference. Practical Applications of Research Findings.* Morrisville : Lulu Press, 2018. P. 60–63.

Washington's Farewell Address to the People of the United States. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-CDOC-106sdoc21/pdf/GPO-CDOC-106sdoc21.pdf>

President John F. Kennedy's Inaugural Address. <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-john-f-kennedys-inaugural-address>

Промови, що змінили світ. Вид. група КМ-БУКС, 2019.

Жмаєва Н., Юхимець С. До питання визначення критеріїв оцінювання адекватності перекладу. *Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського.* Лінгвістичні науки: зб. наук. праць. Одеса : Астропринт. 2019. Вип. 29. С. 104–119.

ON THE ISSUE OF TRANSLATION STRATEGIES OF POLITICAL SPEECHES

Natalya Zhmayeva

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”

Odesa, Ukraine

e-mail: zhmaeva@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3382-0155>

SUMMARY

Modern translation studies which are of descriptive nature mainly presuppose the opportunity of altering the function of the source text in translation, reconstruction of sense and structure in correspondence with the aim of translation. The investigation has been carried out in the framework of the communicative-functional approach to translation which accounts for the entire spectrum of linguistic and extra linguistic factors influencing translation in the broad sense. This fact proves the relevance of the article.

The carried out analysis is aimed at determining the inventory of tactics and operations of the translations resulted from applying the strategy of communicatively equivalent translation and the strategy of tertiary translation.

The implemented strategies of translation have been actualized by common tactics (the tactic of rendering relevant information, the tactic of rendering stylistic features, the tactic of rendering the source text formal and structural features), each having specific features of realization.

Common operations for the applied tactics have proved to be as following: search for an equivalent or a variant equivalent,

Key words: political speeches, strategy of communicatively equivalent translation, strategy of tertiary translation, translation tactic, translation operation.

REFERENCES

- Zhmayeva, N. S., Korolova, T. M. (2018). Stratehii, taktyky ta operatsii perekladu [Translation Strategies, Tactics and Operations]. Proceedings of XX International scientific conference «Practical Applications of Research Findings 2018». Morrisville: Lulu Press, 60–63. [in Ukrainian]
- Washington’s Farewell Address to the People of the United States. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-CDOC-106sdoc21/pdf/GPO-CDOC-106sdoc21.pdf>
- President John F. Kennedy’s Inaugural Address. <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-john-f-kennedys-inaugural-address>
- Zhmayeva, N. S., & Yukhymets, S. Yu. (2019). Do pytannia vyznachennia kryteriiv otsiniuvannya adekvatnosti perekladu [On the issue of translation adequacy assessment criteria]. PNPУ imeni K. D. Ushynskoho: zb. nauk. prats (lingvistychni nauky), 29, 104–119 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10 квітня 2022 року

UDC 811.111'01'366.52

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-4>

LEXICAL EXPLICATION OF THE CONCEPT «POWER» IN OLD ENGLISH (LEXICAL AND-SEMANTIC STUDIES)

Alexander I. Iliadi

Doctor of Philology, Professor of the Department of Methods of Preschool and Primary Education at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

Anastasiia A. Fedorova

Doctor of Philosophy in General Linguistics, Senior Lecturer of the department of the English Language and Communication of the Institute of Philology at Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine

e-mail: a.fedorova@kubg.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6927-1739>

SUMMARY

The paper deals with a group of Old English lexemes with the meaning 'power', namely: wald/weald, mund, rīki/rīce, dōm. The use of wald/weald, mund, rīki/rīce, dōm in genre-variegated original texts gives grounds for referring them to the semantic field «Law», i.e., to a very important cluster of the vocabulary of the ancient Angles and Saxons. Working with words expressing the concept of «power», the authors set the goal of analyzing the semantic nuances that differentiate the use of OE wald, mund, etc., for which they solve several research tasks: 1) find out the sources of the semantics of 'power'; 2) determine the conditions in which the sememe 'power' developed on the basis of other meanings (contexts and, in one case, possibly the result of the influence of Latin as the language of law).

The analysis of the material gives reason to assume that the Old English contexts, where actual connections of the meanings of a single word are traced, do not always prove the fact that the sememe 'power' appeared precisely in the Old English period, because in other ancient Germanic languages etymological analogues

with a close semantic relationship are known. This fact indicates the probability of the Proto-Germanic age of the semantic shift.

Key words: *lexeme, sememe, law, Old English, context.*

Introduction. The concept of legal culture «power», like any other mental complex, has its own means of expression in the language. In Old English legal texts, contemporary to the early era of legal culture, correspond to the sum of lexemes connected by clear word-building and much more subtle semantic relationships. The latter are not always clearly perceptible, since they reproduce an ancient ideological system, the configuration of elements of which is often not entirely clear to the bearer of modern legal ideas, being *Ding an sich selbst* for him. The study of Old English legal texts and, to a large extent, the semantic valence of legal terms, helps to understand the nature of connections that have lost their transparency over the years, because their lexical environment often reveals attributes accompanying the concept of «power» (in relation to the topic of the article). **The emphasis on these nuances is important due to the insufficient development of the semantic history of such a cluster of Old English vocabulary, which is significant for the history of culture, as legal vocabulary.**

A **methodologically important role** in the study of archaic views on the concept of «power» is played by a comparative historical analysis of the semantics of the words expressing it, for which it is often necessary to refer to etymological data. But the use of the etymological method is justified only in the case when the lexeme in the language of the most ancient documents has already formed legal semantics, the origins of which lie beyond the boundaries of written history. If the studied meaning is a phenomenon of the historical epoch, then it is necessary to determine its source (the basic sememe for ‘power’) and the conditions (context) in which it arose. With both approaches, one must take into account the cultural and historical background of the evolution of the language system — a non-linguistic reality that influences the language. In particular, there are two significant factors in the transformation of non-terminological vocabulary into terminological.

The first one is the formation of terminological semantics in the language of ritualized actions (according to the theory of ritual glottogenesis). The analysis of the semantics of the ancient terms of law with a high probability reveals traces of the logic of the ritual, which «programmed» the further development of words as elements of the linguo-semiotic system of ancient law. *The second* is the formation of legal meaning within the framework of

legal practice, which, judging by the data of legal vocabulary, was a complex set of mandatory moral imperatives, religious prescriptions, actions aimed at observing customs, norms of behavior. For more details see: (Fedorova, 2018: 192–195).

The problem under consideration. Below we give cases in which, in our opinion, one can see the result of semantic evolution, due to both factors. The substantiation of the position of the authors is given in accordance with the above-mentioned research methods. **Material of the study:** 1) Old English texts of different genres, in which the legal vocabulary of interest to us is used in different contexts, which determine the differences in the nuances of its terminological semantics; 2) lexicographic sources.

Material analysis and results

I

Meanings Arising Through Ritualized Actions

1.1. ‘To possess’, ‘have at disposal’ → ‘power’ or ‘have the power to decide or choose, do, be the cause of something’ → ‘power’. Such a character of semantic development shows the stereotype of power that has developed in the ancient consciousness as *a symbolic acquisition of the right (possession of the right) to dispose of something or (ritual) mastery of power as the right to decide*. To some extent, the testimony of Tacitus speaks in favor of what has been said about the custom of the ancient Germans to give the leaders something from their household (animal, fruits from plantations), which was not an obligatory tribute, but only a sign of respect for them, a symbolic recognition of power and strength ruler (Gurevich, 2007: 47–48). Old English retains the multifaceted archaic semantics of a *power* — producing verb for a noun, cf. *weald* ‘power’ < *w[e]aldan* ‘to have power over things, to possess, be in possession of, have at command, be master of’, ‘to have power to decide or choose what shall take place’, ‘to have power that brings something to pass, to cause, be the cause, author, source of something’ (Bosworth, 1921: 1171–1172), cf.:

Eac he sæs wealdeð, and he sette þone — Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud; et aridam fundaverunt manus ejus (Libri psalmodum, 1835: 263) = Because the sea belongs to Him personally and He created it; and His hand laid dry land;

Se ðe līfa gehwæs lengu wealdeþ — He who of each’s life the length **ordaineth** (Codex Exoniensis, 1842: 133);

Dæt he sigora gehwæs ofer ealle gesceaft ana wolde — that he of every victory, over all creation, alone had **power** (Codex Exoniensis, 1842: 276).

Due to the close semantic correlation of the same root names and verbs in other Germanic languages (see: Lehman, 1986: 392; Buck, 1949: 297; Gamkrelidze, Ivanov, 1984: 938; Levitskiy, 2010: 581–582; Gukhman, Zhirmunskiy, 1962 : 66), it can be assumed that the indicated word-formation pair preserved in Old English an archaic semantic relationship that arose even in the Proto-Germanic language.

Semantic valence of OE *w[e]ald* is defined by the range of vocabulary with which it was able to form phrases, cf.:

- 1) «ond Apollonius hine gemængde, swāswā **God wolde**...» (Wyatt, 1919: 31);
- 2) «... þæt se sylfa **Drihten wolde** of heofenum on eorðan besēon» (Wyatt, 1919: 94);
- 3) **anweald** mīnes **rīces** (Wyatt, 1919: 67);
- 4) «strong on spræce, nāh his **mōdes gewæld**» (Wyatt, 1919: 134);
- 5) «... ond þæt græge dēor, **wulf** on **wealde**» (Wyatt, 1919: 186);
- 6) «Ealdormenn **wealdap** hyra **þeōda**» (Bosworth, 1921: 1172);
- 7) «Hīe **burgum weōldon**» (Bosworth, 1921: 1172);
- 8) «Dæt hī ne gefāfian, gyf his **waldan magan**...»;
- 9) «Hē wille, gif hē **wealdan** mōt, **leōde** etan» (Bosworth, 1921: 1172);
- 10) «Dryhten hælend ðu ðe āhst **dōma gewæld**...» (The Poetry, 1843: 43);
- 11) «... ond eall þæt **fripian woldon** þæt se cyng **fripian wolde**, ...» (Wyatt, 1919: 71);
- 12) «þonne hit **dagian wolde**, þonne tōglād hit» (Wyatt, 1919: 71);
- 13) «... on oþre wīsan **dōn woldon**...» (Thorpe, 1846: 106);
- 14) «Þus mærne **man wolde** se mānfulla deofol, ...» (Thorpe, 1846: 38);
- 15) «... he **wolde** þæs **beornes** beagas gefecgan, reaf and hringas, and genenod swurd» (Thorpe, 1846: 136).

The given contexts, like many others, outline the contours of the semantic field «Power» in Old English and give an approximate idea of its internal division. As we can see, the valency characteristics of *w[e]aldan*, *w[e]ald* ‘power, strength’ are quite «flexible»:

- *the power of God*;
- *power over the people or power from the people*;
- *strong power*;
- *power over the spirit or strength of the spirit*;

- *power over the wolf*;
- *power over the fortress*;
- *the power of the court*;
- *protection guaranteed by power, or peace, rest under power*;
- *day of power*;
- *current or established power*;
- *power over men*.

Such flexibility created an opportunity to form phrases — legal micro-texts in the language of law, and on their basis (by folding the phrase into a composite name) — dithematic anthroponyms as carriers of not only poetic meaning, but also legal ideology. For more details see: (Iliadi, 2022: 21).

1.2. ‘Hand’ → ‘power’. We are talking about the implicit sememe ‘power’, which developed in Old English and some other ancient Germanic languages from the figurative use of a noun with the meaning ‘hand’. Examples: OE *mund* ‘hand’, but in contexts it takes on a different meaning, cf. (Bosworth, 1921: 700):

Donne ðæt gedōn sý ðonne rære man cyninges munde ðæt is ðæt hý ealle gemænum handum of ægdere mægþe on ānum wæpne ðam sēmende syllan ðæt cyninges mund stande — when that is done, then let the **king’s peace** be declared, that is, that they all of either kindred, with their hands in common upon one weapon, engage to the mediator that the **king’s peace** shall not be broken;

Heáfodmynstres gridbryce bēte man be cyninges munde, ðæt is mid.v. pundum — let the fine be as in the case of breach of the **king’s mund**.

In both cases, *mund* denotes not a hand, but a royal world (*king’s peace*, *king’s mund*), i.e. a special legal state in which the king provides *protection* to individuals (for example, members of the royal court) or places. So, in the cited fragments of the texts *cyninges munde* is the *power* of the king, which guarantees the protection of a certain category of subjects, and a fine is imposed for its violation. Therefore, in *mund*, in addition to the explicit sememes ‘hand’, ‘protection’, there is an implicit ‘power’.

Traces of close semantic development are found in etymologically related forms of other Germanic languages, cf. OHG *mund* ‘hand’ and ‘protection’, ‘guardian’, Germ. *Vormund* ‘guardian’, OFris *mund* ‘protection’ (Gukhman, Zhirmunskiy, 1962: 89; Levitskiy, 2010: 395), etc., where the meaning of ‘protection’ is likely to be interpreted, among other things, as a narrowing of the more ancient *‘power that protects’ ← *‘hand of power’,

‘ruling hand’, cf. Russian phraseological unit «своя рука — владыка» = «one’s own hand is the lord» with contextually equalized *hand* (рука) and *power* (власть). It is highly probable that the *mund* seme ‘power’ originated on the basis of the ancient phrase **waldand- munduz*, cf. OHG *zi waltanteru henti* [to the ruling *hands*] (Grimm, 2019: 158). The attribution of the considered sememe to the category that arose within the framework of ritual practice is based not only on poetic word usage, which is regular in the language of ritual, but also on the role of hand gestures in pagan rituals of different peoples (see, for example, in: Grimm 2019: 180, 184).

II

Values formed in the framework of legal practice

2.1. ‘Strong, mighty’ → ‘rule’, ‘power’. Such a semantic interruption is a hint at the use of force by an elected ruler, a leader, justified by legal customs in a military democracy. An example, as it seems to us, is OS *rīki*, OE *rīce*.

So, *rīki*, *rīce* denoted the concept of «rule, reign», close to the concept of «power», therefore, in the dictionary of J. Bosworth and T. N. Toller, this word is semantized through a number of synonyms ‘power, authority, dominion, rule, empire, reign’ (Bosworth, 1921: 794), where the latter is especially relevant for us. Let’s look at contexts:

Tō becume dān rīce — May Your **Kingdom** come;

Biornwulfes rīce Mercīa cyninges — the **reign** of Biornwulf king of Mercia.

Further compare: ... *nan man for his rice ne cymð to cræftum to medemnesse. Ac for his cræftum for his medumnesse he cymb to rice to anwealde* — ... no man by his authority comes to virtues, and to merit: but by his virtues, and by his merit, he comes to authority and to power (Boethius, 1864: 50–51). And here we have *rīce*, used in the sense of both ‘power’ (in the first sentence), and ‘rule, reigning’, specially distanced from the proper ‘one-man power’ *anweald* (in the second sentence).

According to the history of the language, in terms of word formation, OE *rīce* is a substantiated adjective *rīce* ‘powerful, mighty’, but taking into account the similar semantic correlation «substantive VS adjective» in Gothic, Old Norse, Old Frisian, Old High German, the Proto-Germanic chronology of substantiation is assumed, cf. (Orel, 2003: 305):

Goth *reiki* ‘realm, authority’ VS *reikeis* ‘noble, distinguished, princely’;

ON *rīki* ‘power, might, empire’ VS *rīkr* ‘mighty, powerful’;

OHG *rīhhi* VS *rīhhi* ‘rich, mighty’.

Let us speculate about the reasons for the substantivization of our adjective: perhaps it took place as part of the original phrase adj. **rīkjaz* with Proto-Germanic **waldaz* ‘power’. Being initially a sign of the subject «power is strong», he then went over the functions of the latter, moving into the category of nouns «power is strong» → «power». It seems that anthroponyms-composites, formed on the basis of similar phrases, speak in favor of such an assumption, cf.: OS *Rico-wald*, OE *Ric-weald*, OHG *Rig-wald* and with inversion of parts of OE *Weald-ric*, OHG *Wald-ric*, Goth *Valde-ricus* (specially see: Iliadi, 2022: 33).

2.2. ‘Court, judicial decision’ → ‘power’. This semantic innovation is observed in the case of OE *dōm* ‘judgment, judicial sentence, decree, ordinance, law’ and ‘a ruling, governing, command’, ‘**might, power, dominion**, majesty, glory, magnificence, honor, praise, dignity, **authority**’ (Bosworth, 1921: 207), cf. *Ʒær wearð Læcedemonia anweald, and heora dōm alegen* (Orosius, 1859: 53) — there was the dominion of the Lacedaemonians and their **power** laid low. In the example, *dominion, rule*, and *power* proper are distanced.

It seems simplest to interpret it as a further development of ‘court’ → ‘court power’ → ‘power’, and this would be quite logical. However, there is another possible explanation: *dōm* developed the sememe ‘power’ relatively late in the language of legal proceedings, having been influenced by Lat. *auctōritās* ‘**power**, influence, authority’, since Latin, as an act language, was gaining more and more weight in the legal sphere of the Angles and Saxons. Later, *dōm* ‘power’ became common in texts of other genres, for example, in the writings of ancient English historians. Therefore, the interpretation of *dōm* by J. Bosworth and T. N. Toller through the synonymous Latinism of *authority* is not accidental (see also: Fedorova, 2018: 94).

Findings. Having considered some lexemes as carriers of the legal semantics ‘power’ from the point of view of its origins, we come to the conclusion about its chronological ambiguity in a number of cases. Old English contexts, in which actual connections between the meanings of a single word are manifested, do not always prove the fact of the emergence of a sememe precisely in the Old English period, since in other Old Germanic languages etymological analogues with a close semantic relationship are known. This fact indicates the probability of the Proto-Germanic age of the semantic shift. Accordingly, *we see the prospect of further research in expanding the range of searches for similar cases in order to describe and explain them.*

REFERENCES

- Gamkrelidze T. V., Ivanov Viach. Vs. (1984). Indokvropеyskiy âzyk i indokvropеysy. Rekonstruktsiâ i istoriko-tipologicheskii analiz praâzyka i protokol'tury [Indo-European and the Indo-Europeans. A Reconstruction and Historical Typological Analysis of a Protolanguage and a Proto-Culture]. Tbilisi : Izd-vo Tbilissk. un-ta. T. II. [in Russian].
- Grimm J. (2019). Deutsche Mythologie. T. I [transl., comm. by D. S. Koltshigin]. Moscow : ÂSK [in Russian].
- Gurevich A. Y. (2007). Izbrannyk trudy. Drevnik germantsy, Vikingi [Selected Works. Old Germans. Vikings]. S.-Peterburg : Izd-vo Sankt-Peterb. un-ta [in Russian].
- Gukhman M. M., Zhirmunskiy V. M. (ed.) (1962). Sravnitel'naâ grammatica germanskikh âzykov [A Comparative Grammar of the Germanic Languages]. Moscow : AN USSR. T. I [in Russian].
- Iliadi A. I. (2022). Drevneangliyskik antroponimy-kompozity [Old English Compound Anthroponyms]. Kropyvniyskiy : [W. p.] [in Ukrainian].
- Levitskiy V. V. (2010). Ètimologicheskii slovar' germanskikh âzykov [An Etymological Dictionary of Germanic Languages]. Vinnitsa : Nova Knyga. T. I [in Russian].
- Fedorova A. O. (2018). Stanovlennia pravovoyi terminologichnoyi semantyky v indokvropеys'kykh movakh [Formation of the legal terminological semantics in the Indo-European languages: Thesis for a Candidate Degree in Philology]. Kropyvnyts'kiy [in Ukrainian].
- Bosworth J. D. D. (1921). An Anglo-Saxon Dictionary (Based on the manuscript collections). Oxford : Clarendon press.
- Buck C. D. (1949). A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. A Contribution to the History of Ideas. Chicago, London : The University of Chicago Press.
- Codex Exoniensis (1842). A Collection of Anglo-Saxon Poetry, from a Manuscript in the Library of the Dean and Chapter of Exeter [with an English Translation, Notes, and Indexes by Benjamin THORPE, F. S. A.]. London : William Pickering.
- King Alfred's Anglo-Saxon Version of Boethius «De consolacione philosophiae» (1864). [with a literal English translation, notes, and glossary. By the rev. Samuel Fox, M. A.]. London : H. G. Bohn.
- Lehman P. Winfred. (1986). A Gothic Etymological Dictionary. Leiden : B. J. Brill.
- Libri psalmodum versio antiqua latina (1835). Cum paraphrasi Anglo-Saxonica, partim soluta oratione, partim metricè composita. Nunc primum [descripsit et edidit Benjamin Thorpe, S. A. S.]. Oxonii: E Typographeo Academico.
- Orel V. (2003). A Handbook of Germanic Etymology. Leiden ; Boston : Brill.
- Orosius (1859). King Alfred's Anglo-Saxon Version of the Compendious History of the World [the rev. Joseph Bosworth]. London : Longman, Brown, Green, and Longmans, Paternoster-Row.
- The Poetry of the Codex Vercellensis (1843). [with an English Translation by J. M. Kemble, M. A.]. London : Ælfric Society.
- Thorpe B. (1846). Analecta Anglo-Saxonica. A Selection, in Prose and Verse, from Anglo-Saxon Authors of Various Ages; with a Glossary. London : Smith, Elder and Co.
- Wyatt Alfred J. (ed.) (1919). An Anglo-Saxon Reader [Edited with notes and glossary by Alfred J. Wyatt]. Cambridge : University press.

**ЛЕКСИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ВЛАДА»
В ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ
(ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЕТЮДИ)**

Олександр І. Іліаді

доктор філологічних наук, професор кафедри методик
дошкільного і початкового навчання Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
Кропивницький, Україна
e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

Анастасія О. Федорова

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри
англійської мови та комунікації Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка
Київ, Україна
e-mail: a.fedorova@kubg.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6927-1739>

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається група давньоанглійських лексем зі значенням 'влада', а саме: *wald/weald*, *tund*, *ṛīki/ṛīce*, *dōt*. Вживання *wald/weald*, *tund*, *ṛīki/ṛīce*, *dōt* у жанрово строкастих оригінальних текстах дає підстави для віднесення їх до семантичного поля «право», тобто дуже важливого кластера вокабулярія давніх англів і саксів. Працюючи зі словами, що позначають концепт «влада», автори мають на меті розбір семантичних нюансів, що диференціюють уживання *wald*, *tund* та *in.*, для чого розв'язують кілька дослідницьких завдань: 1) з'ясовують джерела семантики 'влада'; 2) визначають умови, в яких на базі інших значень розвинулася семема 'влада' (контексти її в одному випадку, можливо, результат впливу латини як мови права).

Аналіз матеріалу дає підстави припустити, що давньоанглійські контексти, де простежуються актуальні зв'язки значень єдиного слова, не завжди доводять факт появи семеми 'влада' саме в давньоанглійській період, оскільки в інших давніх германських мовах відомі етимологічні аналогі з близьким семантичним співвідношенням. Цей факт свідчить про вірогідність прагерманського віку семантичного зсуву.

Ключові слова: лексема, семема, право, давньоанглійський, контекст.

ЛІТЕРАТУРА

Гамкрелідзе Т. В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. Тбилиси : Изд-во Тбилисск. ун-та, 1984. Т. 2. 1329 с.

Гримм Я. Германская мифология. Том I / [пер., коммент. Д. С. Колчигина]. 2-е изд., доп. М. : ЯСК, 2019. 928 с.

Гуревич А. Я. Избранные труды. Древние германцы. Викинги. Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 2007. 352 с.

Гухман М. М., Жирмунский В. М. (ред.) Сравнительная грамматика германских языков: в пяти томах. Москва : Изд-во АН СССР, 1962. Т. 1. 204 с.

Ліаді О. І. Давньоанглійські антропоніми-композиції: науковий та методичний потенціал. Кропивницький : [Б. в.], 2022. 107 с.

Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Винница : Нова Книга, 2010. Т. I. 616 с.

Федорова А. О. Становлення правової термінологічної семантики в індоєвропейських мовах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 — Загальне мовознавство. Кропивницький, 2018. 296 с.

Bosworth J. D. D. An Anglo-Saxon Dictionary (Based on the manuscript collections). Oxford : Clarendon press, 1921. 1302 p.

Buck C. D. A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. A Contribution to the History of Ideas. Chicago, London : The University of Chicago Press, 1949. 1515 p.

Codex Exoniensis. A Collection of Anglo-Saxon Poetry, from a Manuscript in the Library of the Dean and Chapter of Exeter [with an English Translation, Notes, and Indexes by Benjamin THORPE, F. S. A.]. London : William Pickering, 1842. 546 p.

King Alfred's Anglo-Saxon Version of Boethius «De consolatione philosophiae» / [with a literal English translation, notes, and glossary. By the rev. Samuel Fox, M. A.]. London : H. G. Bohn, 1864. 398 p.

Lehman P. Winfred. A Gothic Etymological Dictionary. Leiden : B. J. Brill, 1986. 712 p.

Libri psalmodum versio antiqua latina. Cum paraphrasi Anglo-Saxonica, partim soluta oratione, partim metrica composita. Nunc primum / [descripsit et edidit Benjamin Thorpe, S. A. S.]. Oxonii: E Typographeo Academico, 1835. 446 p.

Orel V. A Handbook of Germanic Etymology. Leiden ; Boston : Brill, 2003. 683 p.

Orosius. King Alfred's Anglo-Saxon Version of the Compendious History of the World / [the rev. Joseph Bosworth]. London : Longman, Brown, Green, and Longmans, Paternoster-Row, 1859. 133, 198, 63, IXIV p.

The Poetry of the Codex Vercellensis [with an English Translation by J. M. Kemble, M. A.]. London : Ælfric Society, 1843. 110 p.

Thorpe B. Analecta Anglo-Saxonica. A Selection, in Prose and Verse, from Anglo-Saxon Authors of Various Ages; with a Glossary. London : Smith, Elder and Co., 1846. 303 p.

Wyatt Alfred J. (ed.) An Anglo-Saxon Reader / [Edited with notes and glossary by Alfred J. Wyatt]. Cambridge : University press, 1919. 360 p.

Стаття надійшла до редакції 14 травня 2022 року

УДК 378+81'276.1+316.77+81-115
<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-5>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ

Тетяна Корольова

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу
і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-3441-196X>

Ольга Александрова

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних
факультетів Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
Одеса, Україна
e-mail: olgaaleks2016@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1224-5916>

АНОТАЦІЯ

Вивчення соціолектних форм мови відповідає потребам сучасної лінгвістики, яка розглядає мову в тісному зв'язку з індивідом, його мисленням і світоглядом. У цілому сучасна наукова парадигма базується на принципі обумовленості мовної диференціації неоднорідністю соціуму. У цьому контексті саме молодіжна мова постає важливою областю лінгвістичного дослідження, будучи яскравим показником сучасного стану суспільства та варіативності мови. Соціолект молоді (СМ) бо усі властиві природній мові процеси відбуваються у багато разів швидше та доступні безпосередньому спостереженню.

В роботі розглянута структура лексичної, граматичної та фонетичної систем сучасних СМ української та англійської мов. Лексична структура охоплює стандартну частину та субстандартну (соціолектну) частину, у межах якої виокремлюються певні стилістично знижені та соціально марковані структурні елементи, кількісний та якісний склад

яких створює часткову ситуацію соціально-стилістичної лексичної диглосії внаслідок відносної чисельності в її складі субстандартних лексичних одиниць.

Граматичні параметри СМ також визначаються особливостями його функціонування як усного діалогічного типу мовлення та соціолінгвістичними параметрами комунікантів. Емоційне забарвлення, спонтанність, ситуативність, контактність мовлення зумовлюють наявність певних особливостей граматичної підсистеми СМ, які представлені варіативними типами експресивного синтаксису, певними засобами морфологічного рівня. Низька частотність застосування субстандартних елементів граматичного рівня, спорадичний характер їх прояву не дає підстав виокремити субстандартну граматичну підсистему у межах СМ.

Соціолінгвістичні характеристики носіїв СМ та соціолінгвістичні параметри молодіжної комунікації зумовлюють емоційно-модальну напруженість мовлення, притаманну молоді, яка актуалізується за допомогою певного комплексу фонетичних параметрів.

Key words: соціолінгвістична система, комунікативна поведінка, молодіжний соціолект, соціально марковані елементи.

Вступ. Соціальна стратифікація суспільства виражається у багатоманітності існування варіативних форм мови, які є виявом мовної варіативності. Інтерес до проблем мовної варіативності в сучасній соціолінгвістиці обумовлений історичним і соціально-культурним контекстом сучасності, під впливом якого в багатьох мовах спостерігаються тенденції до демократизації літературної норми. Об'єктивно це виражається в переміщенні периферійних явищ у напрямку до центру системи, а, отже, у розхитуванні літературної норми, у посиленні варіативності, у перерозподілі функцій основних ідіом.

Проблеми взаємозумовленості мови та соціуму, мовного варіювання, соціальних оцінок нормативних настанов, виявлення закономірностей розвитку соціолінгвістичних підсистем мови, комунікативно-прагматичної зумовленості мовлення, що детермінує мовленнєву поведінку членів певного лінгвосоціуму, перебувають у ракурсі постійних лінгвістичних пошуків та піддані всебічному аналізу в наукових розвідках вітчизняних та іноземних мовознавців (Балабін В. В., 2002; Грабовий П. М.; 2010; Баллі Ш., 2003; Coleman, 2012; Neuland E., 2008; Labov W. et al., 2006).

Об'єктами лінгвістичних розвідок поточного століття постають перекладознавчий та словотворчий аспекти американського військового сленгу (Балабін В. В., 2002), семантичний аспект українського спортивного жаргону (Карпець Л. А, 2006.), процеси формування за-

гального сленгу сучасної української та англійської мов (Боднар Р. В., 2007), структурно-соціальна диференціація української мови (Грабовий П. М., 2010).

Зрозуміло, що вивчення соціолектних форм мови відповідає потребам сучасної лінгвістики, яка розглядає мову в тісному зв'язку з індивідом, його мисленням і світоглядом. У цілому сучасна наукова парадигма базується на принципі відносності кордонів між формами варіювання національної мови, принцип обумовленості мовної диференціації неоднорідністю соціуму доповнюється урахуванням різноманіття соціально-комунікативних ситуацій. У цьому контексті саме молодіжна мова постає важливою та перспективною областю лінгвістичного дослідження та аналізу, будучи достовірним та яскравим показником сучасного стану суспільства та його мови. **Соціолект молоді (СМ)** визнається благодатним ґрунтом для лінгвістичних досліджень, бо усі процеси не стримуються в ньому тиском норми, відбуваються у багато разів швидше та доступні безпосередньому спостереженню.

Сучасний етап розвитку лінгвістики свідчить про активізацію досліджень функціонування мови у молодіжному лінгвосоціумі. Об'єктами лінгвістичних студій поточного століття постають різноманітні аспекти СМ. Сьогоднішній підхід мовознавців до соціально маркованого мовлення базується на тому положенні, що соціолект є об'єктивно існуючим явищем, яке характеризується низкою особливостей плану вираження, що дозволяють відмежовувати певний соціолект від інших. Проте попри наявність значної кількості наукових розвідок СМ можна констатувати одноаспектність підходів дослідників до вивчення мови молоді, що не дозволяє повною мірою розкрити її лінгвістичну сутність. Більшість дослідників субстандартних систем взагалі та СМ зокрема обмежують соціолект лексичним мовним рівнем (Ehmann, 2001). Застосування комплексного підходу, що складається з певних підсистем і сукупностей різнорівневих одиниць, пов'язаних ієрархічними відносинами, є необхідним у сучасній лінгвістиці.

Актуальність дослідження визначається загальною орієнтованістю сучасної лінгвістики на вивчення усного мовлення з комунікативно-функціональних позицій, що враховує обставини спілкування та характеристики комунікантів. Спрямованість роботи на комунікацію

молоді як найбільш прогресивної соціальної групи соціуму визначає вектор та еволюцію інших форм існування мови.

Мета роботи полягає у виявленні особливостей СМ на матеріалі української та англійської мов. Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі **завдання**:

– вивчити варіативність різнорівневих лінгвістичних засобів актуалізації СМ в українській та англійській мовах;

– дослідити процес кореляції різнорівневих лінгвістичних засобів у досліджуваних мовах у межах СМ.

Об’єктом дослідження є сучасне усне діалогічне мовлення української та американської молоді.

Предметом дослідження обрано варіативність лінгвістичних засобів актуалізації СМ.

Матеріал дослідження містить біля 3 годин усного мовлення кожною з досліджуваних мов.

У роботі використано **комплексну методiku**, що об’єднує *описово-аналітичний метод*, який полягає у критичному вивченні науково-теоретичних джерел із проблематики дослідження; *метод функціонально-семантичного аналізу* при визначенні комунікативно-модальних типів висловлювань СМ, виділенні найчастотніших емоційно-модально забарвлених фраз СМ та граматичних характеристик мовлення молоді; *метод зіставного аналізу*, що використовувався при зіставленні лінгвістичних особливостей СМ на матеріалі мов, що вивчаються. *Метод лінгвістичної інтерпретації експериментальних даних* надає можливість системного опису лінгвістичного значення результатів дослідження, формулювання основних висновків роботи.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше: визначено варіативність різнорівневих лінгвістичних засобів актуалізації СМ в українській та англійській мовах; встановлено механізми взаємодії різнорівневих лінгвістичних засобів у реалізації комунікативних інтенцій та емоційно-модального навантаження в досліджуваних мовах у межах СМ.

Результати та дискусія. Мовленнєві особливості СМ визначаються властивими йому позалінгвальними чинниками, які зумовлені як усним характером мовленнєвої взаємодії, так і соціальними параметрами носіїв СМ. Притаманне молоді загострене суб’єктивне

відображення дійсності, прагнення максимального самовираження, емоційність, оцінність, з одного боку, і бажання надати висловлюванню чіткості, стислості, конкретності, зумовлене, з іншого боку, тенденціями до економії мовних зусиль, знаходить своє відображення як на рівні функціонування СМ, так і на рівні варіативних компонентів його мовних підсистем.

Молоді властиві спонтанність реакцій, безпосередність, прагнення до самовираження, протиставлення себе та свого бачення світу дорослих, що вимагає особливої системи вербалізації навколишньої дійсності. І молоді це частково вдається за рахунок створення власної лексичної системи, тематична співвіднесеність якої відображає загальний перелік та ієрархію цінностей молодого людини, при цьому створювана лексична система протиставлена світу дорослих своєю підвищеною емоційно-оцінною насиченістю, чому, втім, відповідають окремі компоненти загальної лексичної системи мови (вульгаризми та загальні колоквиалізми), які вводяться до складу компонентів субстандартної лексики та функціонують у молодіжній комунікації нарівні з власними лексичними утвореннями (сленгізмами). Проте номінативний потенціал субстандартної лексичної системи виявляється дещо обмеженим внаслідок недосвідченості суб'єктів мовленнєвої діяльності, їх відносно недовгого перебування у вікових, психологічних і світоглядних межах життєвого етапу, внаслідок чого структурному різноманіттю субстандартної системи СМ доводиться в ще більшому ступені варіювати за рахунок використання стандартних лексичних елементів.

Таким чином, структура лексичної системи сучасних СМ української та англійської мов виявляється варіативною та охоплює стандартну частину та субстандартну (соціолектну) частину, у межах якої виокремлюються певні *стилістично знижені та соціально марковані* структурні елементи, кількісний та якісний склад яких створює часткову ситуацію соціально-стилістичної лексичної диглосії внаслідок відносної чисельності в її складі субстандартних лексичних одиниць.

Грамматичні параметри СМ також визначаються особливостями його функціонування як усного діалогічного типу мовлення та соціолінгвістичними параметрами комунікантів. Емоційне забарвлення, спонтанність, ситуативність, контактність мовлення зумовлюють наявність певних особливостей граматичної підсистеми СМ, які пред-

ставлені варіативними типами експресивного синтаксису, певними засобами морфологічного рівня. Низька частотність застосування субстандартних елементів граматичного рівня, спорадичний характер їх прояву не дає підстав виокремити субстандартну граматичну підсистему у межах СМ, проте дозволяє констатувати особливості СМ в обох досліджуваних мовах на зазначеному мовному рівні.

Соціолінгвістичні характеристики носіїв СМ та соціолінгвістичні параметри молодіжної комунікації зумовлюють емоційно-модальну напруженість мовлення, притаманну молоді, яка актуалізується за допомогою певного комплексу фонетичних параметрів. Проте фонетичні особливості мовлення не зачіпають засади загальної фонетичної системи мови, які виступають у якості базису, на ґрунті якого проявляються соціально обумовлені особливості сегментного та супрасегментного рівнів СМ. Універсальність природи емоційно-модального ставлення до навколишньої дійсності дозволяє констатувати особливості фонетичної оформленості емоційно забарвленого мовлення в двох неблизькоспоріднених мовах.

Дослідження, проведене на матеріалі українського та англійського молодіжного мовлення, дозволяє визначити СМ як відносно стійку напівавтономну форму існування національної мови, що обслуговує молодіжний соціум, має специфічну лексичну систему та інвентар граматичних і фонетичних особливостей, обумовлених соціолінгвістичними характеристиками її носіїв і соціолінгвістичними параметрами молодіжної комунікації (неформальний характер інтеракції, що передбачає свободу спілкування, засновану на солідарних відносинах рівних і своїх, не скуту межами офіційності), що варіюються за якістю та кількістю.

Емоційна забарвленість мовлення молоді, як домінуюча його характеристика, актуалізується за рахунок взаємодії елементів усіх мовних рівнів СМ. Взаємодіючи, вони забезпечують адекватність плану вираження плану змісту в межах висловлювання, взаємозумовлюють один одного, забезпечуючи взаєморозуміння між членами соціально маркованої системи, актуалізуючи їхні комунікативні інтенції та емоційно-оцінне ставлення до навколишнього світу.

Варіативність СМ може розглядатися як його інгерентна властивість, яка пронизує всі аспекти його структури та функціонування. Функціонування СМ регламентовано поєднанням норми першого

рівня, що проявляється у кодифікованій нормативності, яка виступає у якості нейтрального фону, на якому проявляються властивості норми другого рівня, некодифікованої нормативності, що є ознакою СМ як соціально обмеженої мовної системи. До норми другого рівня СМ відносяться структурні, семантичні та функціональні особливості його лексичної, граматичної та фонетичної систем. Варіативність СМ надає практично необмежену свободу комбінування засобів вираження з метою актуалізації широкого спектру комунікативних інтенцій і суб'єктивно-модальних конотацій у молодіжному мовленні.

Функціонально-семантичний аналіз діалогічного молодіжного мовлення засвідчив, що, незважаючи на орієнтованість репліки-реакції на репліку-акцію, виявлено, що діапазон реакційних реплік є варіативним: репліки комунікантів не обмежені кількістю та комунікативним типом речень і обумовлені прагматикою висловлювання. У межах репліки-реакції можуть бути виділені окремі мовленнєві дії: реакційна дія, зумовлена попередньою акцією, та дія, що ініціює подальшу реакцію комуніканта, тобто постає акцією в діалогічному спілкуванні; можлива цілісність мовленнєвих дій у межах репліки-реакції комуніканта та її функціонування у якості акції у межах подальшої інтеракції у незмінній формі. Така варіативність пояснюється тим, що зв'язок між реплікою-акцією та реплікою-реакцією у межах діалогічного мовлення не обмежується лише структурно-семантичним рівнем, а напрямок розгортання комунікації визначається як власне лінгвальними, так і позалінгвальними чинниками, до яких можна віднести соціолінгвістичні параметри молодіжної комунікації та соціолінгвістичні характеристики її носіїв, інтенції комунікантів.

За сферою впливу на співрозмовника у межах діалогічного мовленнєвої комунікації СМ виділено 3 класи мовленнєвих впливів: соціальний мовленнєвий вплив, мовленнєвий вплив волевиявлення, інформативний мовленнєвий вплив; оцінний та емоційний мовленнєвий вплив співвіднесено з поняттям суб'єктивної модальності, у межах якої виділені найчастотніші типи суб'єктивно-модальних значень, що актуалізуються у молодіжному мовленні: власне оцінне — «засуджуючи» та емоційно-оцінні: «зацікавлено», «вражено», «обурено», «агресивно».

Аналіз класів мовленнєвого впливу діалогічного мовлення СМ дозволяє констатувати нерівноцінність їхньої репрезентативності у мо-

лодіжній комунікації. Найменшу поширеність (близько 4 % в обох досліджуваних мовах) демонструють репліки, які здійснюються з метою вітання, прощання, представлення, що в переважній більшості випадків не викликає у співрозмовника відповідної мовленнєвої дії, тобто є асиметричними у сфері молодіжної комунікації — репліка-реакція може бути представлена при відсутності зворотної реакції з боку учасника комунікації.

Більш розповсюджені висловлювання (11 % в українському та 12 % в англійському мовленні), що представлені такими комунікативно-модальними типами висловлювань, як прохання, наказ, переконання. У межах найпоширенішого (85 % та 83 % відповідно) у молодіжній комунікації є такі комунікативно-модальні типи висловлювань: запит інформації (з'ясування, уточнення), констатація факту, роз'яснення.

Емоційно-модальна забарвленість висловлювань СМ представлена як позитивними, серед яких превалюють «зацікавлено», «вражено», так і негативними значеннями, найчастотнішими з яких виявляються «обурено», «агресивно», «засуджуючи». Кількість реалізацій негативних суб'єктивно-модальних значень у СМ значно перевищують кількість реалізації позитивних.

Соціолектна (субстандартна) лексична підсистема СМ представлена лексичним просторіччям — стилістично зниженими та соціально маркованими елементами (лексичними соціолектизмами). Система лексичного просторіччя СМ містить компоненти: молодіжні сленгізми (70 % та 77 % в українській та англійській мовах), загальні колоквіалізми (18 % та 10 % відповідно) та вульгаризми (12 % та 13 % відповідно).

У межах експериментального матеріалу констатовано низку лексичних соціолектизмів з невизначеною конотацією, актуалізація якої відбувається у конкретному мовленнєвому акті з урахуванням прагматики висловлювання, просодичних та позалінгвальних чинників.

Аналіз тематичного розподілу лексики СМ української та англійської мов дозволив виділити найбільш репрезентативні тематичні групи соціолектних одиниць відповідно до об'єктів і цілей номінацій: 1) номінації осіб, 2) номінації предметів або явищ дійсності, 3) номінації дій і станів (у тому числі відносини між людьми), 4) номінації грошей, 5) номінації, пов'язані з алкоголем і наркотиками.

Предметно-тематична співвіднесеність лексичного шару СМ дозволяє зробити висновок про його антропоцентричну спрямованість. Виділені тематичні області відображають ті сфери, які є найбільш релевантними для молоді, що дає чітке уявлення про ієрархію цінностей молодого покоління: сфери, що мають відношення до людини та її чуттєво-емоційного та раціонального сприйняття навколишньої дійсності, релевантних аспектів її діяльності та взаємодії з іншими людьми.

Структурування та систематизація лексики СМ на основі тематичних критеріїв проявляється в малочисельності тематичних груп. При цьому обмежена кількість груп компенсується їх відносною кількісною насиченістю за рахунок синонімічних рядів.

Спільними продуктивними словотворчими моделями у СМ постають афіксація, усікання, семантичний перенос: метафоричний та метонімічний. Усі типи лексичних соціолектизмів СМ характеризуються здебільшого негативною конотацією, переважаючою комунікативно-емотивною функцією та понятійно-функціональною закріпленістю за молодіжною сферою функціонування мови. У якості конкретно-мовних словотворчих способів українського СМ можна виділити англо-американські запозичення, англійського СМ — інфіксацію, конверсію.

Грамматичні особливості СМ репрезентовано різними типами експресивного синтаксису: інверсією, повторами, еліптичними конструкціями, парцеляцією, риторичними питаннями. У якості конкретно-мовних граматичних ознак англійського СМ можна відзначити наявність подвійного заперечення, скорочених дієслівних форм, вживанням форм стверджувальних речень у значенні питального.

За результатами аудиторського аналізу констатовано, що емоційно-модальна напруженість мовлення для двох досліджуваних мов СМ актуалізується за допомогою певного комплексу фонетичних параметрів як у фразі в цілому, так і в окремих її сегментах.

На сегментному рівні відзначено виділення головного наголошеного складу за рахунок протягування голосного звуку (здебільшого в 1,5–2 рази, в окремих випадках максимальної експлікації емоційного стану — до 3 разів), подовження ініціального або медіального приголосного звуку в слові, поскладову вимову слова. Констатовано,

що просодичні ознаки молодіжної комунікації у СМ української та англійської мов мають релевантні спільні та конкретно-мовні засоби актуалізації дистинктивних інтонаційних характеристик на рівні мелодичних, динамічних і темпоральних характеристик. Спільними рисами просодії при передачі певних емоційно-модальних значень у досліджених мовах були визначені такі:

1) зацікавлено: спадна передшкала, звужений інтервал мелодики, ядерної частини, середній тональний регістр;

2) уражено: висхідна передшкала, розширений інтервал мелодики перед'ядерної частини, високий тональний регістр;

3) засуджуючи: спадна передшкала, звужений інтервал мелодики ядерної частини, вузький тональний регістр;

4) обурено: спадна передшкала, розширений діапазон мелодики усієї синтагми, високий тональний регістр;

5) агресивно: висхідна передшкала, максимально розширений діапазон мелодики усієї синтагми, максимально високий тональний регістр.

Висновки. Результати дослідження надають можливість дійти до висновку, що емоційна забарвленість мовлення молоді актуалізується за рахунок активної взаємодії компонентів лексичної, граматичної та фонетичної підсистем. Взаємодіючи, вони забезпечують адекватність плану вираження плану змісту в масштабах висловлювання, зумовлюють трансформацію структури компонентів кожної з підсистем за рахунок компенсаційних, маскуючих, дифузних процесів. Попри розходження інвентарю засобів, використовуваних у межах кожної з підсистем мови, основні закономірності механізму взаємодії різнорівневих мовних засобів при актуалізації семантики мовлення виявляються однотипними, що можна розглядати як прояв ізоморфізму в системі мови, пов'язаний із взаємодією мовних підсистем під час передачі змістових відносин, що свідчить про можливість взаємокомпенсації різнорівневих засобів при актуалізації ними змістових відносин у процесі мовної комунікації та є проявом тенденції «мовної економії», поширеної в СМ.

Дослідження СМ на матеріалі української та англійської мов дозволило встановити, що всі основні принципи функціонування цієї системи є подібними в двох неспоріднених мовах, що вивчаються.

ЛІТЕРАТУРА

Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 «Перекладознавство» / Балабін Віктор Володимирович. — К., 2002. — 308 с.

Балли Ш. Язык и жизнь / Ш. Балли. — М. : URSS, 2003. — 230 с.

Боднар Р. В. Соціолект підлітків як субкультура сучасного лінгвосоціуму (на матеріалі англійської мови 90-х років XX — початку XXI століття) : автореф. дис. ... к. філол. н. : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Р. В. Боднар. — Київ, 2007. — 20 с.

Грабовий П. М. Когнітивні параметри українського молодіжного сленгу : автореф. дис. ... канд. філол. н. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / П. М. Грабовий. — Київ, 2010. — 20 с.

Карпещ Л. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Л. А. Карпещ ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Х., 2006. — 19 с.

Coleman J. The Life of Slang / J. Coleman. — Oxford University Press, 2012. — 354 p.

Ehmann H. Ein paar Facts voraus / H. Ehmann // Das neuste Lexikon der Jugendsprache. — München : Verlag C. H. Beck, 2001. — S. 195.

Labov W. The Social Stratification of English in New York City / W. Labov // Second edition. — Cambridge : Cambridge U. Press, 2006. — P. 168–178.

Neuland E. Jugendsprache / E. Neuland. — Tübingen ; Basel : Fraucke Verlag, 2008. — 210 s.

SOME PECULIARITIES OF SOCIOLINGUAL SYSTEM DEVELOPMENT IN YOUTH COMMUNICATIVE BEHAVIOR

Tetiana Korolova

Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Translation,
Theoretical and Applied Linguistics of the State Institution
“South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky”
Odesa, Ukraine
e-mail: kortami863@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–3441–196X>

Olga Aleksandrova

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department
of Foreign Languages for Humanities, Odessa I. I. Mechnikov
National University
Odesa, Ukraine
e-mail: olgaaleks2016@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000–0002–1224–5916>

SUMMARY

The study of socio-intellectual forms of language meets the needs of modern linguistics that considers language in close connection with an individual, his mentality and worldview. In general, the modern scientific paradigm is based on the principle of conditional linguistic differentiation in a heterogeneous society. In this context, youth language is an important area of linguistic research, being a clear indicator of the current state of society and language variability. In the sociolect of youth (SY) all the processes of a natural language develop many times faster and are available for direct observation.

The structure of lexical, grammatical and phonetic systems of modern SY in the Ukrainian and English languages is considered in the work. The lexical structure includes the standard segment and the substandard (sociolect) segment, within which certain stylistically reduced and socially marked structural elements are distinguished, the quantitative and qualitative structure of these elements creates a partial situation of socio-stylistic lexical diglossia due to the lot of substandard lexicons.

The grammatical parameters of SY demonstrate differential peculiarities of their functioning as an oral dialogic type of speech and sociolinguistic parameters of communicators. Emotional coloring, spontaneity, situation peculiarities determine the presence of certain features of SY grammatical subsystem, which are represented by variable types of expressive syntax, certain means of morphological level. The low frequency of substandard elements at the grammatical level, the sporadic nature of their manifestation does not give grounds to single out the substandard grammatical subsystem within the CY.

Sociolinguistic characteristics of SY carriers and sociolinguistic parameters of youth communication determine the emotional and modal tension of speech among the youth, which is actualized by a set of phonetic parameters.

Key words: *sociolinguistic system, communicative behavior, youth sociolect, socially marked elements.*

REFERENCES

Balabin, V. V. (2002). Suchasnyi amerykanskiy viyskoviy slenkh yak problema perekladu [Modern American military slang as a problem of translation]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Balli, Sh. (2003). Yazyk i zhizn [Language and life]. Moscow: URSS [in Russian].

Bodnar, R. V. (2007). Sotsiolekt pidlitkiv yak subkultura suchasnoho linhvotsotsiumu (na materiali anhliyskoyi movy 90-kh rokiv XX — pochatku XXI stolittia) [Sociolect of adolescents as a subculture of modern linguistic society (based on the English language of the 90s of the XX — early XXI century)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Hrabovyi, P. M. (2010). Kohnityvni parametry ukrayinskoho molodizhnoho slenhu [Cognitive parameters of Ukrainian youth slang]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Karpets, L. A. (2006). Ukrayinskiy sportyvnyi zharhon: strukturno-semantychnyi aspekt [Ukrainian sports jargon: structural-semantic aspect]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. Kharkiv [in Ukrainian].

Coleman J. *The Life of Slang*. Oxford : Oxford University Press, 2012. 354 p.

Ehmann H. Ein paar Facts voraus. *Das neuste Lexikon der Jugendsprache*. München : Verlag C. H. Beck, 2001. 195 p.

Labov W. *The Social Stratification of English in New York City*. Second edition. Cambridge : Cambridge U. Press, 2006. P. 168–178.

Neuland E. *Jugendsprache*. Tübingen und Basel : Fraucke Verlag, 2008. 210 p.

Стаття надійшла до редакції 18 березня 2022 року

УДК 82'255.2:62:811.581=111=161.2

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-6>

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС: ПАРАДИГМА ЗМІН У ХХІ СТОЛІТТІ (НА МАТЕРІАЛІ КИТАЙСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Олександра Попова

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету іноземних мов
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: Alex-porova@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6244-5473>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено вивченню парадигми змін у змісті офіційних документів, які регламентують економіко-правові відносини в академічній сфері, в ХХІ столітті. Автором розглянуто чинники, що впливають на процес змін у змісті офіційних документів, які регулюють економіко-правові відносини в академічній сфері, в контексті лінгво-перекладацької парадигми. У дослідженні уточнено поняття «економіко-правовий дискурс», «композиція тексту документа», «академічна сфера». Економіко-правовий дискурс детерміновано крізь призму його подвійної природи (лінгвістичної та екстралінгвістичної) як дискурс економіки і права, освітньо-керований дискурс, екстралінгвістичний фон якого пов'язаний з передумовами для започаткування розробок у галузі освіти, реалізацією програм академічної мобільності учасників освітнього процесу поряд з внутрішньодержавним розвитком та міжурядовою співпрацею. Композиція тексту документа асоційована з форматом (фреймом) його репрезентації, а саме: структурно-композиційним формуляром документа та лексико-граматичними особливостями оформлення економіко-правового дискурсу. Академічну сферу тлумачимо як середовище, у якому здійснюється набуття нових знань, обмін освітньою інформацією, реалізація наукових проєктів, практична маніфестація отриманих результатів, культурний обмін і міжкультурна комунікація завдяки створенню певних умов.

Схарактеризовано зміни в структурно-композиційному форматі документів, що регулюють економіко-правові відносини в академічній сфері. Проаналізовано лінгвістичні особливості оформлення китайськомовних офіційних документів та їх варіантів перекладу англійською та українською мовами. Автором репрезентовано ілюстративні засоби взаємодії чинників, що впливають на зміст офіційних документів, які регламентують економіко-правові відносини в академічній сфері, в XXI столітті.

***Ключові слова:** економіко-правовий дискурс, чинники, академічна сфера, структурно-композиційний формуляр документа, лексико-граматичне оформлення тексту документа, китайська мова, англійська мова, українська мова.*

Вступ. Сьогодні на тлі успішних країн Китайська Народна Республіка посідає почесну лідерську позицію. Китай розуміє життєві потреби та регулярно трансформує економічний, науковий, освітній та культурний формати співпраці. Інновації відображаються як в китайській мові, так і в офіційних економічних і торгових контрактах, освітніх угодах, програмах академічної мобільності тощо. Саме лексичний контент віддзеркалює подібні нововведення у галузях науки й освіти та потребує постійного студювання, аналізу й перегляду перетворювального процесу квантитативного і квалітативного змісту термінологічних систем.

У сучасних умовах майже всі освітяни мають справи з офіційною документацією задля регламентування відносин в академічній сфері. Відзначимо, що міжнародні угоди й контракти оформлюються англійською мовою та мовою держави, яка є учасником кооперації. Останніми роками простежується розширення векторів співпраці між Україною та Китаєм у сфері освіти, збільшення контингенту, що бере участь у програмах академічної мобільності і наукових грантах, тому наразі фахівці в галузі китайської мови є найбільш затребуваними на ринку праці.

Актуальність дослідження зумовлена насамперед освітнім і науково-технічним прогресом, а також необхідністю адекватного відтворення змісту інноваційних освітніх термінів і сутністю регламентування сучасних економіко-правових основ між Україною та КНР з китайської мови англійською та українською мовами в контексті освітніх відносин. Активна співпраця в галузі освіти і науки між Китаєм та Україною передбачає динамічне поширення китайської мови в межах визначеної сфери.

Останнім часом прослідковуються намагання українських викладачів і студентів все більше брати участь у програмах академічної мобільності і грантах спільно з представниками китайських закладів освіти, що зумовлює необхідність якісної підготовки майбутніх перекладачів-синологів, здатних виконувати професійні обов'язки в згаданій галузі та в контексті реалізації ініціатив-проектів Уряду Китаю «Belt and Road Initiative» і «A New Silk Road».

Метою роботи є аналіз парадигми змін у змісті офіційних документів, що регламентують економіко-правові відносини в академічній сфері, в XXI столітті на матеріалі китайськомовних документів та засобів їх відтворення англійською й українською мовами.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- уточнити поняття «економіко-правовий дискурс», «композиція тексту документа», «академічна сфера»;
- розглянути чинники, що впливають на процес змін у змісті офіційних документів, які регулюють економіко-правові відносини в академічній сфері, в контексті лінгво-перекладацької парадигми;
- схарактеризувати зміни в структурно-композиційному форматі документів, що регулюють економіко-правові відносини в академічній сфері;
- проаналізувати лінгвістичні особливості оформлення китайськомовних офіційних документів та їх варіантів перекладу англійською та українською мовами.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували китайськомовні контракти та угоди, програми академічної мобільності та освітньо-наукові гранти між китайським й українськими закладами освіти та їх варіанти перекладу англійською та українською мовами. Обсяг документів складає 50 сторінок.

У роботі використано такі **методи дослідження**: *зіставний метод* для визначення специфіки лінгвістичних особливостей китайського вокабуляру та його перекладу англійською й українською мовами; *метод систематизації* та метод *перекладацького аналізу* для аналізу та систематизації конструктів, використаних при перекладі досліджуваних лінгвістичних одиниць англійською й українською мовами.

Результати та дискусія. Мова офіційних документів, що регламентують економіко-правові відносини в академічній сфері, знаходиться у фокусі багатьох науковців протягом останнього часу.

Зарубіжні й вітчизняні науковці відмічають, що економіко-правовий дискурс маніфестується через однозначну термінологію в денотативному значенні з урахуванням особливостей певних явищ (зокрема сфер їх понять). М. Мюррей (Murray, 2011) наголошує на тому, що право та економіка об'єднують спільну мету риторики и стосуються комунікації та переконання. Дж. Суельс розділяє тексти на різні типи в рамках загальної лінгвістичної системи (Swales, 1990). Тереза Фанего та Пола Родрігес-Пуенте центром наукових досягнень вважають комп'ютерні науки, що дозволяють здійснювати корпусні дослідження, доводять надійність комп'ютерних технологій, враховуючи збір та обробку даних у межах певного дискурсу (Fanego & Rodríguez-Puente, 2019). Л. Чен зазначає, що будь-який підхід до юридичного тлумачення залежить від поглядів на значення, мову та соціальний контекст і норми між текстом, мовною системою та соціальною структурою (Cheng, 2010). Зауважимо, що ці аспекти слід враховувати під час відтворенні нормативних текстів іншими мовами.

У наукових колах «жанр» визначається як «тип / зразок дискурсу, що регулярно розпізнається й відтворюється комунікантами в типових умовах соціально-мовленнєвої взаємодії; як інваріант, який обумовлює каркас стереотипних знань й уявлень щодо типу комунікації, за яким «вибудовується» дискурс» (Кравченко, 2007: 21). Підтримуємо думку Н. Кравченко (Кравченко, 2007), що на мовному рівні жанр корелює з текстом з інституційно заданими характеристиками й відносно інваріантною змістовно-структурною організацією. Трансформуючи цю ідею в контекст нашого дослідження, пов'язуємо композиційну одиницю жанрів офіційних документів, що регламентують економіко-правові відносини в освітній сфері, з жанровими фрагментами, які співвідносяться з інваріантними структурно-композиційними частинами академічних (освітніх) текстом, а саме такими різновидами жанрових фрагментів: аргументатив, дефінітив-дескриптив, імператив, рекомендатив, констатив, дозвіл-заборона, імплементатив.

Українська дослідниця О. Воловик (Воловик, 2014) обстоює тезу, що зміст економіко-правового дискурсу в академічній науці первинно задається переважаючим типом правового мислення, а в українському правознавстві міцними залишаються традиції концептуально-нормативного формалізму. Усі науковці суголосні у висновках про наявність в економіко-правовому дискурсі термінології як його

маркера, яка потребує особливого підходу до вибору перекладацького конструкту під час відтворення її іншою мовою.

Суголосні з авторським визначенням «дискурсу» як «складного комунікативно-когнітивного феномена, що відповідає замкнутій комунікативній ситуації з когнітивною основою у вигляді синхронізованих знань комунікантів про ситуацію спілкування, семіотичний універсум культури, етносу, цивілізації, закономірності і правила спілкування, соціум і інституційну специфіку» (Кравченко, 2007: 11). Циклічність ситуації, на думку авторки, забезпечується процесом обопільної планомірної соціальної дії комунікантів, стратегічно організованої такими ракурсами ідентифікації: розпізнанням інтенцій; аспектів й чинників інтеракції; ситуаційної моделі; концептів спільного комунікативного простору; жанрової моделі.

Аналіз досліджень дозволяє надати таку дефініцію *економіко-правовому дискурсу в площині сфер освіти і науки*, враховуючи його лінгвістичну та екстралінгвістичну компоненти: це дискурс економіки і права, освітньо-керований дискурс, екстралінгвістичний фон якого пов'язаний з передумовами для започаткування розробок у галузі освіти, реалізацією програм академічної мобільності учасників освітнього процесу поряд з внутрішньодержавним розвитком та міжурядовою співпрацею. *Академічну (освітньо-наукову) сферу* тлумачимо як середовище, у якому здійснюється набуття нових знань, обмін освітньою інформацією, реалізація наукових проєктів, практична маніфестація отриманих результатів, культурний обмін і міжкультурна комунікація завдяки створенню певних умов. *Композиція тексту документа* асоційована з форматом (фреймом) його репрезентації, а саме: структурно-композиційним формуляром документа та лексико-граматичними особливостями оформлення економіко-правового дискурсу в академічній сфері. Його лінгвістична складова актуалізується на фонетичному, лексичному, граматичному, композиційному та стилістичному рівнях. Типовими маркерами досліджуваного дискурсу є такі: науково-освітні проблеми, нормативна основа, точне використання термінології, відповідні граматичні конструкції, нескладні синтаксичні рамки, орієнтація на прогрес та / або адресата, аргументація, мотивація наукових та освітніх інновацій, синергізм у галузях освіти і науки. Жанровими актуалізаторами економіко-правового дискурсу в площині сфер освіти і науки є текстемне найме-

нування документа (合作协议 / *hézú xiéyì* — Cooperation Agreement, Угода про співпрацю; 谅解备忘录 / *liàngjiě bǔwànglù* — Memorandum of Understanding, Меморандум про порозуміння; 交流项目 / *jiāoliú xiàngmù* — Academic Exchange Programme, Програма академічного обміну; 中国政府奖学金项目 / *zhōngguó zhèngfǔ jiǎngxuéjīn xiàngmù* — The Chinese Government Scholarship Programmes, Стипендіальні програми уряду КНР; 孔子学院实习项目 / *kǒngzǐ xuéyuán shíxí xiàngmù* — Confucius Institute Internship Programmes, Програми стажувань Інституту Конфуція).

Відповідно до типових маркерів досліджуваного дискурсу можна констатувати зміни у текстах документів, що відбуваються протягом XXI століття як в лінгвістичному, так і в екстралінгвістичному планах. Серед **чинників**, що впливають на трансформації, зазначимо такі:

- стрімкий розвиток науки, зокрема галузей інформаційних технологій і нанотехнологій, що зумовлює поповнення лексичного складу мов новою термінологією;

- активізація програм академічної мобільності викладачів і студентів, що сприяє невимушеному вивченню іноземної спеціалізованої мови (англійської, китайської);

- необхідність чіткого регламентування та / або уточнення економіко-правових відносин між учасниками академічних програм і обмінів, сторонами угод тощо;

- посилення професійно орієнтованої підготовки майбутніх перекладачів-синологів, які вільно володіють англійською та українською мовами.

У цьому зв'язку вважаємо за доцільне розглянути тактико-стратегічну орієнтацію на соціальну, освітню, перекладацьку сфери. Стратегічний напрям офіційних документів, що регламентують економіко-правові відносини в академічній сфері, складається з трьох векторів взаємодії:

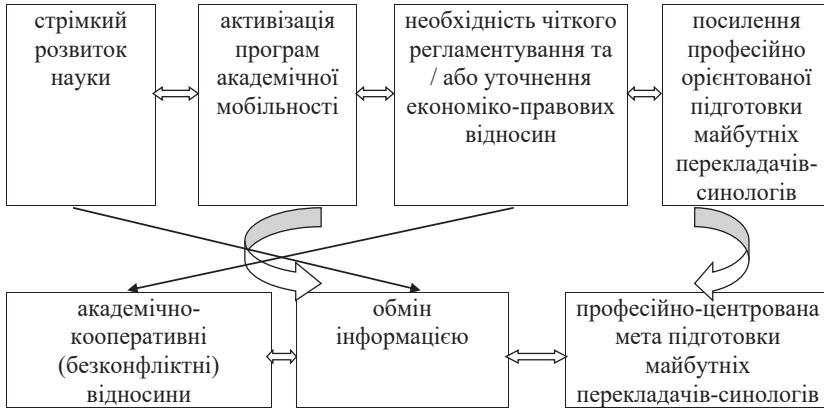
- 1) академічно-кооперативні (безконфліктні) відносини між фізичними та / або юридичними особами (для започаткування, підтримки та розвитку взаємної освітньо-наукової діяльності відповідно до конкретних потреб);

- 2) обмін інформацією (для отримання, надання, запитування та обробки необхідної академічної інформації);

- 3) професійно-центрована мета підготовки майбутніх перекладачів-синологів у сучасних сферах освіти і науки (див. схему 1).

Схема 1

**Взаємодія чинників, що впливають на зміни у текстах документів,
що відбуваються протягом XXI століття, і векторів
тактико-стратегічної орієнтації**

Відзначимо, що наразі, залежно від інтенції да співпраці в академічній сфері, ініціатори спочатку надсилають потенційному партнеру 说明函 / *shuōmíng hán* (cover letter, супровідний лист), у якому репрезентуються перспективи, пропозиції та можливості успішної реалізації стипендіальних (освітніх, грантових) програм. Майже кожен грантовий документ має спільні структурні підрозділи:

- 内容提要 / *nèiróng tíyào* (Executive Summary, резюме для керівництва);
- 任务目标 / *rènwu mùbiāo* (Goals and Objectives, цілі та завдання);
- 方法和策略 / *fāngfǎ hé cèlüè* (Methods and Strategies, методи та стратегії);
- 结果评价 / *jiéguǒ píngjià* (Evaluation of Outcomes, оцінка результатів);
- 预算声明 / *yùsuan shēngmíng* (Project Budget, бюджет проекту);
- 信息组织和签字 / *xìnxī zǔzhī hé qiānzì* (Organization Information and Signature, інформація про організацію та підписи).

Що сточується угод, до їх змісту належать ще такі структурні компоненти:

- 合作范围 / *hézuò fānwéi* (Scope of Cooperation, сфера співпраці);

– 契约有效期间 / qìyuē yǒuxiào qījiān (Entry into Effect, Duration and Termination, набуття чинності, термін дії та припинення дії договору).

З лінгвістичної точки зору, переклад офіційних текстів документів підпорядковується стратегії комунікативного та еквівалентного перекладу.

Транслатологічний досвід свідчить про те, що такі тактики та операції сприяють адекватній перцепції академічної інформації:

- тактика передачі когнітивної інформації (виконується за допомогою таких операцій: використання міжмовної та перекладацької відповідників; резюмування інформації; опущення комунікативно недоречної інформації; використання пояснень у процесі перекладу);
- тактика коректного оформлення інформації (відповідно до норм мови перекладу);
- тактика відповідного відтворення формальних структурних характеристик тексту.

Розглянемо деякі засоби перекладу, що використовуються при роботі з термінологією (див. таблицю 1). Відомо, що в тексті офіційного академічного документа, що регламентує економіко-правові відносини сторін, основну частину лексики складають загальнонаукові та загальнонавчани слова. Це можна пояснити постійним поповненням та рухливістю словникового запасу завдяки існуванню багатозначних слів, синонімів, омонімів, з одного боку; і виникненню нових термінів як результату розвитку науки, з іншого боку (Попова, 2021).

Перекладацька практика свідчить про те, що під час відтворення китайських академічно-маркованих термінів українською та англійською мовами застосовуються такі найуживаніші прийоми перекладу: еквівалентний переклад, аналог, калька, описовий переклад / пояснення. Слід зазначити, що деякі китайські терміни мають у своєму складі англійські компоненти, які підлягають транслітерації (або транскодуванню). Ще однією з новітніх лінгвістичних особливостей є використання в українській мові кальок-запозичень з англійської мови (онлайн, офлайн, дедлайн тощо). Антонімічний переклад та модуляція (або розвиток значень) не є типовими засобами перекладу досліджуваного матеріалу. Ми також можемо констатувати такі складні трансформаційні операції: калька + пояснення, еквівалент + коментар, часткова транслітерація з англійської мови + калька, транслітерація + еквівалент, калька + перестановка компонентів тощо.

Таблиця 1

Приклади перекладу китайськомовних неологізмів з галузі освіти англійською та українською мовами

П/П	Китайська мова — мова оригіналу	Англійська мова — мова перекладу	Українська мова — мова перекладу
1	国际语 / guójìyǔ	international language; international auxiliary language (<i>калька + пояснення</i>)	інтерлінгва (міжнародна допоміжна мова) (<i>відповідник + пояснення</i>)
2	无线网络 / wúxiàn wǎngluò Wi-Fi (<i>використання оригінального терміна та запозиченого</i>)	Wi-Fi (Wireless Fidelity) (<i>відповідник + пояснення</i>)	вайфай, вай-фай (бездротова мережа) (<i>транслітерація + пояснення</i>)
3	网络研讨会 / wǎngluò yǎntǎohuì	webinar (<i>відповідник</i>)	вебінар, «онлайн-семинар» (<i>транслітерація + пояснення</i>)
4	学士学位 / xuéshì xuéwèi	bachelor's degree (<i>аналог</i>)	ступінь бакалавра (<i>аналог</i>)
5	硕士制 / shuòshìzhì	master(s) course, master's degree programme (<i>аналог</i>)	магістратура (<i>аналог</i>)
6	截稿 / jiégǎo	deadline (<i>відповідник</i>)	дедлайн (крайній термін) (<i>транслітерація + пояснення</i>)
7	线下教学 / xiànxia jiàoxué	offline learning (<i>відповідник</i>)	офлайн-навчання (<i>часткова транслітерація з англійської мови + калька</i>)
8	学分制 / xuéfēnzhì	credit system, grading system (<i>еквівалент</i>)	система (академічних) кредитів (<i>еквівалент</i>)

Таким чином, на сучасному етапі розвитку транслатології чинники, що впливають на зміни у текстах документів, що відбуваються протягом ХХІ століття, вектори тактико-стратегічної орієнтації академічного дискурсу поряд зі специфічними й типологічними лінгвістичними характеристиками китайської, англійської та української мов, мають бути враховані при роботі з вокабуляром, граматичним і композиційно-стилістичним оформленням офіційних текстів документів. Іншим фактором, який слід враховувати, є за-

позичення, які певною мірою підпорядковуються лінгвістичним правилам мовних пар.

Висновки. Результати дослідження засвідчили таке:

- Економіко-правовий дискурс, репрезентований у контексті маніфестації його стратегічних і тактичних векторів, розуміємо як дискурс економіки і права, освітньо-керований дискурс, екстралінгвістичний фон якого пов'язаний з передумовами для започаткування розробок у галузі освіти, реалізацією програм академічної мобільності учасників освітнього процесу поряд з внутрішньодержавним розвитком та міжурядовою співпрацею.

- Типовими маркерами досліджуваного дискурсу визначено такі: науково-освітні проблеми, нормативна основа, точне використання термінології, відповідні граматичні конструкції, нескладні синтаксичні рамки, орієнтація на прогрес та / або адресата, аргументація, мотивація наукових та освітніх інновацій, синергізм у галузях освіти і науки. Жанровими актуалізаторами економіко-правового дискурсу в площині сфер освіти і науки є текстемне найменування документа.

- Зміни у текстах документів, що відбуваються протягом XXI століття як в лінгвістичному, так і в екстралінгвістичному планах асоціюємо з такими чинниками: 1) стрімкий розвиток науки, зокрема галузей інформаційних технологій і нанотехнологій; 2) активізація програм академічної мобільності викладачів і студентів; 3) необхідність чіткого регламентування та / або уточнення економіко-правових відносин між учасниками академічних програм і обмінів, сторонами угод тощо; 4) посилення професійно орієнтованої підготовки майбутніх перекладачів-синологів, які вільно володіють англійською та українською мовами.

- Лінгвістичними маркерами текстів офіційних документів виступають загальнонаукові та загальнонавчальні слова.

- Переклад досліджуваних текстів підпорядковується стратегії комунікативного та еквівалентного перекладу. Серед тактик, що сприяють адекватному сприйняттю наукового тексту в мовах перекладу, виокремлюємо такі: тактика передачі когнітивної інформації; тактика коректного оформлення інформації (відповідно до норм мови перекладу); тактика відповідного відтворення формальних структурних характеристик тексту.

• При відтворенні китайських термінів англійською та українською мовами використовуються частіше такий перекладацький інструментарій: еквівалентний переклад, аналог, калька, описовий переклад / пояснення.

Перспективним вважаємо подальше дослідження перекладацького інструментарію в контексті виявлення кількісних характеристик синергізму перекладознавчої парадигми в матеріалі дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

Воловик О. Погляд на право і розвиток економіко-правового дискурсу. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 272 с.

Льченко О. М. Етикет англомовного наукового дискурсу: монографія. Київ: ІВЦ «Політехніка», 2002. 288 с.

Кравченко Н. К. Міжнародно-правовий дискурс: когнітивно-комунікативний аспект: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Київ: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2007. 39 с.

Попова О. В. Специфіка перекладу новітніх китайськомовних науково-технічних термінів (на матеріалі китайської, англійської, німецької, української та російської мов). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*: зб. наук. праць. №32. 2021. С. 84–94.

Cheng L. A Semiotic Interpretation of Genre: Court Judgements as an Example: *Semiotica*, 182. 2010. pp. 89–113.

Fanego T., Rodríguez-Puente P. (Eds.). Corpus-Based Research on Variation in English Legal Discourse: *Applied Linguistics*, 40(5). 2019. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/applin/amz052>.

Murray M. D. (2011). Law and Economics as a Rhetorical Perspective in Law: Law Faculty Publications, Paper 8. 2011. Retrieved from http://scholar.valpo.edu/law_fac_pubs/8.

Swales J. M. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge Applied Linguistics, 1990. 260 p.

ECONOMIC AND LEGAL DISCOURSE: PARADIGM OF CHANGES IN THE XXI CENTURY (ON THE MATERIAL OF CHINESE, ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES)

Oleksandra Popova

Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Dean of the Foreign Languages Department,
State institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after

K. D. Ushynsky”

Odesa, Ukraine

e-mail: Alex-popova@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6244-5473>

SUMMARY

The article is devoted to the study of the paradigm of changes in the content of official documents regulating economic and legal relations in the academic sphere in the XXI century. The author considers the factors influencing the process of changes in the content of official documents regulating economic and legal relations in the academic sphere in the context of the linguistic-translation paradigm. The concepts “economic and legal discourse”, “composition of the text of the document”, “academic sphere” have been clarified. Economic and legal discourse is determined through the prism of its dual nature (linguistic and extralinguistic) as a discourse of economics and law, education-driven discourse, its extralinguistic background being associated with the prerequisites for initiating elaborations in the area of education, for launching academic mobility programmes intended for participants of the teaching / learning process at the background of the native state development and intergovernmental cooperation. The text composition of the document is associated with the format (frame) of its representation, namely: the structural and compositional form of the document along with lexical and grammatical features of the economic and legal discourse. We interpret the academic sphere as the environment in which the acquisition of new knowledge, exchange of education-related information, implementation of scientific / research projects, practical manifestation of the outcomes, cultural exchange and intercultural communication take place due to the creation of certain conditions.

Some changes in the structure and composition of the documents regulating economic and legal relations in the academic sphere have been characterised. The linguistic peculiarities of the English official documents and their variants of translation into Chinese and Ukrainian have been analysed. The author presents illustrative means demonstrating the interaction of factors influencing the content of official documents which regulate economic and legal relations in the academic sphere in the XXI century.

Key words: *economic and legal discourse, factors, academic sphere, structural and compositional form of the document, lexical and grammatical features of document text, English, Chinese, Ukrainian.*

REFERENCES

- Volovyk, O. (2014). *Pohliad na pravo i rozvytok ekonomiko-pravovoho dyskursu [A look at the law and development of economic and legal discourse]*. Kyiv: «Yurinkom Inter». 272 p.
- Cheng, L. (2010). A Semiotic Interpretation of Genre: Court Judgments as an Example. *Semiotica*, 182, pp. 89–113 [in English].
- Fanego, T., & Rodriguez-Puente, P. (Eds.). (2019). Corpus-Based Research on Variation in English Legal Discourse. *Applied Linguistics*, 40(5). Retrieved from <https://doi.org/10.1093/applin/amz052> [in English].
- Ilchenko, O. M. (2002). *Etyket anhlomovnoho naukovoho dyskursu: monohrafiia [Etiquette of English scientific discourse: a monograph]*. Kyiv: IVTs «Politekhnika», 288 p [in Ukrainian].
- Kravchenko, N. K. (2007). Mizhnarodno-pravovyi dyskurs: kohnityvno-komunikatyvnyi aspekt Mižnarodno-pravoviy diskurs: kognityvno-komunikatyvnyi aspekt [International legal discourse: cognitive-communicative aspect]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
- Murray, M. D. (2011). Law and Economics as a Rhetorical Perspective in Law. *Law Faculty Publications. 2011, Paper 8*. Retrieved from http://scholar.valpo.edu/law_fac_pubs/8 [in English].
- Popova, O. V. (2021). Spetsyfika perekladu novitnikh kytaiskomovnykh naukovo-tekhnichnykh terminiv (na materialy kytaiskoi, anhliiskoi, nimetskoi, ukrainskoi ta rosiiskoi mov) [Translation Specificities of the Innovative Chinese Scientific and Technical Terms (on the material of Chinese, English, German, Ukrainian and Russian)]. *Scientific Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Linguistic Sciences)*, 132, pp. 84–94 [in Ukrainian].
- Swales, J. M. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge Applied Linguistics [in English].

Стаття надійшла до редакції 27 лютого 2022 року

УДК 1:140,8:221.7+82](510)(045)

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-7>

孔子儒家的学习精神（以“论语”为列）

尤莉娅·斯达娅诺娃 *Yuliia Stoianova*

乌克兰南方师范大学硕士研究生

乌克兰，敖德萨

e-mail: stoyanova97@icloud.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8534-7617>

提要。

从文学的角度分析《论语》是一部重要的散文集。《论语》思想丰富多彩，其中也谈到了贫富方面。《论语·子罕》记载：“子罕言利，与命与仁。”在孔子的整个思想核心是仁。孔子重义而轻利，反对单纯追求富贵。以孔子为代表的儒家也讲究物质的匮乏与生活的穷富，但是更重视精神修养的提高，对穷富有着正确的态度。君子生财取之有道，孔子反对的是攫取不义之财富。今天，深入研究孔子的思想理论，挖掘孔子“贫富观”的深刻内涵，仍然具有重要的现代价值。以孔子为代表的儒家学说（特别是教育思想），是中华民族传统文化的核心内容，是支持中华民族长期延续发展的精神支柱，它对我们整个中华民族心理素质、文化素养与民族性格的形成起过极为重大的作用。正如郭齐家教授所指出的：儒家教育是中国古代教育的主流，最能体现中国古典文化教育的基本特色，是中国也是世界教育史上珍贵的财富。但是儒家教育思想有其历史发展过程，在不同历史阶段其内容及表现形式并不完全相同，因此要真正做到取其精华，古为今用，首先要对儒家教育思想作历史的分析。众所周知，从孔子删订六经和创立私学开始，一直到《论语》、《孟子》、《学记》、《大学》及《中庸》成书，形成一套完整的以孔子为代表的儒家学说，这是奠定儒家学说理论基础的创立时期。

关键词：学而时习之，儒家，学习精神，论语，孔子

引言。时间大致是从先秦到汉初。这一时期的儒家主张以仁为本，通过个人刻苦的道德修养，完善自己的道德情操与人格，成为“贤人”或“君子”，然后推己及人，达到齐家、治国、平天下。所以儒家学说的创立期也是儒家教育的道德化时期。以后汉武帝采纳董仲舒的建议“罢黜百家，独尊儒术”，儒家学说开始成为官方的统治思想，从此逐渐走上政治化道路，日益成为官方的附庸。特别是到了宋代，朱熹集理学之大成，重新从理义角度阐释儒家学说，一方面使儒学有所发展，另一

方面也加入了一些并非孔子原意的内容。朱熹死后，宋理宗将朱所著的《四书章句集注》立于学官，与《五经》并列。从元仁宗起直至明清，朱注四书更被钦定为科举考试的必读教科书[傅茂旭，2022]。朱熹穷毕生精力以严谨的态度对四书(包括《论语》、《孟子》、《大学》和《中庸》)作了深入详尽的批注，其学问人品是无可挑剔的。但无庸讳言，其中确有一些阐释并非孔子原意而是朱熹自己的发挥，因此我们研究儒家学说和儒家教育思想，应当着重研究它创立时期的学说和思想，特别是孔子和孟子等先秦儒家的理论和思想，而对汉儒和宋儒们的观点只作为参考。

研究目的：下面我们就以《论语》、《孟子》、《学记》、《大学》、《中庸》等著作为主要依据，对孔孟所代表的先秦儒家教育思想(下面简称为“孔子教育思想”)与当代一些著名的教育理论、教育思想作些对比研究，并对这种教育思想在信息时代所具有的意义进行初步的探讨。

儒家学说的理论体系

人和动物的最本质区别是人能改造外部的客观世界，而动物只能被动地适应外部世界。正是在这个意义上我们说，能够创造和使用工具是把人类从动物界分离出来的标志(有了工具才能够改造客观世界)。改造客观世界就必然要引起主观世界的改造，因为主观世界不过是客观世界的认识与反映。改造客观世界本身又包括改造自然与改造社会两方面。人类从走出动物界的那一刻开始，就不仅仅具有自然属性，而且具有社会属性，“人”不是作为单个个体存在，而是作为氏族部落的一个成员处在人与人组成的社会关系之中。既然要改造自然、改造社会，与此同时还要改造自己的主观世界，所以如本文第二部分所指出的，人类面临的种种复杂问题概括起来不外乎涉及三方面的关系：人与自然的关系、人与人的关系以及人与自身的关系(有关内心思想意识与情感冲突的种种矛盾关系)。如何才能把这三方面的关系都处理好，从而使人与自然的关系和谐，人与人之间彼此亲密相处，与此同时人的思想、情感也能在认识与反映客观世界过程中(即适应上述两种关系的过程中)得到不断的升华与完善，从而形成适合社会与自然发展的理想人格呢？正是在这种综合考虑的基础上，以孔、孟为代表的先秦儒家奠定了儒家学说的理论基础。显然，按这样的考虑建构起来的理论体系绝不仅仅是教育思想体系，因为这种体系中所包容的已不仅是作为社会子系统之一的教育，而是包容了人类所面对的、从主观到客观、从自然到社会的全部问题。下面就来看看孔孟所代表的先秦儒家对这种理论体系是如何建构的。

儒家所建构的这种理论体系可以说非常复杂又非常简单，复杂是因为这个体系包容极为宽广，覆盖自然、社会和内心世界的全部，而其思想内涵又极为丰富、深邃，且万古长青，经久不衰；简单是因为这个体系可以简化到只用一个字来概括，这个字就是“仁”。孔孟所代表的先秦儒家用于处理上述三方面复杂关系的理论思想体系完全建立在这个“仁”字的基础之上。

妥善处理人与人之间的关系——“仁”学

1、孔子关于“仁”的定义

“仁”是儒家学说的核心。早在孔子之前的一些古代文献(如《诗经》、《左传》)中就已有“仁”字出现，但那时的“仁”只有《说文解字》所解释的“仁，亲也，从人从二”即表示人与人之间相亲相爱的基本含义。“仁”真正具有《论语》中那样的重要性与崇高地位是自孔子始[4][22]。

孔子谈仁最多，一部《论语》中讲到仁的一共有109处[韩传强，2017]，在不同的场合，他对仁的解释往往不同。要准确理解孔子关于仁的含义就要把这些解释联系起来，从总体精神上去把握。《论语》一书关于仁的解释虽有许多，但真正涉及仁的本质意义，即可作为定义使用的主要有以下四个：

定义1：“樊迟问仁，子曰：爱人”（《论语·颜渊》）

这是对“仁”原有意义的确认与继承，是一种尊重历史的态度。这可以说是孔子对仁这个概念的浅层次定义。

定义2：有子曰：“其为人也孝弟，而好犯上者，鲜矣。不好犯上而好作乱者，未有之也。君子务本，本立而道生，孝弟也者，其为仁之本与？”（《论语·学而》）

这里把“孝弟”定义为仁之本，即作为仁的最基本含义。这是孔子对仁这个概念的扩展与提升。君子务本就是要懂得孝敬父母，敬爱兄长。一个连自己父母都不爱的人是不可能爱他人、爱社会的。正如孟子所说“不得乎亲，不可以为人；不顺乎亲，不可以为子。”（《孟子·离娄上》），这就是说，不孝顺父母的人就失去了起码的做人资格。所以仁爱之心必须从爱亲人开始培养，这就是做人的根本道理，也是“孝弟”被定义为“仁之本”的理据所在。

定义3：子曰：“弟子入则孝，出则弟，谨而信，泛爱众而亲仁。行有余力，则以学文。”（《论语·学而》）

这里把仁的概念又一次扩展，即“仁”不仅要做到在家孝顺父母，亲爱兄弟，而且出门在外，还要能尊敬长辈，说话做事谨慎，对朋友讲

信用；并要博爱大众和亲近有仁德的人。这个定义的核心是，不仅要爱自己家里的亲人，还要“泛爱众”，即热爱全社会（乃至普天下）的人民大众，要把对家庭的亲情、血缘之爱扩展为对朋友的友爱，对全社会的博爱。表面上看，这是对仁这个概念的进一步扩展，实际上是对“仁”的重新建构，使“仁”具有了极为丰富而深厚的内涵，但又并未脱离原有的基本含义。

定义4：子贡曰：“如有博施于民而能济众，何如？可谓仁乎？”子曰：“何事于仁！必也圣乎！尧舜其犹病诸！”（《论语·雍也》）

这里所谓“博施于民而能济众”就是能为人民大众谋福利，能为他们带来实际的利益和好处，是“泛爱众”的最高体现。这是连古代圣贤尧舜二帝也难以做到的，所以是只能无限趋近，而不能完全达到的关于“仁”的最高境界，也称“圣”的境界。

上面四个关于仁的定义，层次分明，其内涵有浅入深、由低到高，逐步递进。既不是高不可攀，也决非不经长期的刻苦学习、磨练就能轻易做到。上述四条是孔子关于“仁”的最本质定义。尽管《论语》中还有许多地方讲到仁，但那里讲的往往不是关于仁的定义而是如何达到仁的方法，或解释与仁有关的其他范畴。例如：

“克己复礼为仁。”（《论语·颜渊》）

子张问仁于孔子。孔子曰：“能行五者于天下为仁矣。”“请问之。”曰：“恭、宽、信、敏、惠。”（《论语·阳货》）

是讲如何达到仁的方法；

“巧言令色，鲜矣仁。”（《论语·学而》）

“刚、毅、木、讷近于仁。”（《论语·子路》）

是讲仁者与不仁者的不同外在表现；

“仁以为己任，不亦重乎？”（《论语·泰伯》）

“志士仁人无求生以害仁，有杀身以成仁。”（《论语·卫灵公》）

是要求人们要以弘扬和贯彻仁道为己任，甚至要不惜牺牲去成全仁道。显然，上面这几段论述都不能作为仁本身的定义，只能作为加深对仁这一概念理解的参考。

2、孔子的理想社会一大同世界

孔子重新建构“仁”这一道德范畴，主要是为了处理好人与人之间的关系。由于每一个人均处于一定的社会关系之中，所以把各种人与人之间的关系处理好了，就可以导致一个秩序井然的理想社会的出现。在上述定义3中最清楚不过地表述了孔子的这一想法，即首先通过强调在家里要孝顺父母、亲爱兄弟，培养其对亲人的强烈爱心，作为对仁

的基本要求。然后把爱心逐渐扩展到家庭以外的人，最后再把这种爱心进一步扩大到全社会，使每个人都有一颗博爱的心。虽然做不到“博施于民”，但每个人都能自觉地为社会作好事，例如推己及人，将心比心，“老吾老以及人之老，幼吾幼以及人之幼”，选贤举能……等等。“在这个社会里，奉行天下为公的原则，其所向往的不是社会生产能力的高度发达和人们物质生活的极大富足，而是社会道德的高尚，人伦关系的和睦，社会秩序的安定。”[王中江，2022]这样一幅大同社会的蓝图最早见于《礼记·礼运》篇：

“大道之行也，天下为公。选贤与能，讲信修睦。故人不独亲其亲，不独子其子，使老有所终，壮有所用，幼有所长，矜寡孤独废疾者，皆有所养。男有分，女有归。货恶其弃于地也，不必藏之于己；力恶其不出于身也，不必为己。是故谋闭而不兴，盗窃乱贼而不作，故外户而不闭，是谓大同。”

这种夜不闭户、路不拾遗、天下为公的大同世界，正是孔子想通过向每一个人灌输仁爱观念，大力推行仁道来建立的理想社会。孔子曾对颜渊和子路谈及自己向往的是“老者安之，朋友信之，少者怀之”（《论语·公冶长》）。这与上述《礼运》篇所言“老有所终，壮有所用，少有所长”几乎同出一辙[王中江，2022]。还有一次曾皙说他的理想是：“莫（暮）春者，春服既成，冠者五六人，童子六七人，浴于沂，风乎舞雩，咏而归。”孔子听后，“谓然叹曰：‘吾与点（即曾皙）也！’”（《论语·先进》）这表明孔子所追求的正是人民安居乐业、老幼各得其所、怡然自得的大同世界。怎样实现这样的大同世界呢？孔子打算从三个方面去努力：社会教化、自我修养和提倡中庸之道。第一方面是通过教育来建立理想社会所要求的美好人际关系；第二方面是通过自我修养（处理好人与自身的关系）来适应理想社会的要求；第三方面是通过哲学上的、合乎事物发展规律的“中庸”思想方法论，既可进一步协调人与人的关系也可用于和谐人与自然的关系（要实现怡然自得的理想社会，需有优美的自然环境，所以人与自然的关系也必须和谐）。

3、实现大同世界的重要途径—社会教育

为了实现大同世界，关键是要把仁爱思想灌输到广大群众中去，为此需要培养一大批有志于弘扬和推行仁道的志士和君子。这类志士和君子既要有弘道和行道的志向，又要有弘道和行道的德才。

志向是指：“笃信好学，守死善道”（《论语·泰伯》），“志士仁人，无求生以害仁，有杀生以成仁。”（《论语·卫灵公》）。

德才是指：具有智、仁、勇、艺、礼、乐等六个方面的德行与才能，即孔子所说的：“若藏武仲之知(智)，公绰之不欲，卞庄子之勇，冉求之艺，文之以礼乐，亦可以为成人矣。”(《论语·宪问》)由于“不欲”含有“克己”之意，按“克己复礼为仁”的说法，“不欲”含有可达仁之意，故可解释为“仁”。可见培养具有上述弘道与行道志向与德才的君子或志士就是孔子教育的培养目标。

关于教育的作用，以孔子为代表的先秦儒家既重视其社会作用，也重视其在个人发展中的作用。《礼记》中《大学》篇关于“格物、致知、诚意、正心、修身、齐家、治国、平天下”的著名论述既说明了儒家关于大学教育的过程和步骤，也清楚地表明了儒家对教育作用的想法：通过格物、致知做到诚意、正心(即树立正确的伦理道德观念，做到不为各种私心邪念所动摇)从而达到修身的目的(即形成完善的人格)，这是教育对个人发展所起的作用；在此基础上，每个人都积极为促进各自家庭的和谐美满(家庭是社会的细胞)和国家的繁荣、稳定而努力作出自己的贡献(齐家、治国)，这是教育对社会发展所起的作用。有些学者认为，儒家教育思想是只考虑教育的社会作用而忽视个人的发展，甚至是压抑个性的发展。这种看法是不公允的。事实上儒家教育思想很重视个人的发展，“性相近也，习相远也”就是儒家促进个人发展的理论基础。但儒家的个人发展不是只强调“自我”而不管他人的极端个人主义的发展，而是“己欲利而立人，己欲达而达人”的以完善人格为目标、和群体和谐一致的个人发展。这是孔子教育思想与西方教育思想很不相同的地方，也正是孔子教育思想的伟大之处。关于教育的对象，可用孔子的一句名言“有教无类”(《论语·卫灵公》)来概括，即不分贵族与平民，不分华夏与狄夷都可以接受教育。这在等级森严的奴隶社会末期和把狄夷看作非我族类的“豺狼”的时代，孔子能对教育对象有如此认识，并能在实践中始终以此作为办学方针，这无疑表明孔子有极大的革命勇气与魄力。

孔子为达到上述培养目标而确定的教学内容是六艺即：礼、乐、射、御、书、数等六门课程。周公制作礼乐以治天下，“礼”用于维护各种人伦和道德规范；“乐”是通过音乐、舞蹈、诗歌等艺术手段使学生从情感上接受道德的熏陶，所以礼乐互为表里，共同完成德育任务；“射”是射箭，“御”是指驾驭战车的技术，这两项属军事技能；“书”包括识字和自然博物常识，相当于现代的文化科学知识；“数”的教学不仅指一般的数学知识还包括记日、记月、记年的历法，甚至“八卦”也属数教的内容 [王中江，2022]。由六艺可见，孔子的教学内容已包括道德教育、科学文化教育和技能训练三部分。但这三部分内容并非等量齐观的，从“弟子入则孝，出则弟，谨而信，泛爱众而亲

仁。行有余力，则以学文。”这个关于仁的重要定义来看，孔子显然是把“学会做人”即德育放在基础或首要的地位来强调的。由于“乐”教相当于现代的美育，军事技能相当于现代军事体育，科学文化知识就是智育，因此我们可以说，孔子在2500年前已明确提出了教学内容应包括德、智、体、美四个方面，并且应以德育为基础，把德育放在首位，这种教育思想至今仍有重要的现实指导意义。

关于六艺中的“书”，有的学者认为只包括识字而不包括自然科学知识，许多人认为孔子只讲伦理道德，忽视自然科学，这完全是误解。由王炳照、阎国华教授主编于94年6月出版的“中国教育思想通史”（第一卷）中，已列举了大量有关孔子亲身向弟子们传授自然科学知识（包括气象、天文、历法、动植物、地理和古生物等内容）的事例，其中有些事例还来自马王堆汉墓出土文物所提供的资料。《国语·鲁语下》也有不少这类事例的记载。所以认为孔子重文轻理，或只教伦理道德而不教自然科学的说法是站不住的。儒家轻视自然科学是汉儒和宋儒们所为，是违背孔子教育思想的。在这点上必须将孔子代表的先秦儒家和以后的汉儒、宋儒划清界限。

关于教学内容的实施（即教学过程）孔子明确提出应划分为学、思、习、行四个阶段。前两个阶段是学习知识的过程，后两个阶段则是知识外化的过程。要求学生将所学知识应用于实践，要“躬行践履”。孔子是第一个将学思结合、知行统一观点纳入教学过程的教育家。“他的这一思想为儒家后学所继承和发展，并以孔子名义总结出‘博学之，审问之，慎思之，明辨之，笃行之’（《中庸》）”，其中‘博学’、‘审问’属于‘学’的过程，‘慎思’、‘明辨’是‘思’的过程，‘笃行’则是‘习’和‘行’的过程。这五个阶段……在一定程度上体现了教学过程的内在联系，这是中国最早提出的教学过程阶段论，对中国古代教学曾起过重大的影响。”[宋振锟，2017：2]

关于教学方法孔子更有诸多辉煌创造如：循循善诱、因材施教，学思结合，知行统一、不愤不启，不悱不发，温故知新、循序渐进，叩其两端、举一反三、等行之有效的办法，千古流传，至今仍在各级各类学校的教学中发挥作用。

孔子晚年，皓首穷经改编出的“六书”（诗、书、礼、乐、易、春秋）是中国第一套完整的教科书，以后被荀子尊称“六经”，除“乐”经亡佚失传以外，其余五经在中国二千多年的封建社会里一直是官学和私学的最基本教材。

可见，孔子从教育的培养目标、教育的作用、教学对象、教学内容、教学过程、教学方法一直到教材建设等诸多方面均有卓越建树，不仅为中国儒家教育思想体系的建立奠定了坚实基础，而且在世界教育史

上也有其崇高的地位。其中特别值得我们引以自豪的是孔子在以下几方面对教育思想和教育理论所作出的贡献：

第一是关于道德教育。

孔子的道德教育有以下两个鲜明特色：一是狠抓德育的根本。如上所述，在德、智、体、美诸育中，德育被放在首要地位加以强调。那么道德教育本身，有没有基础，要不要基础，这还是一个至今尚未引起人们重视的问题。“孔子素以道德教育著称于世，他的成功之道正是发现并加强了德育的‘基础教育’，而德育的‘基础’，就是他所谓的务本。”[陈其伟，赵璐，2021]“君子务本，本立而道生”（《论语学而》）这里的“本”就是做人的根本，“务本”就是要学会做人，学会作一个有仁爱之心，能“泛爱众”，和“博施于民而能济众”，即能为人民大众谋福利的人。孟子进一步发展了孔子关于德育的根本是要“教会学生做人”这一思想，指出，要作一个真正合乎道德规范的人必须具备完美的人格。实施德育的过程就是塑造和完善人格的过程。孟子认为，有无人格是区别人兽的标志，丧失人格就要沦为禽兽。所以造就人格是德育的根本任务。孟子关于人格内涵的论述，有些虽已不完全适合今天的情况，但是孟子所提倡的人格标准，即“富贵不能淫，贫贱不能移，威武不能屈”（《孟子滕文公下》）[王齐洲，2021]则在中华民族历史上起过巨大作用。正如张岱年先生所指出的：“一切进步的思想家、文学家、政治家、艺术家都受到这个人格标准的影响”[刘东，2022：3]。把完善人格作为做人的目标并把造就理想人格作为德育的根本任务，孔孟的这一光辉思想不仅至今有其重大的现实意义，而且对于中国当前的教育现状来说真可谓“切中时弊”。

二是重视方法与途径。孔子的道德教育不仅注意抓根本，即有明确的道德教育目标，造就理想人格，而且还给出了达到这一目标的具体途径和方法。如上所述，孔子关于道德教育的最高目标是要培养具有最大的仁爱之心、能“泛爱众”和“博施于民而能济众”即能为人民大众谋福利的人，也只有这种人才有可能做到“富贵不能淫，贫贱不能移，威武不能屈”，所以这就是具有最理想、最完善人格的人。但是这样的崇高目标不是一蹴而就，一步就能达到的，必须有适当的培养途径和方法才能逐渐完善人格的塑造，达到最终的目标。“由近及远，推己及人”就是达到这一目标的最好方法。其具体实施步骤则是：孝、悌、忠、信，即先从自己最亲近的人开始培养仁爱之心（这是最容易做到的，也是德育的最起码要求），然后向纵、横两个方向逐步扩展：纵向扩展是指，在对父母尽孝的基础上，进一步上推则要求对长辈、对上级领导乃至国家领导人都要尊重和敬爱；对国家则要尽“忠”。这就意味着在国家危亡的紧急关头要勇于为国捐躯；而在和平时期则对自己所承担

的、与国家利益有关的事业或是与人民大众利益有关的工作忠于职守，尽心尽责。向下推则要求对子女要“慈”（父慈才能子孝），对下级也要象对子女一样关怀、爱护、帮助-----。横向扩展是指，在对兄弟友爱（“悌”）的基础上，进一步向左右推即对平辈也要讲友爱，对朋友要态度真诚讲求信用。这就是“由近及远”逐步做到孝、悌、忠、信的要求（也就是不同层次的“践仁”要求）。当这几步都已做到以后，再进一步要求“将心比心”“推己及人”的道德修养（即关于“己所不欲，勿施与人”和“己欲立而立人，己欲达而达人”的忠恕之道的修养），这样，就不难在上述基础上把仁爱之心进一步扩展到全社会，达到“泛爱众”的要求。可见，孔子实施道德教育的方法与途径非常清楚、明确：其方法就是“由近及远，推己及人”，具体途径与步骤则如下图所示：

“由近及远，推己及人”的践仁途径

由图可见，“孝悌”是孔子道德的中心与出发点，而泛爱众则是其最终目标与归宿。显然，这样的道德教育方法、途径由于步骤清楚、明确，所以有很强的可操作性，再加上每一步都是按照由近及远，由亲至疏的顺序，既体现了由易到难的原则，也使人觉得合情合理，符合人之常情，愿意这样去做。因而便于学生（尤其是小学生）去躬行践履，不会使人产生“说教”或“灌输”的生硬感觉。

反观我们多年来对中小学生的道德教育是怎么进行的呢？文革以前的五、六十年代是讲“五爱”：爱祖国、爱人民、爱集体、爱劳动、爱护公共财物。改革开放以后是“五讲、四美、三热爱”。这些道德教育目标都很正确、也很具体，可是收效并不大，原因在哪里呢？“五爱”中的每一爱都很重要，都是德育的根本，德育的中心，结果多中心等于没中心。加上又未能提出可以被中小學生躬行践履的具体途径与方法，于是就使这些正确的道德目标仅仅成为动听的口号，难以落实到人们的行动上。“五讲、四美、三热爱”也有类似的弊病。这种状况长期以来一直没有引起教育领导部门的重视，加上高考指挥棒的作用，只重智育忽视德育的现象日趋严重，德育中存在的这些问题就更无人过问了。

总结。通过以上分析，不难发现以孔孟为代表的先秦儒家教育思想(下面简称孔子教育思想)具有以下几个鲜明特征：

1. 教育内容包括礼、乐、射、御、书、数六艺，如前面所述，这相当于德、智、体、美四个方面并以德育为基础。德育又以塑造和完善学生的人格，也就是教会学生如何做人作为自己的根本目标和根本任务。“学会做人”既是孔子德育的出发点与归宿，也是整个孔子教育思想体系的出发点与归宿。

2. 在教学中既重视教师的传道作用，也非常重视学生在学习过程中的心理状态和学习主动性的发挥。

3. 最早提出教学过程阶段论,把教学过程明确划分为学、思、习、行等四个阶段;使知识的学习过程与知识的外化过程形成一个整体;使学思结合观点、知行统一观点被纳入实际教学过程。

4. 有一套科学的关于道德修养的理论与方法。这种理论与方法不仅要通过“自省”、“克己”、“慎独”和“力行”来实现人格的自我完善,而且强调通过“忠恕”和“中庸”之道更好地了解别人情绪、更多地关心他人以促进人际关系的和谐,因此个性的发展不仅与他人利益、群体利益不相冲突,而且还能促进群体的发展。并且也只有群体发展过程中才能求得个性的最充分发展。这种个性发展观点与西方极端利己、完全不顾他人、追求个性极端自由的个性发展观简直有天壤之别。

5. 能初步体现“终身教育”的思想。

6. 整个教育思想体系的哲学基础,除了包含朴素的唯物辩证法以外(如“子不语怪、力、乱、神”,“敬鬼神而远之”,“不愤不启,不悱不发”,“叩其两端”以及“有教无类”等孔子的许多思想均含有朴素的甚至较丰富的唯物辩证法),儒家还创立了“中庸”之道,作为观察客观事物发展规律、处理人际关系以及人与自然关系的思想方法论。

7. 在孟子的“性善论”中包含有体现整体直观思维方式的“天人合一”哲学思想。

参考文献

- “成就自身”的智慧:儒家的道德自主性和自我反思[J]. 王中江. 齐鲁学刊. 2019(06)
- 1949—1955年中国大陆孔子研究的冷清及其成因[J]. 杨宏雨, 王洁. 历史教学问题. 2020(04)
- 非礼从权:孔子关于“非礼”言行的主张[J]. 胡博文. 人文天下. 2020(23)
- 今天我们如何认识孔子——《程方平谈孔子》评介[J]. 傅海燕. 教育史研究. 2021(04)
- 孔子“乐教”新论[J]. 王齐洲. 天津社会科学. 2021(02)
- 孔子的理想人格三境界论及现实意义[J]. 聂亮,刘泽民. 湖北社会科学. 2021(02)
- 孔子对儒家“终极关怀”的奠基——以《论语》论“命”为例[J]. 韩传强. 学术论坛. 2010(03)
- 孔子为何在西方“圈粉”400年[J]. 陈其伟,赵璐. 法人. 2021(01)
- 孔子眼中的“直”男和“直”道[J]. 赵九歌. 团结. 2021(06)
- 论语[M]. 南京出版社,蒋念祖,2019
- 论语新解[M]. 生活·读书·新知三联书店,钱穆,2012
- 论语中的名言[M]. 上海人民出版社,南怀瑾讲述,2009
- 浅谈儒家核心思想的当代价值及实现路径[J]. 朱延君,郭艳艳. 喀什大学学报. 2016(05)
- 儒家“孝”文化溯源——以《论语》为核心[J]. 宋振钰. 名作欣赏. 2017(12)
- 儒家学习目的别议[J]. 孙淮斌,杜燕春. 江海学刊. 1999(05)
- 儒家之道的发现[J]. 谢桃坊. 古典文学知识. 2017(01)
- 什么最值得学习和知晓——论孔子的“学道”和“知道”[J]. 王中江. 哲学动态. 2022(01)

先秦时人眼中的孔子形象探析[J]. 傅茂旭. 黑龙江社会科学. 2022(01)

沿着孔子的思想路线而行[J]. 刘东. 读书. 2022(03)

早期儒家“为己之学”以“心术为主”的意义——以心观念的起源和身心关系为线索[J]. 匡钊. 湖北社会科学. 2021(09)

ПІЗНАВАЛЬНІ АСПЕКТИ КОНФУЦІАНСЬКОГО СВИТОГЛЯДУ (НА МАТЕРІАЛІ «ЛУНЬ ЮЙ»)

Юлія Стоянова

аспірантка кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: stoyanova97@icloud.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8534-7617>

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується трактат Конфуція «Лунь Юй», що з погляду літератури є найважливішим внеском у розвиток освіти не тільки КНР, а також і усього світу. Конфуціанство (особливо просвітницькі ідеї) є основним підґрунтям традиційної культури китайської нації та духовною опорою, що підтримує довгостроковий розвиток китайської нації. Конфуціанство відіграє незамінну роль в китайській політиці та суспільстві вже понад дві тисячі років. У тривалому процесі розвитку традиційного конфуціанства найбільш фундаментальною причиною, через яку його можна відрізнити від даосизму, моїзму, інь-ян, а також буддизму, західного християнства, ісламу тощо, є особлива увага до морального виховання людей. Конфуціанська освіта є основним напрямом стародавньої китайської освіти, вона найкраще відображає основні характеристики китайської класичної культурної освіти і є безцінним багатством в історії освіти Китаю та в усьому світі. Проте конфуціанська педагогічна думка має свій історичний процес розвитку, а її зміст і форма висловлювання неоднакові на різних історичних етапах, тому, щоб справді досягнути суті і використати минуле для сьогодення, ми повинні спочатку зробити історичний аналіз конфуціанської педагогічної думки.

Матеріалом дослідження слугували класичні твори Конфуція, «Мен-ци», «Записи навчання», «Велике вчення» та повний набір представлених конфуціанських доктрин. Аналізується період заснування конфуціанської думки, час, коли були закладені теоретичні основи конфуціанства.

Ключові слова: конфуціанство, дух навчання, «Лунь Юй», аналекти Конфуція, Конфуцій.

COGNITIVE ASPECTS OF THE CONFUCIUS WORLDVIEW (BASED ON THE «LUN YU»)

Yuliia Stoianova

Postgraduate Student of the Department of Translation, Theoretical
and Applied Linguistics, State institution “South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,

Odesa, Ukraine

e-mail: stoyanova97@icloud.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8534-7617>

SUMMARY

The article analyzes the treatise of Confucius “Lun Yu”, which in terms of literature is the most important contribution to the development of education not only in China but also around the world. Confucianism (especially enlightenment ideas), represented by Confucius, is the mainstay of the traditional culture of the Chinese nation and is a spiritual support of the long-term development of the Chinese nation. Confucianism has played an indispensable role and significance in Chinese politics and society for over than two thousand years. In the long process of development of traditional Confucianism, the most fundamental reason why it can be distinguished from Taoism, Moism, yin-yang, as well as Buddhism, Western Christianity, Islam, etc. is the special attention to the moral education of people. Confucian education is a major focus of ancient Chinese education, it reflects the basic characteristics of Chinese classical cultural education and is an invaluable asset in the history of Chinese education and around the world. However, Confucian pedagogical thoughts have its own historical process of development, and its content and form of expression are not same at different historical stages, so to extract the essence and use the past for the present, we should first make a historical analysis of Confucian pedagogical thought.

Classic works of Confucius, Mencius, Records of Teaching, The Great Doctrine and a complete set of presented Confucian doctrines constitute the material for the study. The period of foundation of Confucian thought, the time when the theoretical foundations of Confucianism were laid, is analyzed.

Key words: Confucianism, the spirit of teaching, Lun Yu, Confucius Analects, Confucius

REFERENCES

- “Chéngjiù zìshēn” de zhìhuì: Rùjiā de daodé zìzhǔ xìng hé zìwǒ fānsī [J]. Wáng Zhōngjiāng. Qīlǚ xué kān. 2019 (06)
- 1949–1955 Nián zhōngguó dàlǚ kōngzǐ yánjiū de lěngqīng jí qí chéngyīn [J]. Yǎnghyngyǔ, Wáng Jié. Lìshǐ jiāoxué wuntí. 2020 (04)
- Fēilǐ cǐng quán: Kōngzǐ guānyú “fēilǐ” yǎnxíng de zhǔzhāng [J]. Hú Bywén. Rénwén tiānxia. 2020 (23)

- Jīntiān wǒmēn rúhé rúnshí kǒngzǐ – “chéngfāngpíng tán kǒngzǐ” píngjiū [J]. Fù Hǎiyān. Jiaoyù shī yánjiū. 2021 (04)
- Kǒngzǐ “lǚ jiāo” xīn lùn [J]. Wángqízhōu. Tiānjīn shūhuì kēxué. 2021 (02)
- Kǒngzǐ de lìxiāng réngé sān jìngjiū lùn jí xiānshí yìyì [J]. Niu Liang, liúzémín. Húběi shūhuì kēxué. 2021 (02)
- Kǒngzǐ duì rújiā “zhōngjí guānhuái” de diānjī – yǐ “lúnyǔ” lùn “mìng” wéi lì [J]. Hánchuán-qiáng. Xuéshù lùntán. 2010 (03)
- Kǒngzǐ wúihé zài xīfāng “quān fēn” 400 nián [J]. Chénqíwěi, Zhao Lù. Fārén. 2021 (01)
- Kǒngzǐ yǎnzhōng de “zhí” nán hé “zhí” dao [J]. Zhaojiūgē. Tuánjié. 2021 (06)
- Lúnyǔ [M]. Nánjīng chūbǎn shu, Jiǎngniánzǔ, 2019
- Lúnyǔ xīn jiě [M]. Shēnghuī-dúshū-xīnzhī sānlián shūdiàn, Qiánmù, 2012
- Lúnyǔ zhǔng de míngyán [M]. Shànghǎi rénmin chūbǎn shu, nánhuái jīn jiāngshù, 2009
- Qiǎn tán rújiā héxīn sīxiāng dí dang dai jiazhi jí shíxiān lùjìng [J]. Zhūyánjūn, Guōyanyān. Kāshén daxué xuébao. 2016(05)
- Rújiā “xiào” wénhua sùyuán – yǐ “lúnyǔ” wú héxīn [J]. Smngzhunkūn. Míngzum xīnshǎng. 2017(12)
- Rújiā xuéxi mùdì bié yì [J]. Sūnhuáibīn, Dùyānchūn. Jiānghǎi xué kān. 1999(05)
- Rújiā zhīdao de fǎ xiān [J]. Xiutáofāng. Gǔdiǎn wénxué zhīshì. 2017(01) Shénme zuì zhídé xuéxi hé zhīxiǎo – Lùn Kǒngzǐ de “xué dao” hé “zhī dao”[J]. Wáng Zhōngjiāng. Zhéxué Dmngtai. 2022(01)
- Xiānqín shí rén yǎnzhōng de kǒngzǐ xíngxiāng tanxī [J]. Fùmaoxù. Hēilýngjiāng shūhuì kēxué. 2022(01)
- Yánzhe kǒngzǐ de sīxiāng lùxiān ér xíng [J]. Liú Dōng. Dúshū. 2022(03)
- Zāoqī rújiā “wéi jí zhī xué” yǐ “xīnshù wéi zhǔ” de yìyì – yǐ xīn guānnián de qīyuán hé shēnxīn guānxi wú xiānsuǒ [J]. Kuāng Zhāo. Húběi shūhuì kēxué. 2021(09)

Стаття надійшла до редакції 26 березня 2022 року

УДК 81'25:641.55

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-8>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КУЛІНАРНОГО ДИСКУРСУ

Тетяна Стоянова

кандидат філологічних наук, викладачка кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна

e-mail: t.v.stoianova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Вікторія Шутяк

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія (Переклад з англійської українською)
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна

e-mail: viki1999sh@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0532-2389>

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу кулінарного дискурсу українською мовою на прикладі кулінарних рецептів. Метою дослідження є аналіз перекладу текстів кулінарного дискурсу на прикладі рецептів з книги Дж. Олівера «Смачні страви за 30 хвилин». У результаті дослідження автори доходять висновку, що рецепту як одному з ключових жанрів кулінарного дискурсу властиві певні дискурсивні особливості, специфічна структура, проте сучасні кулінарні рецепти набувають певних жанрових модифікацій. Проведений аналіз перекладу рецептів з книги Дж. Олівера «Смачні страви за 30 хвилин» дозволив визначити, що найчастіше використовуються граматичні трансформації, представлені дослівним перекладом, синтаксичною транспозицією, граматичними перестановками та замінами, а також додаванням та опущенням. Серед них найчастіше зустрічаються граматичні заміни та перестановки і додавання. Визначено, що із середньою частотністю трапляються лексичні

трансформації, як-от: диференціація значення, партонімічна та еквонімічна заміни, конкретизація та модуляція; найчастотнішою є диференціація значення. Найрідше трапляються лексико-граматичні трансформації — цілісне перетворення та компенсація перекладацьких втрат. Встановлено, що використані перекладачами трансформації дозволяють краще зрозуміти рецепт, розібратися у мірах продукту, зрозуміти, чим можна замінити інгредієнти. З іншого боку, невірне використання трансформацій призводить до концептуально незабезпечених перекладацьких помилок, серед яких було визначено невірну чи незрозумілу назву інгредієнтів, вільне трактування мір у рецепті, зайві уточнення, що призводять до тавтології.

***Ключові слова:** кулінарний дискурс, кулінарний рецепт, етнокультура, лінгвокультура, переклад, перекладацькі трансформації.*

Вступ. Актуальність теми дослідження обумовлена розвитком комунікацій, завдяки чому гастрономічний досвід різних країн, найкращі кулінарні надбання поширюються світом дуже швидко. Їхня затребуваність обумовлена екзистенційною потребою людини у харчуванні, а цивілізаційний культурний розвиток сприяє розвитку гастрономічної культури, де важлива не просто їжа, а її смак, запах, зовнішній вигляд і навіть історія створення тієї чи тієї страви. Звичайно, що у таких умовах важливий адекватний переклад текстів кулінарного дискурсу, адже помилки у перекладі можуть призвести до зниження інтересу до рецепту або навіть до розчарування у ньому.

Тексти кулінарного дискурсу були предметом дослідження таких вчених, як П. Буркова (2004), М. Кантаурова (2011; 2012), М. Косинова (2018), А. Олянич (2003) та ін. Проблеми перекладу кулінарного дискурсу розглядали І. Державецька (2013), В. Куликова, В. Ковальчук (2016), Ю. Чернова, Т. Герашенко (2018) та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз перекладу текстів кулінарного дискурсу на прикладі рецептів з книги Дж. Олівера «Смачні страви за 30 хвилин». Мета обумовлює постановку таких завдань: надати характеристику кулінарному дискурсу; проаналізувати жанр рецепту як тексту кулінарного дискурсу на прикладі рецептів Дж. Олівера; здійснити аналіз перекладу англійських текстів кулінарного дискурсу українською мовою на прикладі рецептів з книги Дж. Олівера «Смачні страви за 30 хвилин».

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували 200 мікроконтекстів як перекладацьких одиниць з рецептів з книги Дж. Олівера «Смачні страви за 30 хвилин». Методи досліджен-

ня — аналіз використовувався при вивченні наукової літератури, лінгвістичний аналіз використовувався для дослідження рецептів з книги Дж. Олівера як текстів кулінарного дискурсу, компаративістський та контрастивний аналіз було використано при порівнянні текстів кулінарного дискурсу в англійській та українській мовах, перекладацький аналіз застосовувався при дослідженні способів відтворення рецептів з книги Дж. Олівера українською мовою, синтез використовувався для узагальнення висновків вчених та власних результатів дослідження, методом класифікації послуговувалися при визначенні перекладацьких трансформацій в аналізованих текстах, квантитативний аналіз було використано для підрахунку одержаних даних, графічні методи використовувалися для унаочнення отриманих результатів дослідження.

Результати та дискусія. Тексти кулінарного дискурсу належать до змішаного типу комунікації, а саме до особистісно орієнтованого, що проявляється в побутовій сфері спілкування, з одного боку, і з іншого — до статусно орієнтованого дискурсу, який носить інституційний характер і є системою комунікації. У реальному вимірі — це поточна мовна діяльність та тексти, що виникають у результаті цієї діяльності, у потенційному вимірі — семіотичний простір. Під терміном «кулінарний дискурс» у цій статті, слідом за А. Олянич, розуміється спосіб утілення специфіки національної мови в процесі комунікації, яка має стосунок до харчування (Олянич, 2003: 12). Він включає у себе ціннісні і понятійні сторони етнокультури та має низку етнолінгвістичних характеристик (Куликова, Ковальчук, 2016: 177). Дослідники зазначають, що тексти кулінарного дискурсу поділяються на різні жанри, як-от: кулінарна реклама, рецепти, відеорецепти, тексти меню (Чернова, Гарашенко, 2018: 148), кулінарні гіді, тексти кулінарних інтернет-сайтів, тексти підприємства громадського харчування, художні тексти, присвячені кулінарії (Буркова, 2004: 15) тощо.

Отже, потреба людини у харчуванні зумовила появу низки кулінарних мовних жанрів. Одним із ключових жанрів досліджуваного дискурсу є кулінарний рецепт. У статті, слідом за П. Бурковою, розглядається рецепт як тип тексту у рамках кулінарного дискурсу (Буркова, 2004).

Аналізуючи рецепт як мовленнєвий жанр кулінарного дискурсу, доцільно слідувати традиційній типології жанрових ознак. Жанр ре-

цепту є багатоінтенційним, адже він має на меті інформувати адресата та водночас спонукати до певної дії. Адресант повідомлення рецепту приймає по-різному залежно від сфери існування — від персоналізованого (безособового, узагальненого) до такого, особистість якого чітко визначена.

Крім цього, на відміну від реципієнта (читача чи глядача), автор рецепту представляється більш обізнаним, тому має повноваження інструктувати, радити, давати рекомендації щодо складових страв та алгоритму їх приготування. Наприклад, таким є відомий британський автор рецептів Джеймі Олівер. Далі аналізується для прикладу його рецепт «Sweet & sticky roast quail» (Oliver, Official website, 2021).

Алгоритм приготування страв охоплює подієвий зміст цього жанру, зокрема:

«Method

- 1) *Combine the marinade ingredients in a very large bowl and mix well.*
- 2) *Add the quail and gently toss to coat thoroughly in the marinade. Cover and refrigerate for at least 30 minutes.*
- 3) *Preheat the oven to 200°C/gas 6.*
- 4) *Place the quail in a small roasting tin, pour over the marinade and roast for 20 to 30 minutes, basting occasionally with the marinade, until golden brown and cooked through — if you find the quail are browning unevenly, move them around in the tin during cooking.*
- 5) *Just before they're ready, sprinkle the za'atar over the quail and return them to the oven until done.*
- 6) *Cut or tear the flatbread into wedges, then arrange on a large platter. Separate the little gem leaves and scatter on top along with the rocket leaves.*
- 7) *Place the quail on the bread and lettuce, then drizzle over the remaining marinade from the roasting tin. Great with a green salad and crusty bread» (Oliver, Official website, 2021).*

У наведеному прикладі алгоритм структурований, розбитий на пронумеровані пункти та чітко простежується. Крім нумерації, на алгоритм вказують такі маркери, як «*just before*»; «*then*» та ін. Рецепт має і чітко визначений хронотоп, адже зазвичай є вказівка на конкретний час приготування. Так, у підзаголовку аналізованого прикладу зазначено: «*COOKS IN 40 MINUTES PLUS MARINATING*» (Oliver, Official website, 2021). У самому тексті рецепту присутні такі часові маркери: «*Cover and refrigerate for at least 30 minutes*» (Oliver, Official website: URL);

«*Place the quail in a small roasting tin, pour over the marinade and roast for 20 to 30 minutes*» (Oliver, Official website, 2021); «*Leave in the fridge for at least 1 hour, or preferably overnight*» (Oliver, Official website, 2021).

Локація ж мається на увазі за замовчанням або вказується окремо (у назві страви або категорії, до якої вона належить, на кшталт «страви для пікніка»). У прикладі, що розглядається, локація вказана нижче назви страви: «*Game, Dinner Party, Sunday lunch, Dairy-free*» (Oliver, Official website, 2021).

Структура стандартного рецепта не відрізняється широкою різноманітністю і зазвичай містить три блоки:

1) інтродуктивний (перелік інгредієнтів та кількість продуктів):

Ingredients

8 quail

2 teaspoons za'atar

4 Arab-style flatbreads

2 little gem lettuces

1 handful of rocket leaves

MARINADE

6 tablespoons extra-virgin olive oil

4 tablespoons pomegranate molasses

1 tablespoon coriander seeds

1 tablespoon ground cumin

1 tablespoon ground ginger

1 teaspoon saffron threads (Oliver, Official website, 2021)

2) основний (покроковий алгоритм приготування страви, тут він вказаний скорочено, оскільки повний алгоритм було представлено вище):

Method

Combine the marinade ingredients <...>.

Add the quail and gently toss to coat thoroughly <...>.

Preheat the oven <...>.

Place the quail in a small roasting tin<...>.

Just before they're ready, sprinkle the za'atar over the quail <...>.

Cut or tear the flatbread into wedges <...>.

Place the quail on the bread <...> (Oliver, Official website, 2021).

3) заключний. Тут зазвичай вказуються рекомендації щодо подачі страви, її калорійність та інша інформація.

Рекомендації щодо подачі страви у Дж. Олівера були включені в другий розділ і вказані в 7-му пункті алгоритму: «*Place the quail on the bread and lettuce, then drizzle over the remaining marinade from the roasting tin. Great with a green salad and crusty bread*» (Oliver, Official website, 2021). Проте решту канонів дотримано. Крім калорійності, автор рецепту докладно розписує поживну цінність продукту у таблиці. «*NUTRITION PER SERVING*» (Oliver, Official website, 2021). Додатково текст рецепту може мати ілюстративний супровід. Дж. Олівер пропонує приклад подачі страви.

За П. Бурковою, «вербальний та візуальний компоненти утворюють єдине візуальне, структурне, смислове та функціональне ціле», що надає такому тексту ознак креолізованого. Така комбінація орієнтована на читача з метою забезпечення крашої рецепції інформативної складової рецепта (Буркова, 2004: 25).

Мовна специфіка рецепта також зумовлена його жанровими характеристиками. Так, частка іменників («*quail*», «*flatbread*», «*bread*», «*lettuce*», «*vinegar*» та ін.) та дієслів («*put*», «*blacken*», «*cut*», «*place*» та ін) значно перевищує частку інших частин мови.

Тяжіння до нейтральності та моносемантичності лексики, крім іншого, є результатом широкого застосування кулінарної термінології. Велика кількість запозичень свідчить про відображення у тексті рецепту мовних та позамовних міжнаціональних контактів, які в рамках кулінарного тексту йдуть одночасно шляхом онаціональнення та глобалізації. Так, назва сиру «*feta*» запозичена з грецької мови, спеції «*coriander*» та овоча «*aubergine*» — з французької, коржа «*tortilla*» та овоча «*avocado*» — з іспанської, назва овоча «*chilli*» потрапила до британської англійської через американську англійську з лексики ацтеків тощо. Деякі запозичення-варваризми пояснюються автором: «*Za'atar, a Lebanese herb mix, is available at larger supermarkets and speciality shops. You can easily make it by crushing dried thyme and marjoram using a pestle and mortar, then stirring through some sesame seeds*» (Oliver, Official website, 2021).

Еліпсовані речення («*Great with a green salad and crusty bread*» (Oliver, Official website, 2021), наказовий спосіб («*Leave in the fridge for at least 1 hour, or preferably overnight*» (Oliver, Official website, 2021), інфінітивні конструкції («*season to perfection*») відрізняються найбільшою частотністю серед синтаксичних одиниць рецепту, оскільки є продуктивними засобами реалізації комунікативної мети автора.

Заголовок рецепта (назву страви), на думку вчених, можна розглядати як окремий текст (Буркова, 2004). У заголовках рецептів Дж. Олівера рідко можна знайти однослівні назви страв. У цьому випадку назва звучить як «*Sweet & sticky roast quail*» (Oliver, Official website, 2021). Вона містить додаткові визначення («*sweet & sticky roast quail*», а не просто «*quail*» або «*roast quail*»), що відразу дає уявлення про смакові та інші органолептичні особливості страви, навіть ще до прочитання рецепту.

Таким чином, проаналізовано жанр рецепту, як один із класичних жанрів кулінарного дискурсу та виділено його основні дискурсивні характеристики. У той самий час, як видно з досліджуваного прикладу, у рецептах Дж. Олівера має місце і модифікація жанру. За М. Кантуровою, модифікація передбачає такий тип відносин між похідним і висхідним, коли утворюється зміст, що відрізняється від первісного певними додатковими семантичними компонентами, які не змінюють ядро лексичного значення (Кантурова, 2011: 223–224; Кантурова, 2012: 16). Модифікація охоплює зміни усередині самого жанру. При цьому існуючий жанр рецепту залишається без змін; натомість він набуває нових смислових відтінків.

Розглянемо особливості перекладу рецептів на прикладі рецепту «*Jools' Pasta*» зі збірки «*Смачні страви за 30 хвилин*» (Oliver, *Jools' Pasta*, 2013) та його українського перекладу Ореста Стадника та Катерини Михаліциної (Олівер, 2015: 31–32).

Спершу зазначимо жанрові модифікації цього рецепту. Рецепт передбачає приготування кількох страв: пасти із соусом, салату та тартів на десерт. Оскільки передбачається ліміт часу у 30 хвилин, автор описує не покрокове приготування кожної страви, а чергує процеси: від першого етапу приготування соусу для пасти переходить до першого етапу приготування тартів, далі починає описувати приготування пасти тощо. У перекладі усі ці особливості збережено. Але перекладачі намагалися конкретизувати процеси. Так, Дж. Олівер і етапи приготування пасти, і етапи приготування соусу для пасти називав однаково: «*Pasta*». Перекладачі ж окремо виділяли паста та соус для пасти.

Щодо відтворення лексичних і граматичних особливостей, то перекладачі використовували лексичні, граматичні та лексико-граматичні трансформації. Найбільш поширеною лексичною трансформацією є диференціація значення, коли використовуються повні або

часткові еквіваленти. При перекладі назв продуктів, повні еквіваленти зазвичай використовуються у тих випадках, коли продукти є у кулінарній культурі і англійців, і українців, або ж є добре знайомими читачам, наприклад:

«2 red **chicory**» (Oliver, Jools' Pasta, 2013)

«2 качани червоного **цикорію**» (Олівер, 2015: 31–32).

«100 g bag of **rocket and watercress**» (Oliver, Jools' Pasta, 2013)

«100 g суміші **руколи і крес-салату**» (Олівер, 2015: 31–32).

Партонімична заміна обумовлена називанням цілого назвою його частини, наприклад:

«1 six pack of **sausages**» (Oliver, Jools' Pasta, 2013)

«400 g **фаршу з ковбаски вищого ґатунку**» (Олівер, 2015: 32).

Як можна побачити з наведеного прикладу, назву цілого (ковбаска) замінено назвою частини (фарш з ковбаски). Якщо інші заміни у цьому контексті (заміна міри, уточнення додаванням категорії продукту) можна пояснити відмінностями у продуктах та їх мірах, до яких звикли британці та українці, то використання словосполучення «фарш з ковбасок» залишається незрозумілим.

Конкретизація припускає заміну лексеми з ширшим значенням лексемою з вузьким значенням:

«90 g **golden caster sugar**» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«90 g екстрадрібного **тростинного цукру**» (Олівер, 2015: 32).

В англійській мові цукор названо метафорично за кольором — golden «золотистий». У перекладі конкретизовано, що цукор має бути саме тростинним.

Модуляція чи прийом смислового розвитку є заміною англійського слова або словосполучення українським словом або словосполученням, значення якого можна логічним шляхом вивести з початкового значення, наприклад:

«Process for a few seconds until coarse then transfer the vegetables into the frying pan **with some olive oil**» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«**Подрібніть усе в пульсуючому режимі і вигорніть суміш на гарячій сковороді, попередньо вливши туди трохи оливкової олії**» (Олівер, 2015: 32).

В оригіналі описано, що сковорідка має бути із оливковою олією, тож логічним шляхом можна зробити висновок, що її попередньо треба налити.

Розгляньмо тепер граматичні трансформації. Дослівний переклад (нульова трансформація) припускає буквально відтворення граматичних структур словосполучень або цілих речень, наприклад:

«*4 lbs balsamic vinegar*» (Oliver, Jools' Pasta, 2013)

«*4 ст. ложки бальзамічного оцту*» (Олівер, 2015: 32).

Синтаксична транспозиція припускає зміну порядку слів у словосполученні або частин речення. У наступному прикладі транспозиція відбулася у словосполученні:

«*500 g penne pasta*» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«*500 г пастти пене*» (Олівер, 2015: 32).

Транспозиція обумовлена різницею у структурі словосполучень англійської та української мов та не впливає на смисл.

Грамматичні перестановки та заміни були представлені синтаксичними та морфологічними замінами.

Синтаксичні заміни включають в себе широке коло трансформацій. Однією з них є заміна синтаксичних конструкцій. Наприклад, словосполучення може бути замінено словом (лексичне згортання):

«*Place the **pastry cases** on a **baking tray***» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«*Покладіть 6 **тарт** на **деко***» (Олівер, 2015: 32).

З наведеного прикладу можна побачити, що два словосполучення в оригінальному реченні перекладено лексемами: «*pastry cases*» «кондитерські вироби» → «*тарт*»; «*baking tray*» «пекарська форма» → «*деко*». З семантичної точки зору такі заміни сприяють конкретизації. До того ж перекладач уточнив додаванням кількість тартів (6 штук). Це уточнення може слугувати лише нагадуванням, адже у переліку інгредієнтів автор рецепту зазначив кількість.

Синтаксичні заміни були також виражені членуванням речень, наприклад:

«*Preheat the oven to 190 °C (fan), fill and boil the kettle and place a large frying pan on a high heat*» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«*Розігрійте духовку до 190 °C (в газовій плиті регулятор на позначку 5). Закип'ятіть повний чайник води. Поставте велику сковорідку на сильний вогонь*» (Олівер, 2015: 32).

Отже, складносурядне речення з безсполучниковим зв'язком в оригіналі було відтворено трьома простими реченнями з дієсловами у наказовому способі.

Морфологічні заміни припускають заміну слова однієї частини мови словом, належним до іншої частини мови, наприклад:

«1 tsp **dried** oregano» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«1 ч. ложка **сухого** орегано» (Олівер, 2015: 32).

У наведеному прикладі використано морфологічну заміну: «*dried*» «*висушений*» (дієприкметник) → «*сухий*» (прикметник). Сене при цьому не змінився.

Додавання граматикалізованих одиниць або повнозначних лексем зазвичай обумовлено необхідністю компенсації перекладацьких втрат або необхідністю конкретизації, наприклад:

«1 or 2 red **chilis**» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«1–2 **стручки свіжого червоного чилі**» (Олівер, 2015: 32).

Але з метою конкретизації перекладачі аналізованого рецепту інколи додають і цілі речення, зокрема:

«*Crack the egg into a large bowl along with the ground almonds, butter, sugar and vanilla. Grate in the zest of half an orange and mix well*» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«**Приготуйте мигдалеву начинку (франжипан)**. Для цього збийте у мисці яйце, додайте 100 г меленого мигдалю, 100 масла 190 г тростинного цукру. Потріть зверху цедру з апельсина, додайте 1 ст. ложку екстракту ванілі і добре усе вимішайте ложкою» (Олівер, 2015: 32).

Як здається, речення додано доречно, це дозволяє читачу краще зрозуміти рецепт. Як і в інших випадках, уточнення міри продуктів є нагадуванням, оскільки на початку рецепту Дж. Олівер зазначив усю необхідну їхню кількість.

Інколи перекладачі вдаються до додавання, коли хочуть дати зрозуміти читачу, що заміни інгредієнтів можливі:

«small handful **basil**» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«декілька гілочок **грецького або звичайного базиліку**» (Олівер, 2015: 32).

Здається, що це уточнення є зайвим, тому що Дж. Олівер все одно не уточнює, який саме базилік використовувати.

У деяких випадках додавання зовсім не мотивоване рецептом:

«1 tsp **fennel seeds**» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«1 ч. ложка з **вершком** насіння фенхелю» (Олівер, 2015: 32).

Опущення є трансформацією, зворотною додаванню. Зазвичай опущення граматикалізованих одиниць обумовлено розбіжністю у граматичних структурах англійської та української мов, а опущення

повнозначних лексем перекладач може використовувати при наявності тавтологій чи для лаконічності тексту. Але слід зазначити, що інколи опущення спотворює текст рецепту, наприклад:

«*Remove the ends from the **spring onions** and chilies and roughly slice*» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«*Почистіть **цибулю**, моркву і селеру*» (Олівер, 2015: 32).

Як можна побачити, опущення прикметника «*spring*» призвело до непорозуміння. У рецепті Дж. Олівера йдеться про зелену цибулю, тоді як у перекладі у наведеному контексті незрозуміло, яку саме цибулю автор має на увазі. Та більше: ознайомлення із переліком інгредієнтів на початку рецепту введе читача в оману: «*4 **spring onions***» (Oliver, Jools' Pasta, 2013) → «*4 **ріпчасті цибулини***» (Олівер, 2015: 32). Тут використана така лексико-семантична трансформація, як еквонімічна заміна, яка, за влучним зауваженням О. Селіванової, може стати перекладацькою помилкою (Селіванова, 2016). Як здається, ця помилка концептуально не забезпечена, адже в Україні зелена цибуля є розповсюдженою городиною, доступною в будь-яку пору року.

Найбільш поширеною лексико-граматичною трансформацією є цілісне перетворення речення або його частини, наприклад:

«*extra virgin olive oil*» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«*оливкова олія першого віджиму*» (Олівер, 2015: 32).

Ця трансформація обумовлена традиціями називання олії, одержаної за технологією першого віджиму, в англійській та українській мовах.

До лексико-граматичних трансформацій також належить компенсація перекладацьких втрат:

«*Spoon a little jam (less than a teaspoon) into the pastry cases and top with a **large teaspoon** of the almond mixture. Add another teaspoon of jam then another teaspoon of the mixture then place the tarts on the middle shelf of the oven for 18 minutes*» (Oliver, Jools' Pasta, 2013).

«*На дно кожної тартти покладіть по 1 ч. ложці джему. Зверху покладіть **повну чайну ложку** франжипану. Потім — ще 1 ч ложку джему і знову — **чайну ложку з вершком** франжипану. Поставте деко в духовку на середній рівень і встановіть таймер рівно на 18 хв.*» (Олівер, 2015: 32).

Як можна побачити, у рецепті автор пропонує використовувати для мигдальної суміші велику чайну ложку: «*large teaspoon*». Перекла-

дачі не уточнюють це, проте у наступному реченні компенсують цю втрату, зазначаючи, що чайну ложку треба набирати з вершком. Але у цілому слід зазначити, що перекладачі дещо вільно поведуться із мірами, запропонованими автором рецепту, що зокрема і видно із уривку вище. Так, Дж. Олівер зазначає, що джему треба набирати неповну чайну ложку — «*less than a teaspoon*» — у перекладі це не відображено («*no 1 ч. ложки*») і не компенсовано.

Було здійснено квантитативний аналіз для визначення частотності використання різних трансформацій при перекладі текстів кулінарного дискурсу. Результати аналізу надано на рис. 1.

Рис. 1. Перекладацькі трансформації, що використовувалися при перекладі кулінарного дискурсу на прикладі рецептів з книги Дж. Олівера «Смачні страви за 30 хвилин» українською мовою, %

З даних, наведених на діаграмі, можна зробити висновок, що найчастотнішими у перекладі аналізованих текстів кулінарного дискурсу є такі граматичні трансформації як граматичні перестановки та заміни (20 %) та додавання (15 %), а також така лексична трансформація, як диференціація значення (15 %).

Середню частотність продемонструвала така лексико-граматична трансформація як цілісне перетворення (10 %).

Лексичні трансформації — партонімічна і еквонімічна заміни, конкретизація, модуляція, граматична трансформація — дослівний переклад, синтаксична транспозиція, опущення та лексико-граматична трансформація — компенсація перекладацьких втрат — використовувалися з однаковою частотністю (по 5 %).

Висновки. Таким чином, кулінарний рецепт є одним з ключових жанрів кулінарного дискурсу. Йому властиві певні дискурсивні особливості, які полягають у багатоінтенційності, у специфічній структурі таких текстів, у моносемантичності та нейтральності лексики тощо. У той самий час сучасні кулінарні рецепти набувають певних жанрових модифікацій, що зокрема можна побачити на прикладі рецептів Дж. Олівера, який, наприклад, в одному описі надає алгоритм приготування відразу кількох страв.

Аналіз перекладу рецептів з книги Дж. Олівера «Смачні страви за 30 хвилин» показав, що найчастіше у ньому використовуються граматичні трансформації — їх кількість склала половину (50 %) від усіх знайдених трансформацій. Вони представлені дослівним перекладом, синтаксичною транспозицією, граматичними перестановками та замінами (синтаксична заміна, морфологічна заміна, членування речень), додаванням та опущенням. Серед них найчастіше зустрічаються граматичні заміни та перестановки (20 %), а також додавання (15 %).

Із середньою частотністю трапляються лексичні трансформації, які склали понад третини (35 %) від усіх випадків. Це диференціація значення, партонімічна та еквонімічна заміни, конкретизація та модуляція. Найчастотнішою серед них є диференціація значення (15 %).

Найрідше було знайдено лексико-граматичні трансформації (15 %) — цілісне перетворення та компенсація перекладацьких втрат.

Аналіз дозволив визначити, що переважно трансформації використано доцільно: вони дозволяють читачу краще зрозуміти рецепт, розібратися у мірах продукту, зрозуміти, чим можна замінити той чи той інгредієнт. У той самий час було знайдено і кілька концептуально незабезпечених перекладацьких помилок, як-от: невірна чи взагалі незрозуміла назва ключових інгредієнтів, вільне трактування мір, запропонованих автором рецепту, зайві уточнення, що утворюють тавтологію та штучно збільшують текст. Це свідчить про те, що проблема

перекладу текстів кулінарного дискурсу залишається актуальною і потребує розв'язання, у чому вбачаємо перспективи подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

Буркова П. П. Кулинарный рецепт как особый тип текста (на материале русско-го и немецкого языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 «Теория языка», 10.02.01 «Русский язык» / Ставропольский государственный университет. Ставрополь, 2004. 29 с.

Державецька І. О. Глютонічна лексика та проблеми її перекладу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2013. Т. 26 (65). № 1 С. 466–470.

Кантурова М. А. Деривационный процесс модификации в системе речевых жанров (на примере речевого жанра кулинарного рецепта). *Вестник Томского государственного университета*. 2012. № 354. С. 16–18.

Кантурова М. А. Образование вторичного речевого жанра как деривационный процесс (на примере речевого жанра кулинарного рецепта). *Сибирский филологический журнал*. 2011. Вып. 2. С. 222–226.

Косинова М. А. Особенности терминологии гастрономического дискурса. URL: [http://rep.barsu.by/bitstream/handle/data/4314/Osobennosti %20 terminologii %20 gastronomicheskogo %20diskursa.pdf?sequence=1](http://rep.barsu.by/bitstream/handle/data/4314/Osobennosti_%20terminologii_%20gastronomicheskogo_%20diskursa.pdf?sequence=1)

Куликова В., Ковальчук М. Меню як різновид гастрономічного дискурсу: перекладацький аспект. *Науковий дискурс ДДПУ ім. І. Франка*. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2016. Т. 1, № 5. С. 176–179.

Олівер Дж. Смачні страви за 30 хвилин від Джеймі / пер. Ореста Стадника, Катерини Михаліциної. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 288 с.

Олянич А. В. Гастрономический дискурс в системе массовой коммуникации: семантико-семиотические характеристики. *Массовая культура на рубеже XX–XXI веков: человек и его дискурс*. М.: РАН. Ин-т языкознания, 2003. С. 167–201.

Селіванова О. Нова типологія перекладацьких трансформацій. URL: <https://shag.com.ua/o-o-selivanova.html>

Чернова Ю. В., Гарашенко Т. С. Кулінарна термінологія та проблеми її перекладу. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 149–151.

Oliver J. Jools' Pasta. Jamie Oliver's 30 Minute Meals. URL: <https://hotcooking.co.uk/recipes/jamie-oliver-30-minute-meals-pregnant-jools-pasta>

Oliver J. Jamie Oliver. Official website for recipes. URL: <https://www.jamieoliver.com/>

FEATURES OF CULINARY DISCOURSE TRANSLATION

Tetiana Stoianova

Candidate of Philology, Lecturer of the Department
of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution
“South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: t.v.stoianova@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0424-6783>

Victoria Shutyak

Master of Philology (English into Ukrainian translation)
State Institution “South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushinsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: viki1999sh@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0532-2389>

SUMMARY

The article is devoted to the study of the peculiarities of culinary discourse translation into Ukrainian on the example of culinary recipes. The aim of the research is to analyze the translation of culinary discourse texts on the example of recipes from the book “Jamie Oliver’s 30 Minute Meals”. The urgency of the work is due to the growing scientific interest in the translation of culinary texts in connection with the development of communications, due to which the gastronomic experience of different countries is rapidly spreading around the world, so culinary texts need adequate translation. As a result of the study, the authors conclude that the recipe as one of the key genres of culinary discourse has certain discursive features, a specific structure; however, modern recipes acquire certain genre modifications. An analysis of the translation of recipes revealed that the most commonly used grammatical transformations, represented by literal translation, syntactic transposition, grammatical permutations and substitutions, as well as addition and omission. It is determined that lexical transformations occur with medium frequency, such as: differentiation of meaning, paronymic and equonymic substitutions, concretization and modulation. The least common are lexical and grammatical transformations — holistic transformation and compensation for translation losses. It is established that the transformations used by translators allow better understanding the recipe, to understand the measures of the product, the ingredients. On the other hand, incorrect use of transformations leads to conceptually unsecured translation errors: the incorrect or incomprehensible name of ingredients, free interpretation of measures in the recipe, unnecessary clarifications leading to tautology were identified.

Key words: *culinary discourse, culinary recipe, ethnocultural, linguistic culture, translation, translation transformations.*

REFERENCES

Burkova P. P. (2004). Kulinarnyy retsept kak osobyy tip teksta (na materiale russkogo i nemetskogo yazykov) [Culinary recipe as a special type of text (based on the Russian and German languages)]: avtoref. diss.... kand. filol. nauk: 10.02.19 «Teoriya yazyka», 10.02.01 «Russkiy yazyk». Stavropol : Stavropolskiy gosudarstvennyy universitet. [in Russian].

Derzhavetska I. O. (2013). Hliutonichna leksyka ta problemy yii perekladu [Glutonic vocabulary and problems of its translation]. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Seriya “Filolohia. Sotsialni komunikatsii”. T. 26 (65). № 1 S. 466–470. [in Ukrainian].

Kanturova M. A. (2012). Derivatsionnyy protsess modifikatsii v sisteme rechevykh zhanrov (na primere rechevogo zhanra kulinarного retsepta) [The derivational process of modification in the system of speech genres (on the example of the speech genre of a culinary recipe)]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. 2012. № 354. S. 16–18. [in Russian].

Kanturova M. A. (2011). Obrazovaniye vtorichnogo rechevogo zhanra kak derivatsionnyy protsess (na primere rechevogo zhanra kulinarного retsepta) [Formation of the secondary speech genre as a derivational process (on the example of the speech genre of a culinary recipe)]. II Sibirskiy filologicheskii zhurnal. Vyp. 2. S. 222–226. [in Russian].

Kosinova M. A. (2018). Osobennosti terminologii gastronomicheskogo diskursa [Features of the terminology of gastronomic discourse]. URL: [http://rep.barsu.by/bitstream/handle/data/4314/Osobennosti %20 terminologii %20gastronomicheskogo %20diskursa.pdf?sequence=1](http://rep.barsu.by/bitstream/handle/data/4314/Osobennosti_%20terminologii_%20gastronomicheskogo_%20diskursa.pdf?sequence=1). [in Russian].

Kulykova V., Kovalchuk M. (2016). Menu yak riznovyd hastronomichnoho dyskursu: perekladatskiy aspekt [Menu as a kind of gastronomic discourse: translation aspect]. Naukovyi dyskurs DDPU im. I. Franka. Seriya “Filolohichni nauky”. Movoznavstvo. T. 1. № 5. S. 176–179. [in Ukrainian].

Oliver Dzh. (2015). Smachni stravy za 30 khvylyn vid Dzheymi [Delicious food 30 minutes from Jamie] / Per. Oresta Stadnyka ta Kateryny Mykhalitsynoi. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. [in Ukrainian].

Olyanich A. V. (2003). Gastronomicheskii diskurs v sisteme massovoy komunikatsii : semantiko-semioticheskiye kharakteristiki [Gastronomic discourse in the system of mass communication: semantic and semiotic characteristics.]. Massovaya kultura na rubezhe XX-XXI vekov: chelovek i yego diskurs. M.: RAN. In-t yazykoznavniya, S. 167–201. [in Russian].

Selivanova O. (2016). Nova typolohiia perekladatskykh transformatsii [A new typology of translation transformations]. URL: <https://shag.com.ua/o-o-selivanova.html>. [in Ukrainian].

Chernova Yu. V., Harashchenko T. S. (2018). Kulinarна terminolohiia ta problemy yii perekladu [Culinary terminology and problems of its translation]. Molodyi vchenyi. № 12 (64). S. 149–151. [in Ukrainian].

Oliver J. (2013). Jools’ Pasta. Jamie Oliver’s 30 Minute Meals. URL: <https://hotcooking.co.uk/recipes/jamie-oliver-30-minute-meals-pregnant-jools-pasta>. [in English].

Oliver J. (2021). Jamie Oliver. Official website for recipes. URL: <https://www.jamieoliver.com/>. [in English].

Стаття надійшла до редакції 12 квітня 2022 року

УДК 811.119

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-9>

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ МУЛЬТИМЕДІА ЯК ТИПУ МЕДІАДИСКУРСУ

Інна Ступак

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри західних та східних мов і методики їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: stupakinna@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8029-4579>

Анастасія Шаламай

аспірантка кафедри західних та східних мов та методів їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: shalamay.ao@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2868-8770>

АНОТАЦІЯ

У статті зроблено спробу проаналізувати та знайти спільне у різних дефініціях термінів «дискурс», «текст», «медіадискурс». Метою дослідження є уточнення тлумачення цих термінів та виявлення характерних особливостей дискурсу мультимедіа як типу медіадискурсу. Методом дослідження стали аналіз сучасних наукових джерел, аналогія та синтез. В результаті було охарактеризовано основні погляди на концепт «дискурс» (а саме як на текст чи сукупність текстів або інтерактивне явище) та розмежування термінів «дискурс» та «текст», при якому «дискурс» розглядається як інтерактивне явище, а текст — як його продукт. При подальшому дослідженні «медіадискурсу» як окремої галузі, було виявлено термінологічну неоднозначність між використанням терміна «медіадискурс» у працях вітчизняних та закордонних вчених, причиною якої є різна семантика концепта «медіа» в українській та англійській мовах, а саме — зведення терміну «медіа» в українській до синоніму «засобів масової інформації», що в свою чергу впливає на інтерпретування терміна «меді-

адискурс». Для вирішення цієї складності пропонується розділити термін «медіадискурс» на два гіпоніми, зокрема дискурс ЗМІ та дискурс мультимедіа, що є новизною дослідження. Для вивчення мультимедійного дискурсу як типу медіадискурсу вирішено розглядати його як мультимодальне явище. За аналогією із особливостями мультимодального дискурсу в результаті дослідження було синтезовано перелік дефініційних характеристик дискурсу мультимедіа. До цього переліку ввійшли: використання декількох модусів для створення та передачі значення; рівнозначний потенціал різних модусів у створенні значення; досягнення зв'язності дискурсу за допомогою усіх модусів; соціальна зумовленість мультимодального тексту.

Ключові слова: дискурс, медіадискурс, дискурс мультимедіа, мультимодальний дискурс, мультимодальний текст.

Вступ. Термін «дискурс» широко використовується не лише у різних галузях мовознавства (психолінгвістиці, когнітивній лінгвістиці, прагмалінгвістиці, етнолінгвістиці, лінгвокультурології тощо), але й у цілій низці соціально-гуманітарних дисциплін: філософії, соціальній семіотиці, соціології знання, соціальній психології, теорії штучного інтелекту, етнографії, літературознавстві (Шевченко, Морозова, 2003: 33). Вперше його було вжито у середині двадцятого сторіччя американським науковцем-лінгвістом З. Харрісом, який тлумачив його як «послідовність висловлювань» (англ. «*succession of utterances*») (Harris, 1951: 12), на протигагу дескриптивному аналізу окремих речень, яким на той час займались більшість дослідників. Втім, через подальше використання терміна «дискурс» у різних сферах, його тлумачення розширилося настільки, що досі викликає суперечки як вітчизняних (Серажим, 2002; Бацевич, 2004; Шевченко, 2005; Загнітко, 2008; Мартинюк, 2011; Романюк, 2016), так і закордонних науковців (Van Dijk, 1977; 1985; Cook, 1980; Brown & Yule, 1983; Stubbs, 1983; Fowler, 1986; Schiffrin, 1994). О. Романюк відмічає, що «незважаючи на велику кількість досліджень дискурсу, однозначного і загальноприйнятого визначення цього поняття досі не існує» (Романюк, 2016: 149). Те ж саме розповсюджується і на похідні поняття, такі як «медіадискурс» та «дискурс мультимедіа».

Мета та завдання дослідження. Метою статті є уточнення дефініцій термінів «дискурс», «медіадискурс», «дискурс мультимедіа» та виявлення характерних особливостей мультимедійного дискурсу. Завданням дослідження є опис сучасних наукових поглядів на дослідження медіадискурсу та мультимедійного дискурсу.

Матеріали та методи дослідження. Під час дослідження було проведено аналіз сучасних наукових та довідкових джерел, який дозволив узагальнити та систематизувати наявні розвідки з вивчення дискурсу взагалі та зокрема медіадискурсу. За аналогією із особливостями мультимодального дискурсу було синтезовано перелік дефініційних характеристик дискурсу мультимедіа як типу медіадискурсу.

Результати дослідження. Як вже було зазначено вище, більшість складнощів із визначенням терміна «дискурс» пов'язані із його вживанням як в різних дисциплінах, так і в різних галузях суто лінгвістики. Українська науковиця К. Серажим (2002: 11) пояснює це «багатоаспектністю змісту та форм дискурсу», яка «зумовила... досить швидку еволюцію його концепцій навіть у межах того самого наукового напрямку», і через яку «доводиться говорити про полісемію цієї термінологічної одиниці». При цьому дослідниця відмічає «її поширення [полісемії терміна «дискурс»] і в горизонтальному напрямі, тобто в різних науках, і у вертикальному — тобто на різних рівнях власне лінгвістики» (Серажим, 2002: 11).

Звернувшись до наукової літератури, можна виокремити такі спроби **тлумачення терміна «дискурс»**: 1) «текст, реалізований у комунікації, тобто текст, що має прагматичний аспект» (Van Dijk, 1977: 3); 2) «виразний, зв'язний та спрямований відрізок мовлення» (Cook, 1980: 156); 3) «одиниця мовлення на рівні вищому за речення чи його частину» (Stubbs, 1983: 1); 4) «мовлення в процесі його вживання» (Brown, 1983: 1); 5) «процес мовної взаємодії між людьми з його цілісністю та складністю» (Fowler, 1986: 86); 6) явище, що «існує над іншими одиницями мовлення», «набір контекстуалізованих одиниць використання мови» (Schiffrin, 1994: 39); 7) «мовленнєво-мисленнєвий процес, що відтворює і формує комплексні лінгвістичні структури, компонентами яких постають висловлення і групи висловлень, пов'язані дискурсивними операціями» (Загнітко, 2008: 179); 8) «ситуативно зумовлена інтерсуб'єктна мовленнєво-розумова діяльність, спрямована на взаємну орієнтацію у життєвому просторі на основі надання мовній формі семіотичної значущості» (Мартинюк, 2011: 11). При цьому О. Романюк відмічає, що в сучасній українській літературі термін «дискурс» також може вживатися синонімічно із термінами «стиль» чи «ідіолект» (Романюк, 2016: 149).

Узагальнюючи різні підходи до тлумачення терміна, український лінгвіст Ф. Бацевич (2002: 30) розмежує «два глобальних підходи»: «1) тексти, за котрими встає особлива грамати́ка, лексикон, семантика, правила споживання і синтаксису; 2) тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, внутрішню, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників спілкування, являє собою синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психологічних та ін.) чинників, залежних від тематики спілкування, і має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів».

У свою чергу К. Серажим пропонує розподіл за такими поглядами на феномен дискурсу (Серажим, 2002: 12): 1) «дискурс як зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними — прагматичними, історико- та соціокультурними, психологічними та іншими чинниками... (тлумачення введене в обіг Т. ван Дейком); 2) текст взятий в подієвому аспекті; 3) текст, що утворився в процесі дискусії; 4) сукупність тематично, культурно або інакше взаємопов'язаних текстів, що допускає розвиток доповнення іншими текстами; 5) спілкування, що розглядається як реалізація певних дискурсивних практик». Сама ж науковиця тлумачить цей термін як «складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який: 1) детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституюючими чи фоновими) чинниками; 2) має «видиму» — лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та «невидиму» — екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанову, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру; 3) характеризується спільністю світу, який «будується» впродовж розгортання дискурсу його репродуцентом (автором) та інтерпретується його реципієнтом (слухачем, читачем тощо)» (Серажим, 2002: 13).

В той же час виникає питання **розмежування термінів «дискурс» та «текст»**. Першою увагу на нього звернула французька школа дискурсу: Е. Бенвеніст, П. Шарадо, М. Пешо, П. Серію та інші (Шевченко, 2014: 284). Е. Бенвеніст вважав, що *дискурс* — це *процес* застосування мовної системи, а *текст* — *результат* цього процесу (Benveniste, 1970: 210). Як резюмує І. В. Шевченко (Шевченко, 2014: 284), по-

гляд дослідників французької школи в цілому можна описати як «дискурс — процес», «текст — продукт». Інші дослідники, Р. Ходж та Г. Кресс (Hodge & Kress, 1988), вважають, що текст та дискурс взаємопов'язані приблизно так само, як *речення* та *висловлювання* — тобто *речення* із його соціальним контекстом перетворюється на *висловлювання*, а текст із його соціальним контекстом — на дискурс. Проте І. С. Шевченко (2005: 18) вважає цю аналогію дуже спрощеною, хоча і зручною, і зауважує, що розгляд *висловлювання* як «речення у соціальному контексті» ускладнює розрізнення між термінами «висловлювання» і саме «дискурс». Втім, ця критика стосується термінологічної пари «речення висловлювання», а не «текст дискурс».

В цілому погляд на терміни «дискурс» і «текст» з точки зору саме «процесу» та «продукту» та з урахуванням соціального контексту широко розповсюджений в сучасній лінгвістичній літературі. Наприклад, Ф. Бацевич (2004: 158) говорить про це так: «*дискурс* це... динамічне явище, сам процес спілкування, що після свого завершення перетворюється на *текст*». Такої ж думки притримується Г. Кресс (Kress, 2012: 36), уявляючи текст як «матеріальну сторону нематеріального дискурсу». Також, через зв'язок «дискурсу» і «тексту», в світових дослідженнях можна зустріти аналіз дискурсу в рамках таких ознак текстуальності (De Beaugrande & Dressler, 1981): когезія (англ. *cohesion*); когерентність (англ. *coherence*); інтенціональність (англ. *intentionality*); прийнятність (англ. *acceptability*); інформативність (англ. *informativity*); ситуативність (англ. *situationality*); інтертекстуальність (англ. *intertextuality*).

Ситуативність, чи, іншими словами, соціальний контекст — є невід'ємною частиною будь-якого дискурсу. З цієї причини термін «дискурс» швидко став парасольковим — тобто він піддається подальшій рубрикації в залежності від соціальних обставин використання мовлення. Розглянемо деякі критерії рубрикації дискурсу та види *дискурсів*, виділених за ними.

За думкою В. Корольової (2017), «неоднозначність трактування дискурсу в сучасному мовознавстві зумовлює наявність різноманітних класифікацій цього явища, створених переважно з урахуванням екстралінгвальних умов, мети й сфери спілкування, а також мовної характеристики тексту як результату дискурсу». Найширшою з розглянутих дослідницею таксономій дискурсу є класифікація І. Шевченко та О. Морозової (Шевченко, 2005: 233–236), яку В. Корольова

узагальнює таким чином (Корольова, 2017: 210): 1) за формою (усний та писемний); 2) за видом мовлення (монологічний та діалогічний); 3) за адресатним спрямуванням (інституційний та персональний); 4) за комунікативними принципами (аргументативний, конфліктний, гармонійний); 5) за соціально-ситуативним параметром (політичний, адміністративний, юридичний тощо); 6) за різноманітними характеристиками адресанта й адресата (як-от соціально-демографічний, соціально-професійний, соціально-політичний); 7) за функційним та інформативним складниками (інформативне та фатичне спілкування); 8) за критерієм формальності та змістовності у функційно-стильовому аспекті відповідно до жанрів і реєстрів мовлення (художній, політичний тощо).

Власна ж таксономія В. Корольової, отримана в результаті її дослідження, включає виокремлення типів дискурсу за такими критеріями (Корольова, 2017: 211–212): 1) за тематикою та сферою спілкування (як-от адміністративний, бізнес-дискурс, економічний тощо); 2) за стилістичною диференціацією (науковий, медійний, художній, розмовний, публіцистичний та ін.); 3) за кількістю учасників (монологічний, діалогічний, полілогічний); 4) за соціальними параметрами (як-от вік чи гендер); 5) за жанровою належністю (як-от казковий, щоденниковий, детективний тощо).

Цю таксономію теж можна розширити за рахунок комунікативної спрямованості дискурсу чи тексту, наприклад за класифікацією Е. Уельріха (Werlich, 1976), до якої належать: 1) наративний дискурс (англ. *narration*); 2) дескриптивний дискурс (англ. *description*); 3) експозиційний (чи інформативний) дискурс (англ. *exposition*); 4) аргументативний (чи персуазивний) дискурс (англ. *argumentation*); 5) інструкційний дискурс (англ. *instruction*).

Також В. Корольова (2017: 212) окреслює, але не включає, національні дискурси (як-от український, німецький, іспанський тощо), в межах яких зазвичай «досліджують політичні, наукові, художні різновиди».

Щодо ж терміна «медіадискурс» чи «медійний дискурс», його тлумачення як окремого типу дискурсу теж не позбавлено труднощів. Українські дослідники (Шевченко, Дергач, Сизонов, 2013) переважно використовують «медіадискурс» як синонім дискурсу засобів масової інформації. Наприклад, довідник «Медіалінгвістика: словник

термінів і понять» (Шевченко, Дергач, Сизонов, 2013: 96) наводить таку дефініцію терміна «медіадискурс»: «це тип мовленнєвої діяльності в медіа, спроектований на інформування аудиторії щодо різних сфер суспільного життя засобами масової комунікації (через телебачення, радіо, Інтернет, друковану пресу та ін.). Прийнято диференціювати, напр., політичний, культурний, науковий, спортивний та ін. медіадискурси, що можуть відрізнятися специфікою апеляції до мовної свідомості реципієнта, її лінгвальними й екстралінгвальними характеристиками, потенційним результатом».

Відповідно, «медіалінгвістика» — це «нова міжгалузева гуманітарна дисципліна, яка займається вивченням функціонування мови в засобах масової інформації та розглядає такі питання, як: теоретичні засади та суспільні передумови виникнення медіалінгвістики; роль ЗМІ в динаміці мовних процесів; функціонально-стилістичний статус медіамовлення; поняття медіатексту як базової категорії медіалінгвістики; опис методів вивчення текстів масової інформації; аналіз лінгвостилістичних ознак основних типів і жанрів медіатекстів — друкованих, електронних, інформаційних, аналітичних, художньо-публіцистичних; дослідження різних аспектів медіадискурсу в контексті міжкультурної комунікації та ін.» (Шевченко, Дергач, Сизонов, 2013: 98).

Втім, закордонні вчені (Kress & Leeuwen, 2001; Lemke, 2012; Kress, 2012; Liebert & Metten, 2013) розуміють під *медіадискурсом* дискурс як телебачення, газет, реклами (тобто ЗМІ), так і різноманітних інтернет-джерел, соціальних медіа, розважальних продуктів (телешоу, фільмів) тощо. На наш погляд, основна причина цієї термінологічної відмінності полягає в двояких трактовках та відсутності чіткого розмежування концептів «медіа», «мас-медіа», «мультимедіа», а також різній семантиці цих концептів в англійській та українській. Для наочності звернемося до словників та порівняємо тлумачення вищенаведених термінів в англійській та українській мовах.

Кембриджський тлумачний словник англійської мови розмежує значення цих концептів так (Cambridge Dictionary, 2021): *media*¹ — газети, журнали, радіо, телебачення та Інтернет в їх сукупності; *media*² — музика, відео- та фотозображення, що зберігаються на комп'ютері у вигляді файлів; *мас-медіа* — різні засоби надання інформації великій кількості людей, наприклад, через пресу, телебачення та радіо; *мультимедіа* — використання у сукупності статичних та динамічних зо-

бражень, звуків, аудіо та слів, особливо в комп'ютерній та розважальних галузях. Проте у словнику сучасної української мови тлумачення тих же самих понять дещо відрізняються (Широков, 2017): *media* — те ж саме, що *мас-медіа*; *мас-медіа* — те ж саме, що *засоби масової інформації*; *засоби масової інформації (ЗМІ)* — організації, інформаційні системи, що регулярно передають орієнтовані на широкий загал відомості про повсякденні події — преса, радіо, телебачення, електронні інформаційні системи і т. ін.; *мультимедіа* — контент, у якому одночасно представлена інформація в різних формах — звук, анімаційна комп'ютерна графіка, відеоряд.

Таким чином можна зазначити, що значення *media*² (Cambridge Dictionary, 2021) не знайшло окремого, зафіксованого відображення в українській мові окрім як у вигляді префікса: *медіапрогравач*, *медіаплеєр*.

Для вирішення цієї термінологічної складності вважаємо доречним **розділити термін «медіадискурс»** на два гіпоніми, а саме: 1) *дискурс мас-медіа*, чи дискурс засобів масової інформації; 2) *дискурс мультимедіа*, тобто дискурс творів та продуктів, що використовують вербальні та невербальні способи передачі змісту. Далі розглянемо характерні риси саме дискурсу мультимедіа.

Дослідник **дискурсу мультимедіа** Дж. Л. Лемке зазначає, що будь-який мультимедійний дискурс є у першу чергу мультимодальним: «Спочатку застосовані для аналізу суто лінгвістичних текстів, методи дискурсивного аналізу вже використовуються для аналізу «текстів», що містять не лише слова, а й візуальні форми, як-от зображення (статичні чи анімовані), відео, звукові ефекти та музику, а також різноманітні інтерактивні функції» (Lemke, 2012: 79). Поряд із терміном «мультимодальний текст», популярним у закордонних вчених, можна також зустріти такі синоніми як «полікодовий», «кроссеміотичний» чи «креолізований текст» (Андреєва, 2016). Стосовно ж терміна «модус», Г. Кресс (Kress, 2001: 79–80) визначає його не лише як засіб передачі інформації, а як «сформований культурою семіотичний ресурс, що використовується для смислотворення... Один і той же модус (наприклад, інтонація) може використовуватися в різних лінгвокультурах, але особливості його застосування в кожній з них будуть різними — тобто модус є соціально обумовленим концептом».

Як окрема галузь лінгвістики мультимодальний аналіз дискурсу сформувався лише у кінці ХХ століття, незважаючи на те, що практи-

ка комунікації та написання мистецьких творів завжди була мультимодальною (Kress, 2010: 79). Сьогодні ж з позицій мультимодальності вітчизняні та закордонні дослідники вивчають драматичні твори, фільми, серіали та телешоу, а також «цифрову, чи дигітальну прозу» (Калініченко, 2016: 42). Іншими цікавими зразками використання медіа у повсякденному житті, що можна вивчати як мультимодальні твори, є використання доповненої реальності (англ. *augmented reality*) та інтерактивне телебачення, а саме «*shapeshifting TV*», що дозволяє глядачам голосувати за зміни в сюжеті (Li, Drew & Liu, 2021).

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити такі **характерні ознаки мультимодального дискурсу, спільні для всіх типів та жанрів мультимедіа:**

Використання декількох модусів для створення та передачі значення.

Для мультимодального дискурсу вербальні засоби не є єдиним способом передачі думки. Мультимодальності властивий прояв «тексту» у різних вимірах, а саме: жестикуляція, мовлення, статичне чи анімоване зображення, аудіо, письмо (тобто не лише текст, а і його графічне відображення: шрифт, колір) тощо. «Текст в мультимодальному дискурс-аналізі є мультимодальною семіотичною єдністю, що існує у двох, трьох та більше вимірах» (Kress, 2012: 36). Прикладом цих вимірів може бути YouTube лекція, яка складається з відеозображення промовця, його мовлення та жестикуляції, діаграм чи будь-яких зображень для наочності, ключових слів, що з'являються на екрані в необхідний момент, субтитрів тощо.

Рівнозначний потенціал різних модусів у створенні значення. І. О. Андреева (2016), посилаючись на В. Ліберта (Liebert, 2013), додає, що «мова не завжди відіграє домінуючу роль у комунікації», та доповнює: «Всі без винятку модуси чи типи семіотичних ресурсів повною мірою здатні виражати певні значення та мають рівнозначно висхідний смислотворчий потенціал» (Kress, 2001: 79).

Досягнення зв'язності дискурсу за допомогою усіх модусів. Когерентність та когезія мультимодального «тексту» досягаються за рахунок не лише вербальних семіотичних засобів, а й невербальних (Kress, 2012: 36). Прикладом цього може бути належне звукове супроводження сцени у фільмі, що допомагає справити задуманий режисером ефект на глядача та підштовхнути його до певних думок.

Соціальна зумовленість мультимодального тексту. «Усі модуси чи семіотичні ресурси, як і мова, є культурно, соціально та історич-

но зумовленими у своєму розвитку й функціонуванні з огляду на їх здатність задовольняти нагальні потреби комунікантів, тому кожен із модусів має різний сигніфікативний (референтний) потенціал, який активується в різний спосіб залежно від контексту» (Kress, 2001: 34). Тобто використання одного й того ж семіотичного ресурсу може досягти різних ефектів в різних соціумах. Наприклад, візуально концепт «смерть» в західній культурі зазвичай супроводжується чорним кольором, але не в Китаї, де таку функцію виконує білий колір.

З наведених вище характеристик можна зробити висновок, що автор комунікативно вдалого мультимодального тексту мусить в рівному ступені як володіти технологіями для виготовлення полікодових мультимедіа продуктів (Mills, 2010), так і чітко усвідомлювати, яку саме смислотворчу функцію несе кожний семіотичний ресурс у процесі конструювання змісту (Kress, 2010: 28).

Слід також відмітити, що деякі науковці розглядають мультимодальність не лише у класичному її розумінні — як використання декількох модусів для передачі певного значення, — а й як сукупність вербальних засобів у художньому тексті, що допомагають залучити різні сенсорні канали читача (тобто як *інтермедіальність*). Прикладами цього є використання алітерації, асонансу, ономапоєї для мелодики мовлення чи словесної голографії для яскравих візуальних описів (Калініченко, 2016; Воробйова, 2010). На цій підставі О. П. Воробйова розширює значення терміна «мультимодальність» та виділяє: 1) експліцитну (зовнішню) мультимодальність — «вузьке» значення терміна, використання вербальних та невербальних модусів; 2) імпліковану (вбудовану, приховану) мультимодальність — передачу засобами літератури змісту творів інших видів мистецтва (малярства, музики тощо), екфрази; 3) інтегровану мультимодальність — вписування в літературний текст ідіосинкретичних сенсорних авторських стратегій його розгортання, приклади чого ми навели вище.

Висновки. Під час дослідження було зроблено спробу уточнити тлумачення термінів «дискурс» та «текст». Було проаналізовано основні погляди на феномен «дискурсу», зокрема як на текст чи сукупність текстів або інтерактивне явище (Бацевич, 2002; Серажим, 2002). При цьому аналіз літератури доводить, що терміни «дискурс» і «текст» не завжди вживаються синонімічно: «дискурс» часто розглядають як ін-

терактивний процес, а «текст» — продукт цього процесу (Benveniste, 1970; Шевченко, 2014).

У ході дослідження «медіадискурсу» як окремого типу дискурсу було виявлено термінологічну неоднозначність між поглядами вітчизняних та закордонних науковців, причиною якої є різна семантика концепту «медіа» в українській та англійській мовах. Для вирішення цієї проблеми було запропоновано розділення терміна «медіадискурс» на два гіпоніми — дискурс ЗМІ та дискурс мультимедіа, що є новизною дослідження. Дискурс мультимедіа було схарактеризовано як мультимодальний, якому властиві такі риси: 1) використання декількох модусів для створення та передачі значення; 2) рівнозначний потенціал різних модусів у створенні значення; 3) досягнення зв'язності дискурсу за допомогою усіх модусів; 4) соціальна зумовленість мультимодального тексту (Kress, 2012; Андреева, 2016).

Перспективу майбутніх розвідок ми бачимо у подальшому вивченні різних типів дискурсу мультимедіа з позицій мультимодального підходу, як-от вивчення відеоігрового дискурсу та властивих йому засобів створення та передачі значення.

ЛІТЕРАТУРА

Андреева І. О. Мультимодальний аналіз дискурсу: методологічна основа та перспективи напрямку. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. № 7. С. 3–8. <https://doi.org/10.32837/olj.v1i7.450>

Бацевич Ф. С. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу. *Проблеми української термінології*. Львів: Національний університет «Львівська Політехніка». 2002. № 453. С. 30–34.

Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.

Вороб'єва О. П. Словесная голография в пейзажном дискурсе Вирджинии Вулф: модусы, фракталы, фузии. *Когніція, Комунікація, Дискурс* (Електронний збірник наукових праць). Сер. Філологія. 2010. № 1. С. 47–74.

Загнітко А. П. Основи дискурсології. Донецьк: ДонНУ, 2008. 194 с.

Калініченко О. М. Мультимодальність художнього тексту: напрями лінгвопоетичних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2016. Т. 2, № 21. С. 42–45.

Корольова В. В. Таксономія дискурсів у новітніх лінгвістичних студіях. *Мова і міжкультурна комунікація*. 2017. № 1. С. 206–214.

Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.

Романюк О. С. Дискурс як інтерактивна комунікативна діяльність. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2016. Т. 1, № 24. С. 149–152.

Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики). Київ: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2002. 392 с.

Шевченко І. С. Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен. Харьков: Константа, 2005. 356 с.

Шевченко І. С., Морозова Е. І. Дискурс как мыслекоммуникативное образованиє. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. 2003. № 586. С. 33–38.

Шевченко І. В. Дослідження понять «дискурс» і «текст» у сучасній лінгвістиці. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. Сер.: Філологічні Науки. 2014. № 2. С. 284–287.

Шевченко Л. І., Дергач, Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика: словник термінів і понять. Київ: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2013. 364 с.

Словник української мови: в 20 томах / Широков В. А. (ред). Т. 5; 8–9. Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2017.

Benveniste E. L'appareil formel de nonciation. *Langages*. 1970. № 17, pp. 12–18.

Brown G., Yule G. *Discourse Analysis*. Cambridge University Press, 1983. 288 p.

Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (accessed on 24.11.2021).

Cook G. *Discourse*. Oxford University Press, 1980. 165 p.

Dijk V. T. A. *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. London: Longman, 1977. 261 p.

Dijk V. T. A. *Discourse and Communication (Research in Text Theory)* 1st ed. De Gruyter, 1985. 367 p.

Fowler R. *Linguistic Criticism*. Oxford University Press, 1986. 262 p.

Harris Z. *Methods in Structural Linguistics*. University of Chicago Press, 1951. 384 p.

Harris Z. S. *Discourse Analysis*. *Language*. 1952. № 28. P. 1–30.

Hodge R., Kress G. *Social Semiotics*. 1st ed. Cornell University Press, 1988. 280 p.

Kress G. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. New York: Routledge, 2010. 212 p.

Kress G. Multimodal discourse analysis. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. Routledge, 2012. P. 35–50.

Kress G., Leeuwen V. T. *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. 1st ed. Bloomsbury Academic, 2001. 142 p.

Lemke J. L. *Multimedia and discourse analysis*. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. Routledge, 2012. P. 79–89.

Li Z., Drew M. S., Liu J. *Fundamentals of Multimedia*. 3rd ed. Springer Publishing, 2021. 727 p.

Liebert W., Metten T. *Multimodal text*. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing, 2013. P. 4336–4338.

Mills K. A. What Learners “Know” through Digital Media Production: Learning by Design. *E-Learning and Digital Media*. 2010. V. 7. № 3. P. 223–236.

Schiffirin D. *Approaches to Discourse*. Oxford: Blackwell, 1994. 512 p.

Stubbs M. *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. University of Chicago Press, 1983. 272 p.

Werlich E. *A Text Grammar of English*. Quelle & Meyer, 1976. 315 p.

THE CHARACTERISTIC FEATURES OF MULTIMEDIA DISCOURSE AS A TYPE OF MEDIA DISCOURSE

Inna Stupak

Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Western and Oriental Languages and Methods of their Teaching, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”

Odesa, Ukraine

e-mail: stupakinna@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8029-4579>

Anastasiya Shalamay

Post Graduate Student at the Department of Western and Oriental Languages and Methods of their Teaching, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”

Odesa, Ukraine

e-mail: shalamay.ao@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2868-8770>

SUMMARY

This article seeks to analyse and compare the different definitions of the terms “discourse”, “text” and “media discourse”. The aim of the study is to specify the meaning of the abovementioned terms as well as investigate the characteristic features of multimedia discourse as a type of media discourse. The methods that have been used in this research are literature review, analogy and synthesis. The research findings have shown that there are two main approaches to defining “discourse”, namely as a text or collection of texts or as an interactive event. A distinction has also been made between the terms “discourse” and “text”, in that “discourse” is commonly viewed as an interactive process, while “text” is seen as its final product. Further examination of media discourse in particular has exposed a terminological problem when comparing the works of Ukrainian and foreign researchers. The reason for that is the different semantics of the concept “media” in the Ukrainian and English languages, namely using the word “media” only as a synonym of “mass-media” in Ukrainian, which in turn affects the understanding of the term “media discourse” as well. In order to solve this and to help avoid ambiguity, this paper offers to divide the concept “media discourse” into two hyponyms: mass-media discourse and multimedia discourse. The latter is best described as a highly multimodal entity. By analogy with the features of multimodal texts, a list of defining characteristics of multimedia discourse has been compiled, which includes: using several modes to create and to convey meaning; equal potential of each mode in meaning-making; achieving coherence and cohesion by using all the available modes; the importance of the social context in generating meaning.

Key words: *discourse; media discourse; multimedia discourse; multimodal discourse; multimodal text.*

REFERENCES

- Andrieieva, I. O. (2016). Multimodalnyi analiz dyskursu: metodolohichna osnova ta perspektivnyy napryamu [Multimodal discourse analysis: the methodological basis and perspectives of the field]. *Odessa Linguistic Journal*, 7, 3–8 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32837/olj.v1i7.450>
- Batseyvych, F. S. (2002). Terminolohiia komunikatyvnoi linhvistyky: aspekty dyskursyvnoho pidkhotu [Terminology of Communicative Linguistics: the Aspects of the Discourse Approach]. *Bulletin: Problems of Ukrainian Terminology*. Lviv: National University “Lvivska Polytehnika”. 453, 30–34 [in Ukrainian].
- Batseyvych, F. S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky* [The Fundamentals of Communicative Linguistics]. Kyiv : Akademia [in Ukrainian].
- Benveniste E. (1970). L'appareil formel de nonciation. *Langages* № 17, 12–18.
- Brown, G., Yule, G. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge University Press.
- Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (accessed on 24.11.2021).
- Cook, G. (1980). *Discourse*. Oxford University Press.
- Dijk, V. T. A. (1977). *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. London: Longman.
- Dijk, V. T. A. (1985). *Discourse and Communication (Research in Text Theory)* (1st ed.). De Gruyter.
- Fowler, R. (1986). *Linguistic Criticism*. Oxford University Press.
- Harris, Z. (1951). *Methods in Structural Linguistics*. University of Chicago Press.
- Harris, Z. (1952). *Discourse Analysis*. *Language*, 28, pp. 1–30.
- Hodge, R., Kress, G. (1988). *Social Semiotics* (1st ed.). Cornell University Press.
- Kalinichenko, O. M. (2016). Multimodalnist khudozhnogo tekstu: napriamy linhvopoetichnykh doslidzhen [Multimodality of Fictional Text: the Tendencies of Linguo-poetical Research]. *Scientific Herald of International Humanitarian University. Series: Philology*. 2 (21), 42–45. [in Ukrainian].
- Koroliova, V. V. (2017). Taksonomiia dyskursiv u novitnikh linhvistychnykh studiiakh [Taxonomy of Discourses in Modern Linguistic Research]. *Journal «Language and Intercultural Communication»*. 1, 206–214. [in Ukrainian].
- Kress, G. (2010). *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. New York: Routledge.
- Kress, G. (2012). *Multimodal discourse analysis*. In *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* (pp. 35–50). Routledge.
- Kress, G., Leeuwen, V. T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication* (1st ed.). Bloomsbury Academic.
- Lemke, J. L. (2012). *Multimedia and discourse analysis*. In *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* (pp. 79–89). Routledge.
- Li, Z., Drew, M. S., Liu, J. (2021). *Fundamentals of Multimedia* (3rd ed.). Springer Publishing.
- Liebert, W., Metten, T. (2013). *Multimodal text*. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing, 4336–4338.
- Martyniuk, A. P. (2011). *Slovník osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi linhvistyky* [The Dictionary of the Basic Terms of Cognitive-Discourse Linguistics]. Kharkiv : KhNU named after V. N. Karazin [in Ukrainian].

Mills, K. A. (2010). What Learners “Know” through Digital Media Production: Learning by Design. *E-Learning and Digital Media*. 7(3), 223–236.

Romaniuk, O. S. (2016). Dyskurs yak interaktyvna komunikatyvna diialnist [Discourse as an Interactive Communicative Activity]. *Scientific Herald of International Humanitarian University. Series: Philology*. 1 (24), 149–152. [in Ukrainian].

Schiffirin, D. (1994). *Approaches to Discourse*. Oxford: Blackwell.

Serazhym, K. (2002). Dyskurs yak sotsiolinhvalne yavyshe: metodolohiia, arkhitektonyka, variatyvnist (na materialakh suchasnoi hazetnoi publitsystyky) [Discourse as a Socio-Lingual Entity: Methodology; Architectonics; Variety (Based on Modern Newspaper Texts)]. *Kyiv: KNU named after T. G. Shevchenko* [in Ukrainian].

Shevchenko L. I., Derhach, D. V., Syzonov, D. Yu. (2013). Medialinhvistyka: slovnyk terminiv i poniat [Medialinguistics: the Dictionary of Terms and Notions]. *Kyiv: KNU named after T. G. Shevchenko* [in Ukrainian].

Shevchenko, I. S. (2005). Diskurs kak kognitivno-kommunikativnyi fenomen [Discourse as a Cognitive-Communicative Phenomenon]. *Kharkiv: Konstanta* [in Russian].

Shevchenko, I. S., Morozova, E. I. (2003). Diskurs kak mysekkommunikativnoe obrazovanie [Discourse as a Cognitive-Communicative Entity]. *Bulletin of KNU named after V. N. Karazin*. 586, 33–38. [in Russian].

Shevchenko, I. V. (2014). Doslidzhennia poniat “dyskurs” i “tekst” u suchasni linhvistytsi [Researching the Notions of “Discourse” and “Text” in Modern Linguistics]. *Science Bulletin of Nizhyn State University named after M. Hohol. Philology Series*. 2, 284–287. [in Ukrainian].

Shyrokov, V. A. (2017). Slovnyk ukrainskoi movy v 20 ty tomakh [Ukrainian Dictionary in 20 Volumes] (V. 5; 8–9). *Kyiv: Ukrainian Language and Information Foundation of the National Academy of Science of Ukraine* [in Ukrainian].

Stubbs, M. (1983). *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. University of Chicago Press.

Vorobiova, O. P. (2010). Slovesnaya golografiya v peyzazhnom diskurse Virdzhynii Vulf: modusy, fraktaly, fuzii [Verbal Holography in the Landscape Discourse of Virginia Woolf: Modes, Fractals, Fusions]. *Cognition, Communication, Discourse (Digital Science Bulletin): Philology series*. 1, 47–74. [in Russian].

Werlich, E. (1976). *A Text Grammar of English*. Quelle & Meyer.

Zahnitko, A. P. (2008). *Osnovy dyskursolohii* [The Fundamentals of Discourse Studies]. *Donetsk : DonNU* [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11 травня 2022 року

УДК 81'42:004.738.5

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-10>

СУЧАСНИЙ АНГЛОМОВНИЙ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРС

Оксана Черниш

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державний університет «Житомирська політехніка»
Житомир, Україна
e-mail: chernyshoxana@gmail.com
ORCID ID: 0000–0002–2010–200X

АНОТАЦІЯ

Наукову статтю присвячено розгляду підходів до трактування дискурсу. Розглянуто три найважливіші підходи до визначення цього поняття, а саме формальний, функціональний та ситуативний. Окреслено конститутивні, жанрово-стилістичні, змістовні та формально-структурні категорії. Встановлено дистинктивні особливості дискурсу, серед яких виокремлюють контекстуальність, особистісність, процесуальність, теологічність, а також замкненість структури дискурсу за умови доступності текстової інформації. Зазначено особливості становлення інтернет-дискурсу, окреслено підходи до його визначення. Проаналізовано дистинктивні ознаки інтернет-дискурсу, а саме його глобальність, оперативність передачі інформації, необмеженість обсягу інформації та можливість її постійної актуалізації, доступність, анонімність, візуальну деконтекстуалізованість, інтерактивність, опосередкованість, емоційність, гіпертекстуальність, гібридність, ситуаційну регламентованість, премедітованість, умовність, статусне рівноправ'я тощо. Встановлено, що інтернет-дискурс запозичує риси усного і писемного мовлення й набуває низки відмінних рис. Зокрема інтернет-дискурс характеризується відсутністю синхронного зворотного зв'язку, що ускладнює розуміння сприйняття інформації адресатом. Крім того, цьому типу дискурсу притаманний відносно уповільнений ритм інтернет-спілкування, ускладнення або відсутність комунікативної зміни ролей, відсутність просодії та паралінгвальних засобів, а також неможливість живого спонтанного мовлення як реакції на почуте. Окреслено перспективи подальших наукових досліджень, що полягають у вивченні жанрово-стилістичних

особливостей інтернет-дискурсу, його структурних та комунікативно-прагматичних особливостей.

Ключові слова: дискурс, інтернет-дискурс, гіпертекстуальність, інтерактивність, контекстуальність, процесуальність.

Постановка проблеми. Дискурс є одним з ключових понять сучасної комунікативної лінгвістики та лінгвістики тексту. Зважаючи на багатогранність цього поняття, дискурс набуває різних інтерпретацій, а його дослідження не втрачає релевантності та актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення різноманітних типів дискурсу займалася значна когорта українських та зарубіжних вчених, науковий доробок яких насправді важко переоцінити. Відтак вагомим внеском у розвиток сучасної лінгвістичної науки є праці Дж. Бломмерт, О. П. Воробйова, О. М. Гніздечко, О. В. Горицької, А. Балівар, Л. Р. Безуглої, Є. В. Бондаренка, Г. Бувір, Г. З. Ворінг, Б. Герцог, М. Готті, Т. А. ван Дейка, П. М. Донець, А. П. Загнітко, М. Култхард, В. А. Кухаренко, В. В. Лойко, В. І. Лютянської, С. І. Потапенко, Дж. Річардсон, О. О. Селіванової, К. Серажима, Р. Сколлон, С. Стетхем, К. Хайленд, М. А. К. Халідей, Л. Дж. Філіпс, Дж. Флаверд'ю, І. Є. Фролової, А. Цім, Дж. Чартеріз-Блек, І. С. Шевченко, Д. Шифрін, та багатьох інших. Дослідження дискурсу здійснюються у різних парадигмах лінгвістики, доповнюючи та увиразнюючи сутність самого поняття, надаючи йому нових обрисів та функціональності. Відтак наразі дискурс є ключовим поняттям в аналізі особливостей існування й функціонування мови та людського фактора в мові (Harris, 1952: 2).

Мета статті. У XXI столітті розвиток інформаційних технологій фасилітує появу нового типу дискурсу, який відобразить реалії сучасного життя. Таким особливим різновидом дискурсу є інтернет-дискурс. Саме цей тип спілкування у глобальній мережі є поширеним та вживаним. Відповідно **мету** нашого дослідження вбачаємо в аналізі особливостей інтернет-дискурсу та встановленні його характерних ознак.

Виклад основного матеріалу. Дискурс трактують по-різному, однак усі дефініції цього поняття можна класифікувати відповідно до трьох підходів:

– формального, в межах якого дискурс вбачається як надфразова єдність (Звегинцев, 1976: 170–171); відповідна структурна єдність,

що має відносну цілісність у контексті зв'язного мовлення і функціонує як частина умовно завершеної комунікації (Потапова, 2001: 109);

– функціонального, який вбачає дискурс процесом використання мови (Brown, 1983: 1); єдністю думки й слова, значення і знаку, знань та їх вербального представлення, що реалізують своє значення у процесі здійснення спілкування людиною;

– ситуативного, що тлумачить дискурс як замкнену цілісну комунікативну подію, що включає комунікантів та текст та зумовлена соціальними, культурними, етнічними та іншими чинниками, що визначають спілкування і розуміння (Селіванова, 2011: 121).

Вичерпним вбачається тлумачення дискурсу відомим українським дослідником Ф. Бацевичем. Учений тлумачить дискурс як тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, які можуть мати різні форми реалізації (усну, писемну, паралінгвальну), здійснюються у межах певного каналу спілкування, детермінуються стратегіями і тактиками комунікантів, становлять синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються відповідними формами життя, залежних від тематики спілкування, дискурс має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів (Бацевич, 2005: 138).

Дискурс детермінується відповідними категоріями (Карасик, 2004), а саме:

– конститутивними, що передбачають відносну оформленість, тематичну, стилістичну та структурну єдність, а також відносну смислову завершеність;

– жанрово-стилістичними, що включають стильову приналежність, жанровий канон, клішованість, міру компресії;

– змістовними, що окреслюють адресність, образ автора, інформативність, модальність, інтерпретованість, інтертекстуальну орієнтацію;

– формально-структурними, що містять композицію, когезію, членування.

Додатково виокремлюють категорії зміни комунікативних ролей, комунікативної стратегії і розгортання дискурсу, когезії та когерентності, а також метакомунікації й дейксиса.

Дискурс визначається низкою дистинктивних особливостей (цит. за: Селіванова, 2011: 120–123), серед яких:

– контекстуальність — сукупність подій та учасників, перформативної інформації, а також обставин, що супроводжують ці події та пояснюють їх;

– особистісність — спільний для адресата та адресанта фонд знань, взаємодія їхньої індивідуальної свідомості;

– процесуальність, що відображається у взаємодії комунікантів, які окреслюють структуру дискурсу;

– теологічність — ситуація соціокультурної взаємодії, де співвідношення цілей комунікантів детермінує тип комунікативної взаємодії та перебіг комунікативного акту;

– замкненість структури дискурсу за умови доступності текстової інформації.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, виникнення нових способів комунікації та можливостей доступу до вагомої інфосфери обумовили виникнення нового типу дискурсу — інтернет-дискурсу. Становлення інтернет-дискурсу розпочалося у другій половині ХХ століття у США в період холодної війни. Особливої актуальності це поняття набуло у контексті інформатизації суспільства і як результат появи значних масивів цифрової інформації на різноманітну тематику, що підвищило інтелектуальний розвиток суспільства у глобальному просторі.

Процес інформатизації суспільства є плановим та системним явищем і здійснювався у декілька етапів (Иванов, 2000), а саме:

– інформаційно-кількісний, що характеризується збільшенням обсягу інформації;

– технологічний, спричинений досягненнями електронних, комп’ютерних і телекомунікаційних технологій;

– соціальний, що визначається посиленням тиску на людину.

Відповідно сучасний світ вважається цивілізацією Інтернету, сучасна пересічна людина — віртуальною, мережевою істотою (Романов, 2010). Широкого вжитку набувають терміни e-language, e-learning, e-dictionary, netlingo, e-talk, geespeak, netspeak, weblish, і як результат виникає новий тип людини — homo legens (людина читаюча) (Crystal, 2004).

Дослідженню особливостей інтернет-дискурсу присвячено праці Г. Тімблбі, Д. Крістала, С. Херрінга, Є. Галічкіної, О. Лутовинової, Ю. Степанова, Е. Горшко, Н. Гудзь та інших. Відповідно, інтер-

нет-дискурс виокремлюють в окремий тип за критерієм «канал спілкування» (Шкворченко, 2019: 64) та трактують як комп'ютерно опосередковану мовленнєво-комунікативну діяльність, яка реалізується у широкому соціокультурному контексті та матеріалізується у гіпертексті (Дудоладова, 2008). Це своєрідний тип спілкування у глобальній мережі Інтернет, який спрямовано на забезпечення інтерактивності, нелінійної комунікації, встановлення та підтримання контакту тощо, що сприяє посиленню пізнавального потенціалу мовлення, а також його збереженню та систематичній актуалізації відповідно до потреб мовця (Карпа, 2016: 5). Інтернет-дискурс тлумачать як процес створення тексту у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними факторами, що активують взаємодію комунікантів, а також активують когнітивні процеси (Шкворченко, 2019: 64).

Оскільки Інтернет є конгломератом віртуальності, гіпертексту, мультимедіа, універсальної інформаційної мережі, мережевого суспільства та нелінійного мислення (Романов, 2010), інтернет-дискурс становить когнітивно-комунікативний простір Всесвітньої мережі, в якому засобами електронного каналу передачі даних і гіпертекстуального механізму їх структуризації та маршрутизації за допомогою (пара) вербальних засобів здійснюється комунікативна взаємодія, що характеризується підміною реального образу вигаданим (Рижков, 2010). Це текст в інтернет-системі, у якому персуазивна комунікативна установка імпліцитно відображає суб'єктивно-особистісну авторську позицію, окреслену із врахуванням психологічних, лінгвістичних, технологічних та інших факторів (Варламова, 2006: 7).

Інтернет-дискурс розглядається як процес створення текстів у сукупності з прагмалінгвістичними, соціокультурними, психологічними факторами (Ахренова, 2009: 7). Це текст, що функціонує в інтернет-системі, містить персуазивну комунікативну установку та сигніфікує суб'єктивно-особистісну авторську позицію, що включає психологічні, лінгвістичні й технологічні фактори (Варламова, 2006: 7). Відтак інтернет-дискурс постає складною текстовою системою, що характеризується екстралінгвістичними соціокультурними факторами й специфічною ситуацією вступу в мовленнєвий контакт за допомогою відповідних електронних приладів (Располина, 2012: 3). Це масив електронних аудіо- й відеотекстів у сукупності з екстралінгвістичними факторами, які пов'язані гнучкою системою гіперпосилань, доступ до

яких здійснюється через мережу Інтернет за допомогою комп'ютера чи інших наявних мультимедійних приладів (Гудзь, 2012: 230).

Будь-який дискурс, у тому числі й інтернет-дискурс, існує безпосередньо у текстах, які характеризуються особливою граматиною, лексикою, правилами слововживання та синтаксису, семантикою, а відтак — особливим альтернативним інтернет-світом (Степанов, 2002). Інтернет-дискурс є особливим комунікативним середовищем у мережі Інтернет, що характеризується відсутністю часових, просторових, гендерних та расових обмежень, впливає на свідомість читачької аудиторії, реалізуючи цілі адресанта (Гудзь, 2012: 229).

Інтернет-дискурс має низку дистинктивних ознак, серед яких виокремлюють (Карпенко, 2016: 7):

- глобальність, що забезпечує можливість з'єднання з мережею Інтернет з будь-якого куточка світу;
- оперативність передачі інформації;
- необмеженість обсягу інформації та можливість її постійної актуалізації;
- обмеженість технічними можливостями, наявних/відсутніх у користувача (Шкворченко, 2019: 64);
- доступність різноманітній аудиторії;
- анонімність, що надає можливість вибору розкрити чи приховати свою ідентичність або навіть окреслити нову;
- потенційність, яка передбачає спрямованість на потенційного адресата за передбаченням адресанта;
- проникність, що уможливорює доступ до інформації третіх осіб;
- статусне рівноправ'я, сутність якого у рівноправності усіх учасників комунікації, а також відсутності відкритої соціальної, гендерної та вікової градації (Шкворченко, 2019: 64);
- інтерактивність (реальна або потенційна), що урізноманітнює можливість представлення інформації з її подальшим осмисленням адресатом;
- опосередкованість, яка вбачається у медіованості комунікації комп'ютерним каналом, тобто забезпечення спілкування за рахунок технічних, електронних засобів зв'язку;
- візуальна деконтекстуалізованість, що відображається у відсутності інформації про вербальні реакції співрозмовника на повідомлення;

– креолізованість, що полягає у використанні паралінгвістичних засобів для увиразнення текстової інформації (графічні засоби, аудіо-та відеоеlementи);

– архівабельність, що передбачає незалежність від часу та простору, оскільки інформація в Інтернеті не має терміну зберігання, але може бути актуалізована;

– премедітованість, що виявляється у можливості осмислити повідомлення та внести відповідні корективи;

– лабільність мовлення, що свідчить про відсутність встановлених стандартів та правил вербальної поведінки в Інтернеті та можливість вибрати відповідний стиль спілкування;

– ситуаційна регламентованість, яка передбачає наявність певних обмежень у вербальній поведінці у відповідних онлайн-середовищах з боку адміністрації та/або інших користувачів;

– гіпертекстуальність, яка відображається в особливій композиції мережевого тексту, нелінійності його побудови, поділі на своєрідні окремі блоки, порядок сприйняття яких залежить від користувача;

– емоційність, що проявляється у використанні емотиконів та інших невербальних засобів комунікації;

– еkleктика різних функціональних стилів (публіцистичного, наукового, офіційно-ділового, розмовно-побутового та художнього (Анисенко, 2004: 7);

– гібридність, що полягає у письмовій формі реалізації, побудованій за принципами усного розмовного мовлення (Лукашенко, 2006: 7);

– умовність і відсутність часових та просторових меж, що сприяє інтенсивній взаємодії користувачів (Шкворченко, 2019: 64);

Відтак інтернет-дискурс запозичує риси усного і писемного мовлення й набуває низку притаманних рис (Crystal, 2004: 30–40), а саме:

– відсутність синхронного зворотного зв'язку, що ускладнює розуміння сприйняття інформації адресатом;

– відносно уповільнений ритм інтернет-спілкування, оскільки відповідь може надійти за кілька хвилин або ж тижнів чи місяців;

– ускладнення або відсутність комунікативної зміни ролей (turn-taking) з певних технічних причин, що може призвести до непорозумінь;

– відсутність просодії та паралінгвальних засобів, що замінюються відповідними графічними засобами;

– відсутність рис живого спонтанного мовлення як реакції на почуте.

Відповідно інтернет-дискурс характеризується метакомунікативним мінімалізмомом, одночасно тяжіє й дистанціюється від писемного мовлення низкою фундаментальних ознак (Crystal, 2004: 41, 44–47):

– на відміну від традиційного тексту, який залишається незмінним, веб-сторінки постійно оновлюються;

– у зв'язку з величезним масивом інформації система індексування, що використовується для упорядкування писемних текстів, не є релевантною у відношенні до мови інтернет-дискурсу.

Інтернет-дискурс є комплексним поняттям за своєю суттю та виявляє значний набір смислів, а також має значну кількість самостійних тематичних центрів (економіка, політика, спорт, культура, медицина, розваги, освіта тощо) (Шкворченко, 2019: 64). Цей тип дискурсу визначається:

– цифровим сигналом як каналом спілкування (комунікації у мережі притаманний штучний канал передачі між комп'ютером та сучасними технологіями зв'язку);

– віртуальністю (наявність віртуального співрозмовника);

– дистанційністю (розмежування у просторі та часі призводять до відсутності безпосереднього візуального контакту);

– розмаїттям типів дискурсу;

– відповідною комп'ютерною етикою тощо.

Прикметною особливістю інтернет-дискурсу також є тенденція до одночасного ускладнення засобів мови та їх спрощення, як конкуруючий вплив писемного й усного мовлення (Іванов, 2000). Відтак перспективними вбачаються дослідження жанрово-стилістичних, структурних і комунікативно-прагматичних особливостей інтернет-дискурсу.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, дискурс є зв'язним текстом в усіх його проявах, онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо. Це цілісна комунікативна ситуація, яка включає комунікатив та текст як знаковий посередник і зумовлена низкою чинників, що опосередковують комунікацію. Наразі важко надати вичерпне визначення дискурсу, оскільки це поняття є багатогранним лінгвістичним явищем. Інтернет-дискурс є особливим

різновидом дискурсу, що виник на вимогу часу. Стрімкий розвиток технологій, поява Інтернету, що стає рушійною силою новою комунікаційної інфраструктури, призводять до появи особливого когнітивно-комунікативного простору глобальної мережі, де за допомогою електронного каналу передачі даних, гіпертекстуального механізму, структуризації та маршрутизації вербальних і паравербальних засобів здійснюється комунікативна взаємодія, що і становить інтернет-дискурс. Інтернет-дискурс має низку дистинктивних характеристик, з-поміж яких особливо значущими є гіпертекстуальність, емоційність, статусне рівноправ'я, креолізованість, опосередкованість, дистанційність, віртуальність, інтерактивність тощо. Перспективним напрямком дослідження вважаємо жанрово-стилістичну особливість Інтернет-дискурсу, його структурні та комунікативно-прагматичні особливості.

MODERN ENGLISH INTERNET DISCOURSE

Oksana Chernysh

Ph.D. in Philological Sciences, Assistant Professor, Assistant Professor
at the Department of Theoretical and Applied Linguistics
Zhytomyr Polytechnic State University,
Zhytomyr, Ukraine
103, Chudnivska str., Zhytomyr, 10005, Ukraine
e-mail: chernyshoxana@gmail.com
ORCID ID: 0000–0002–2010–200X

SUMMARY

The scientific article highlights the approaches to interpreting the notion of discourse. First, it considers the three most important approaches to defining this concept: formal, functional, and situational. Next, the article outlines constitutive, genre-stylistic, substantive, and formal-structural discourse categories. Finally, it analyses distinctive features of discourse, among which contextuality, personality, procedurality, theology, and the closed structure of discourse are distinguished, provided that textual information is available. Moreover, the article outlines the peculiarities of Internet discourse formation and highlights the approaches to its definition. Finally, it analyzes distinctive features of Internet discourse. It highlights its globality, the efficiency of information transfer, unlimited amount of information and possibility of its constant updating, accessibility, anonymity, visual decontextuality, interactivity, indirectness, emotionality, hypertextuality, hybridity, and equality, etc. The article proves that Internet discourse borrows the

features of oral and written speech and acquires some distinctive features. In particular, Internet discourse is characterized by the lack of synchronous feedback, making it difficult to understand the perception of information by the recipient. In addition, this type of discourse is characterized by a relatively slow pace of Internet communication, complications or lack of communicative role change, lack of prosody and paralingual means, and the impossibility of live spontaneous speech as a reaction to what is heard. The article highlights the prospects for further research. It stresses the significance of studying the genre and stylistic features of Internet discourse and its structural and communicative-pragmatic features.

Key words: *discourse, Internet discourse, hypertextuality, interactivity, contextuality, procedurality.*

ЛІТЕРАТУРА

Анисенко О. Ю. Лингвистика и лингвистическое образование в современном мире. *Материалы международной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения профессора В. Д. Аракина* (г. Москва 18–19 ноября 2004 г.). М.: Прометей, 2004. С. 125–127.

Ахренова Н. А. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление: автореф. дис. ... докт. филол. наук: 10.02.04 «Теория языка». М., 2009. 36 с.

Бацевич Ф. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи: монографія. Львів: ПАІС, 2005. 264 с.

Варламова Е. В. Особенности германского леворадикального Интернет-дискурса: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки». М., 2006. 26 с.

Гудзь Н. О. Интернет-дискурс як невід’ємна складова сучасної комунікації. *Вісник Житомирського державного університету*. Філологічні науки. 2012. Вип. 4 (70). С. 228–232.

Дудолодова О. В. Интернет-дискурс як особливий тип дискурсу. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2008. № 837. С. 74–78.

Звегинцев В. А. Предложение и его отношение к языку и речи. М.: Изд-во Моск. ун-та. 1976. 307 с.

Иванов Л. Ю. Язык интернета: заметки лингвиста. URL: <http://www.twirpx.com/file/751186> (дата звернення 11.06.2022).

Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. М.: Гнозис, 2004. 477 с.

Карпа І. Б. Функціональні та прагматичні характеристики інтерактивної віртуальної комунікації (на матеріалі інформаційно-довідкового сервісу Yahoo! Answers) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Херсон, 2010. 20 с.

Карпенко М. Ю. Лінгвістичні особливості Інтернет-дискурсу. *Мова*. 2016. № 26. С. 5–11.

Лукашенко Н. Г. Испаномовний Інтернет-дискурс: комунікативно-прагматичний та лінгвістичний аспекти (на матеріалі форумів з проблематики родинних стосунків): автореф. дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.05 «Романські мови». Київ, 2006. 22 с.

Подольская Е. А. Словарь общественных наук: философия, религиоведение, культурология, политология, социология, этика, эстетика. Ростов н/Д.: Феникс, 2006. 475 с.

Потапова Р. К. Речь: коммуникация, информация, кибернетика. М.: УРСС, 2001. 568 с.

Распопина Е. Ю. Стратегический аспект информационного жанра интернет-дискурса: автореф. дис. ... канд.. филол. наук: 10.02.19 «Теория языка». Иркутск, 2012. 21 с.

Рижков М. С. Прецедентные персонажи синхронного интернет-дискурса. URL: <http://lse2010.narod.ru/lcseissue8/> (дата звернення 11.06.2022).

Романов О. В. Онтологические и гносеологические проблемы философии Интернета (Генезис и синтез фундаментальных идей). URL: <http://www.dslib.net/ontologia/ontologicheskie-i-gnoseologicheskie-problemy-filosofii-interneta.html> (дата звернення 11.06.2022).

Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.

Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2011. 844 с.

Степанов Ю. С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности. URL: <http://abuss.narod.ru/Biblio/stepanov.htm> (дата звернення 11.06.2022).

Шкворченко Н. Интернет-дискурс як лінгвістична категорія. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 23, том 3. С. 62–68.

Brown G. Discourse Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 283 p.

Crystal D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 272 p.

Harris Z. Discourse Analysis. *Language*. 1952. Vol. 28, № 17. P. 1–30.

REFERENCES

Anisenko, O. Ju. (2004). Lingvistika i lingvisticheskoe obrazovanie v sovremennom mire. [Linguistics and linguistic education in the modern world]. *Materialy mezhdunarodnoj konferencii, posvjashhennoj 100-letiju so dnja rozhdenija professora V. D. Arakina (g. Moskva 18–19 nojabrja 2004 g.)* (pp. 125–127). M.: Prometej [in Russian].

Ahrenova, N. A. (2009). Internet-diskurs kak global'noe mezhkul'turnoe javlenie i ego jazykovoe oformlenie [Internet discourse as a global intercultural phenomenon and its linguistic design]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. M.. [in Russian].

Batsevych, F. (2005). *Lingvistichna henolohiia: problemy i perspektivy: Monohrafiia [Linguistic genealogy: problems and prospects: Monograph]*. Lviv: PAIS, 264 s. [in Ukrainian].

Varlamova, E. V. (2006). Osobennosti germanskogo levoradikal'nogo Internet-diskursa [Features of the German radical left Internet discourse]. *Candidate's thesis*. M. [in Russian].

Hudz, N. O. (2012). Internet-diskurs yak nevidiemna skladova suchasnoi komunikatsii [Internet discourse as an integral part of modern communication]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu. Filolohichni nauky*. Vyp. 4 (70). S. 228–232. [in Ukrainian].

Dudoladova, O. V. (2008). Internet-diskurs yak osoblyvyi typ dyskursu [Internet discourse as a special type of discourse]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu im. V. N. Karazina*. № 837. S. 74–78. [in Ukrainian].

Zvegincev, V. A. (1976). Predlozhenie i ego otnoshenie k jazyku i rechi [The sentence and its relation to language and speech]. M.: Izd-vo Mosk. un-ta. [in Russian].

Ivanov, L. Ju. Jazyk interneta: zametki lingvista [Internet language: notes of a linguist]. Retrieved from: <http://www.twirpx.com/file/751186> [in Russian].

Karasik, V. I. (2004). Jazykovoju krug: lichnost', koncepty, diskurs [Language circle: personality, concepts, discourse]. M.: Gnozis. 477 s.

Karpa, I. B. (2010). Funktsionalni ta prahmatychni kharakterystyky interaktyvnoi virtuolnoi komunikatsii (na materialy informatsiino-dovidkovoho servisu Yahoo! Answers) [Functional and pragmatic characteristics of interactive virtual communication (based on the information and reference service Yahoo! Answers)]. Kherson. *Extended abstract of candidate's thesis*. 20 s. [in Ukrainian].

Karpenko, M. Iu. (2016). Lihvistychni osoblyvosti Internet-dyskursu [Linguistic features of Internet discourse]. *Mova*. № 26. S. 5–11. [in Ukrainian].

Lukashenko, N. H. (2006). Ispanomovnyi Internet-dyskurs: komunikatyvno-prahmatychnyi ta lihvostylistychnyi aspekty (na materialy forumiv z problematyky rodynnykh stosunkiv) [Spanish-language Internet discourse: communicative-pragmatic and linguistic-stylistic aspects (based on forums on family relations)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. 22 s. [in Ukrainian].

Podol'skaja, (2006). E. A. *Slovar' obshhestvennykh nauk: filosofija, religiovedenie, kul'turologija, politologija, sociologija, jetika, jestetika* [Dictionary of Social Sciences: Philosophy, Religious Studies, Cultural Studies, Political Science, Sociology, Ethics, Aesthetics]. Rostov n/D.: Feniks. 475 s. [in Russian].

Potapova, R. K. (2001). *Rech': kommunikacija, informacija, kibernetika* [Speech: communication, information, cybernetics]. M.: URSS. 568 s. [in Russian].

Raspopina, E. Ju. (2012). Strategicheskij aspekt informacionnogo zhanra internet-diskursa [Strategic aspect of the information genre of Internet discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Irkutsk. 21 s. [in Russian].

Rizhkov, M. S. Precedentnye personazhi sinhronnogo internet-diskursa [Precedent Characters of Synchronous Internet Discourse]. Retrieved from: <http://lse2010.narod.ru/lcseisue8/> [in Russian].

Romanov, O. V. Ontologicheskie i gnoseologicheskie problemy filosofii Interneta (Genezis i sintez fundamental'nyh idej) [Ontological and epistemological problems of the philosophy of the Internet (Genesis and synthesis of fundamental ideas)]. Retrieved from: <http://www.dslib.net/ontologia/ontologicheskie-i-gnoseologicheskie-problemy-filosofii-interneta.html> [in Russian].

Selivanova, O. O. (2011). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii* [Fundamentals of the theory of language communication]. Cherkasy: Vyd-vo Chabanenko Yu.A.. 350 s. [in Ukrainian].

Selivanova, O. O. (2011). *Lihvistychna entsyklopediia* [Linguistic encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K. 844 s. [in Ukrainian].

Stepanov, Ju.S. Al'ternativnyj mir, diskurs, fakt i princip prichinnosti [Alternative world, discourse, fact and principle of causality]. Retrieved from: <http://abuss.narod.ru/Biblio/stepanov.htm> [in Russian].

Shkvorchenko, N. (2019). Internet-dyskurs yak lihvistychna katehoriia [Internet discourse as a linguistic category]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 23. Tom 3. S. 62–68. [in Ukrainian].

Brown, G. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. 283 p. [in English].

Crystal, D. (2004). *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press. 272 p. [in English].

Harris, Z. (1952). *Discourse Analysis*. Language. Vol. 28, № 17. P. 1–30. [in English].

Стаття надійшла до редакції 2 травня 2022 року

УДК 81'25:82–92:811.111:811.161.2(045)
<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-11>

RENDERING LINGUISTIC AND CULTURAL REALIA IN UKRAINIAN TRANSLATION OF ENGLISH ALLUSIONS

Anastasiia Yumrukuz

PhD (Candidate of philological sciences), associate professor, head of the department of western and oriental languages and methods of their teaching, state institution “South Ukrainian national pedagogical university named after K. D. Ushynsky”
Odesa, Ukraine

e-mail: yumrukuz.aa@pdpu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8644-8655>;

Researcher ID: M-8713-2018

Juliana Irkhina

PhD (Candidate of pedagogical sciences), associate professor of the department of western and oriental languages and methods of their teaching, state institution “South Ukrainian national pedagogical university named after K. D. Ushynsky”
Odesa, Ukraine

e-mail: irhinajuliana@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9884-4732>;

Researcher ID: AAF-2405-2021

SUMMARY

The paper is focused on the study of linguistic means of rendering lingual and cultural realia conveyed by allusions in English political speeches and their Ukrainian translation. It is argued that allusions are among those linguistic means which not only provide the factual information, but also carry nationally-marked load. The authors maintain that despite the presence of some fundamental studies devoted to structural and semantic aspects of allusions, the ways of preserving and reflecting certain lingual and cultural information in the Ukrainian translations of English texts, the issue of rendering this information conveyed by allusions in the texts of English (American) political speeches has not been sufficiently investigated. Thus, the aforementioned justifies the urgent character of the given research. The work aimed at determining the tactics and linguistic

means of representing lingual and cultural realia in the texts of English inaugural speeches and their Ukrainian translations.

The conducted study revealed that allusions in the analyzed texts render lingual and cultural information alluding to both textual and non-textual referents. The textual referents are represented by one's own previous speeches, speeches of other politicians, biblical texts, folklore works, texts of state documents etc.; non-textual referents are the names of historical events, historical buildings, geographical features etc. The difficulty in preserving the lingual and cultural information in the translation can be justified by several factors, such as difficulties with identifying allusions in the text in case of non-nominated allusions as well as selection of the appropriate tactics of translation. The analysis proved that the linguistic and cultural information contained in allusions is mostly preserved in Ukrainian translations of the corresponding English-language texts of political speeches. Herewith, the kind of translation tactics and techniques depend on the type of the allusion — direct allusions are most commonly translated with the employment of transcription, transliteration, translation loans; indirect allusions — by means of contextual substitution, transposition, extension and omission.

Key words: *linguistic and cultural realia, allusion, political speeches, inaugural address, translation.*

Introduction. In modern linguistic and literary studies, special attention is paid to functional, structural and translation aspects of allusions, which explains the large number of scientific achievements in this regard. In particular, scholars determined the essence of the allusion (Vorobiova, 2011; Kopylna, 2007; Petrina, 2019; Reed & Kinsley, 2008; Yevseyev, 2019 et al.), analyzed allusions in the context of the implementing the category of intertextuality (Dronova, 2006; Petrina, 2019; Sunko, 2016 et al.), determined the functions of allusions (Vorobiova, 2011; Dronova, 2006; Tiutenko, 2000 al.), suggested typological classifications of allusions (Kopylna, 2007; Ryabinina, 2008; Statkevych, 2008 et al.), studied some lingual and cultural aspects of allusion's nature (Petrina, 2019; Yarema, 2014, 2106 et al.). However, in the presence of a large number of scientific studies on various aspects of the nature and functioning of allusions, as well as on the linguistic and cultural specifics of this phenomenon, there is an observed lack of fundamental works highlighting the peculiarities of reproducing linguistic and cultural information in the translation of English allusions into Ukrainian. Therefore, scientific investigations in this regard seem to be quite topical.

Aim and objectives. The aim of the study was to determine the tactics and techniques used for rendering linguistic and cultural information in the translation of English allusions into Ukrainian based on the material of political texts. The objectives of the work were to reveal the essence of allusion

as a literary and linguistic category; to describe the types of allusions used in English political texts; to determine the means of rendering linguistic and cultural information when translating English allusions functioning in political texts into Ukrainian.

Materials and research methods. The research was based on the texts of inaugural speeches of the three last Presidents of the USA — B. Obama, D. Trump and J. Biden, as well as their official translations into Ukrainian. In order to achieve the aim set, a range of the following methods was employed: *method of random sample* to form a corpus of study; *contrastive methods* to determine the specifics of translating English allusions into Ukrainian; *method of systematization and translation analysis* to study and summarize the linguistic means used for translating allusions from English into Ukrainian.

Results and their discussion. In the broadest sense, allusion is considered to be a literary act of reference to any previous textual or non-textual referent that assumes the presence of background knowledge (cultural, material, historical, geographical and pragmatolinguistic), which the reader possesses concerning a certain fact and which evokes in him the appropriate associations (Halperin, 2016: 127; Zahnitko, 2012: 38).

Allusion is aimed at enriching the elementary utterances and the whole texts with accompanying knowledge, meanings and experience (Ben Porot, 2018: 42–43). Herewith, allusion is an economical way to actualize history and literary tradition (Halperin, 2016: 9).

Quite often the concept of allusion is considered in the context of intertextuality; thus, each text is actually a reaction to previous texts, and various types of allusion manifest this reaction building a “bridge” between past and present (Nikashina, 2016: 69). However, allusions may not always realize intertextuality, since in addition to appealing to previous texts, allusion also appeals to certain historical events, national and cultural features, i.e. to non-textual reality. Therefore, the allusion is a manifestation not only of intertextuality, but also of precedent (Petryna, 2019).

Linguists maintain that allusions are predominantly nationally marked, the latter is manifested in the ability of this phenomenon to “objectify linguistic and cultural concepts, restore the content of national and historical events, thus accumulating various cultural heritage of a particular ethnic group, elements of its spiritual experience and national development” (Petryna, 2019: 39). Therefore, one of the main functions of allusions is

traditionally distinguished as rendering the distinctive features of national mentality.

Allusions along with other linguistic means are considered to be a device of implementing certain lingual and cultural concepts, with the help of which the lingual and cognitive picture of the world can be realized (Mizin&Petrov, 2018).

The specifics of political texts, in particular, inaugural addresses aiming at appeal to the nation and the official proclamation of their own program of action for the years of rule, determines their profound national and patriotic orientation. Political speeches being strongly electorate, that is nation-oriented, are the plane of verbalizing numerous lingual and cultural concepts, manifestation of the essence of lingual and cultural information about the ethnos. All this affects the use of a significant number of allusions rendering relevant linguistic and cultural information.

The conducted analysis demonstrated that most allusions in the political speeches of American presidents have textual sources as a referent, fewer — non-textual referents (Fig. 1).

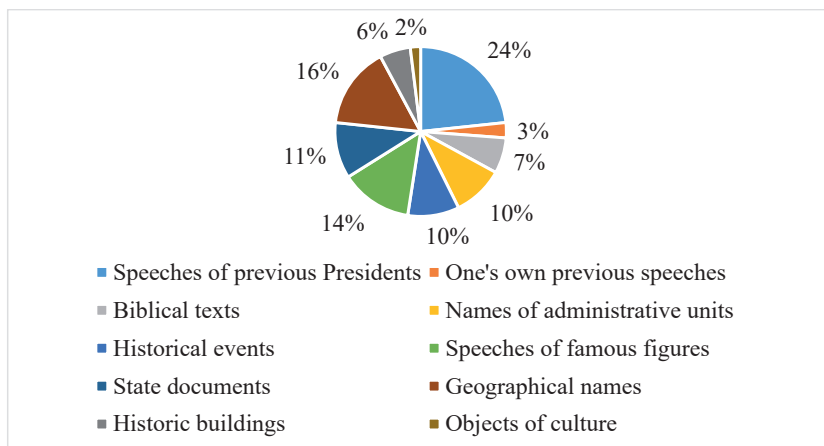

Figure 1. The amount of textual and non-textual referents of allusions in English political texts

As it is seen from the Figure 1 above, literary allusions (referring to a textual source) include references to speeches of previous presidents, other

prominent personalities (writers, politicians, poets), one's own previous speeches, government documents, and biblical texts. Allusions that have a non-textual source as a referent are represented by references to the names of geographical and administrative units, well-known names of historical buildings, historical events and some facts and objects of cultural significance.

Thus, a number of allusions in the studied texts referred to the speeches of previous Presidents, for example, in the inaugural speech of Obama's the utterance

Through blood drawn by lash and blood drawn by sword, we learned that no union founded on the principles of liberty and equality could survive half-slave and half-free.

contains references to the two speeches of Abraham Lincoln — one to the second inaugural speech released in 1865 —

...if God wills that it continue... until every drop of blood drawn with the lash...

and another to the 1858 “House Divided” speech —

I believe this government cannot endure permanently half-slave and half-free.

In this case, the author of the text used truncated and transformed allusions, which can be inferred only by those who are well familiar with the relevant political texts, because the reference is indirect, it does not mention the author-source of the statement.

Quite often allusions are used to refer to the texts of famous politicians, writers, poets, etc. For example, J. Biden's states:

A cry of racial justice some 400 years in the making moves us. The dream of justice for all will be deferred no longer,

which is a reference to the poem “Harlem”, written by African-American poet Langston Hugs in 1951. This poem is known not only to those who are well acquainted with the American literature, but also to children, as this work is part of the high school curriculum in the United States.

Among the documents of national importance, which are often referred to, are allusions to *the Declaration of Independence, the Constitution, the Bill of Rights* etc. It is worth mentioning that, as the analysis revealed, most of these allusions are indirect, that is there is no direct referring words denoting the document's title, but the utterances are well-known to the general American public so that there is no need to explicitly nominate their sources.

There are also references to biblical texts that manifest linguistic and cultural realia, because Christianity in its Protestant version plays an important role in the spiritual life of Americans. For example, the text of Trump's speech contains an allusion to Psalm 132:2, which reads “*how good and pleasant it is when God's people live together in unity!*”.

An important source of linguistic and cultural information among non-textual referents are the names of geographical and administrative units. The studied speeches of the Presidents were full of such allusions as *Seneca Falls, Selma, Stonewall, great Mall* etc.

A significant component of the nation's cultural heritage is also certain historical events that are understood and recongnized by all members of the nation. Inaugural speeches of the American Presidents are rich in such allusions as *the Civil War, the Great Depression, World War II, 9/11* etc.

Thus, allusions to the textual referent in the studied English-language texts of political speeches prevail over non-textual ones, but both types refer to various sources, which helps to manifest the relevant linguistic and cultural realia.

Interpretation of any text depends not only on purely linguistic, but also on extralinguistic factors, in particular, on national and cultural stereotypes, and, moreover, on the reader's own cultural background knowledge and experience. According to N. S. Sunko, the background knowledge includes such purely national information, that is not shared by its other co-owners (Sunko, 2016). As already mentioned, allusions are essentially nationally marked units, which means that their translation should not only convey accurate data, but also take into account their national and cultural specifics. In this context, the question of the adequacy of translation arises, i.e. the possibility of the fullest possible rendering of the author's idea, because the main task in translating the allusion is “to preserve its associative background, ensure its recognizability by the recipient, which should evoke the necessary associations” (Kopylna, 2007: 23).

M. A. Ananina and B. A. Uskova, analyzing the difficulties of rendering linguistic and cultural information in the translation of allusions identified four ways of adapting cultural and historical information. Thus, as their pilot study revealed, in most cases allusions are omitted in the target language; in other cases, the use of explanatory elements in translation, the presence of commentary was fixed (Ananina&Uskova, 2014). However, the authors note that in cases where the translator places more emphasis on the

informative potential of allusion, there is a partial loss of functional features of allusion, as the effect of surprise, originality is lost in recognizing the reference by the reader. This feature occurs when commentaries or literal translation is given without any explanatory elements. If the translator aims to preserve the functional load of the allusion, he makes substitutions, when the allusive name unknown to the reader is replaced by a unit similar in meaning but with national specifics of the target language or is translated descriptively. In this case, there is a loss of cultural and historical meaning of the allusion (Ananina&Uskova, 2014: 23).

To summarize the aforementioned, it can be stated that the greatest difficulty in translating texts containing allusions is as follows:

identification of allusion — the translator must be sufficiently familiar with the culture of the nation in whose language the source text is written, in order to identify the appropriate allusion in the text. Direct references to well-known source texts, for example, the Bible, or the use of well-known toponyms or anthroponyms does not raise the question of belonging of this unit to the class of allusions; herewith, indirect references to quotes from famous people, film and television characters are often very difficult to find in the text.

in most cases, allusions are author's elements in nature and can occur in completely different contexts, which greatly complicates the process of identifying them by the translator.

lingual and cultural phenomena reflected by allusion can be unknown to the representatives of the target language (Krassa, 2012; Pavlenko, 2012).

The analysis of the means of rendering lingual and cultural information when translating allusions in the inaugural speeches of American Presidents revealed that the most widely-spread tactics of translating is that of rendering relevant information, which is going to be discussed below.

To preserve relevant lingual and cultural information in a number of cases the omission or adding of some factual information was observed. For example, the allusion in the inaugural speech of Trump, referring to the Gettysburg address of former US President Lincoln, is translated into Ukrainian as follows:

At the center of this movement is a crucial conviction, that a nation exists to serve its citizens.

У його центрі — ключове переконання, що держава існує для того, щоб служити громадянам, як казав колись Лінкольн.

Another example of mentioning the source, although it is absent in the English text, is observed in the example:

We will press forward with speed and urgency, for we have much to do in this winter of peril and possibility.

The allusion *winter of peril and possibility* is a reference to the story of a family trying to survive a difficult winter in Newfoundland, a story described in Jen Andrews' book of children, *Winter of Peril*. In order to preserve such indirect allusions and the corresponding implicit linguistic and cultural content, the translator resorted to descriptive translation:

Нам ще багато чого треба зробити, швидко і зараз, адже ми повинні зробити це саме зараз, у цю зиму загроз та можливостей, як йдеться у відомій дитячій казці.

Another means of preserving the relevant lingual and cultural information is transposition. It can be exemplified by the following passage:

In another January in Washington, on New Year's Day 1863, Abraham Lincoln signed the Emancipation Proclamation.

For the target language, the modified phrase is used —

Свого часу, у січні, напередодні Нового 1863 року, Лінкольн підписав Прокламацію про визволення рабів.

In the cases of direct nominated allusions the most frequent occurred to be loan translations, like in the example below:

And whether a child is born in the urban sprawl of Detroit or the windswept plains of Nebraska, they look up at the at the same night sky, they fill their heart with the same dreams and they are infused with the breath of life by the same almighty creator.

This passage alludes to non-textual referent, Detroit Street (a reference that, as the research has proved, is often used in the inaugural speeches of presidents) as associated with metropolitan life and the Nebraska area. These places can be known to the Ukrainian audience; their additional sense — a noisy place and free countryside is created by using the words *the urban sprawl* and the *windswept plains*. In translation, the meaning of this statement is conveyed somewhat paraphrased, but with the help of equivalent elements, which thus convey the relevant linguistic and cultural information:

Неважливо, чи дитина народилась в міських багатоповерхівках Детройту, чи на відкритих вітрах рівнинах Небраски, вони споглядають на те ж нічне небо, вони наповнюють свої серця тими ж мріями, в них вирує життя, подароване Всемогутнім Творцем.

Quite a number of such examples can be found when referring to some popular metonymic lexems, which are nationally coloured, but at the same time understandable for the majority of people worldwide. It may be illustrated by the following example:

The White House will never agree on that.

Білий Дім ніколи не піде на таке.

A very common way of rendering the lingual and cultural realia when translating direct allusions is transcription and transliteration; it mainly concerns the proper nouns — names of administrative buildings, historic buildings, geographical features etc., like *Selma — Сельма, the Niagara — Ніагара* etc.

Sometimes, the Ukrainian translation omitted direct allusions completely, using contextual translation instead. For example, in the translation of the phrase

So now, on this hallowed ground where just days ago violence sought to shake this Capitol's very foundation, we come together as one nation...

the reference to the Capitol was omitted, probably because the audience, according to the translator, is not aware of this object —

На священній цій землі хтось намагався зважити самі підвалини демократії, але ми знову встали як неподільна нація...

Although the contextual meaning is preserved in such translation, some lingual and cultural information is lost, because Capitol is associated in minds of Americans with liberty and democracy, but the translation does not reflect this association.

Conclusions. Inaugural speeches of American Presidents can be regarded a quintessence of reflecting lingual and cultural realia of the American nation. The aim of their deliverers is to identify themselves with all that can be included in the concept of America-likeness to the most. Being addressed to the American electorate, such speeches proved to contain a lot of allusions to both to textual and non-textual referents, the sense of which is expected to be understandable for the American audience.

The difficulty in rendering the lingual and cultural information in the translation can be justified by several factors, among which are difficulties with identifying allusions in the text in case of non-nominated allusions and selection of the appropriate tactics of translation, which would allow to preserve and render the relevant lingual and cultural information.

Allusions to certain lingual and cultural realia in the texts of political speeches can have textual or non-textual referents. Textual referents are

represented by one's own previous speeches, speeches of other politicians, biblical texts, folklore works, texts of state documents etc. Non-textual referents are names of historical events, historical buildings, geographical features and so on.

The conducted analysis proved that the linguistic and cultural information contained in allusions is mostly preserved in Ukrainian translations of the corresponding English-language texts of political speeches. The type of translation tactics and techniques depends on the type of the allusion — direct, explicit, nominated allusions are most commonly translated with the employment of transcription, transliteration, translation loans; indirect, non-nominated allusions — with the help of contextual substitution, transposition, extension and omission.

The prospect for further research lies in the study of the most common and efficient ways of rendering lingual and cultural information manifested by allusions in other genres of formal register, as well as in the texts of other pragmatic orientation.

REFERENCES

- Ananina, M. A. & Uskova, B. A. (2014). Trudnosti peredachi lingvokulturnoy informatsii pri perevode alluziy na russkiy yazyk [Difficulties in rendering lingual and cultural information in the translation of allusions into the Russian language]. *Lingua mobilis*, 2 (48), 21–25 [in Russian].
- Ben Porot (2018). The Poetics of Literary Allusion. *A Journal for descriptive poetics and theory of literature*. 1, 109–121 [in English].
- Halperin, I. R. (2016). Tekst kak objekt lingvisticheskogo issledovaniya [Text as an object of linguistic studies]. 7 ed. Moscow: KomKniga [in Russian].
- Kopylna, O. M. (2007). Vidtvorennia avtorskoi aliuzii v khudozhniomu perekladiv (namateriali ukrainskykh perekladiv anhlomovnoi prozy XX stolittia) [Rendering author's allusions in the translation of fiction texts on the material of Ukrainian translations of English prose of XX century]. Candidate's thesis, Kyiv [in Ukrainian].
- Krassa, A. V. (2012). Problemy peredachi i sposoby perevoda alluzii v zagolovkakh britanskikh i amerikanskikh SMI [Problems of rendering and ways of translating allusions in headings of British and American media]. Samara: Aspekt, 1, 289–296 [in Russian].
- Mizin, K. I. & Petrov, O. O. (2018). Zistavna lingvokulturolohiia: metodolohichni problem ta perspektyvni metodyky: monograph [Comparative linguistic and cultural studies: methodological problems and prospective methods]. Pereiaslav-Khmelnytskyi — Vinnytsya — Kremenchuk: PP. Shcherbatiykh P. V. [in Ukrainian].
- Nikashina, N. V., Suprun N. D. (2016). Allusiya kak stilisticheskii priyem v anglo-yazychnoy literature [Allusion as a stylistic device in English literature]. *Vestnik RUDN. Seriya: Teoriya yazyka. Semiotika. Semantika — Bulletin of RUDN. Series: Language theory. Semiotics. Semantics*, 1, 68–74 [in Russian].

Pavlenko, O. (2012). Zasoby vidtvorennia deformovannykh aluzii v khudozhniomu pereklyadi [Means of rendering deformed allusions in the translation of the fiction]. *Sotsiokulturni ta etimolinhvistychni problem haluzevoho perekladu v paraduhmi yevrointehratsii — Sociocultural and ethnolinguistic problems of the field translation in the eurointegration paradigm: Proceedings from the conference*, Kyiv, 128–134 [in Ukrainian].

Petryna, Kh. V. (2019). Funktsionalno-semantychnyi analiz aliuzii v ukrainskykh post-modernistskykh khudozhnikh tekstakh [Functional and semantic analysis of allusions in Ukrainian post-modern fiction texts]. *Candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Sunko, N. O. (2016). Aliuziia yak marker intertekstualnosti v anhliiskomu hazetnomy zaholovku [Allusion as a marker of intertextuality in English newspaper headings]. *Extended abstract of Candidate's thesis*, Chernivtsi [in Ukrainian].

Zahnitko, A. P. (2012). Slovnyk suchasnoyi linhvistyky: poniattia i terminy [Dictionary of modern linguistics: concepts and terms]. (Vol. 1). Donetsk [in Ukrainian].

ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛОМОВНИХ АЛЮЗІЙ

Анастасія Юмрукуз

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: yumrukuz.aa@pdpu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8644-8655>;

Researcher ID: M-8713-2018

Юліана Ірхіна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: irhinajuliana@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9884-4732>;

Researcher ID: AAF-2405-2021

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню мовних засобів відображення лінгвокультурних реалій, що передаються алюзіями, в англійських політичних промовах та їх українському перекладі. Зазначено, що алюзія є мовним явищем, яке несе певне національно марковане навантаження окрім надання фактичної інформації. Автори зауважують, що незважаючи на наявність деяких фундаментальних досліджень, присвячених структур-

но-семантичним питанням алюзії, способам збереження та відображення певної лінгвокультурної інформації в українських перекладах англійських текстів, питання відтворення такої інформації, що передається алюзією в текстах англійських (американських) політичних виступів, недостатньо досліджено, що визначає актуальність даного дослідження. Робота мала на меті визначити тактики та прийоми репрезентації лінгвокультурних реалій у текстах інавгураційних промов англійською мовою та їх українських перекладах.

Проведене дослідження виявило, що алюзії в аналізованих текстах передають лінгвокультурну інформацію, що відсилає як до текстових, так і нетекстових референтів. Текстові референти представлені власними попередніми виступами, виступами інших політиків, біблійними текстами, фольклорними творами, текстами державних документів тощо; нетекстові референти — це назви історичних подій, історичних будівель, географічних об'єктів тощо. Труднощі у відтворенні відповідної лінгвокультурної інформації в перекладі зумовлені кількома факторами — труднощами з виявленням алюзії у тексті у разі неномінованих алюзій, а також вибором відповідної тактики перекладу. Аналіз довів, що лінгвокультурна інформація, що міститься в алюзіях, здебільшого зберігається у перекладах українською мовою відповідних англомовних текстів політичних виступів. При цьому вид тактики та прийомів перекладу залежить від типу алюзії — прямі алюзії найчастіше перекладаються із застосуванням транскрипції, транслітерації, калькування; непрямі алюзії — за допомогою контекстуальної заміни, перестановки, додавання та опущення.

Ключові слова: лінгвокультурні реалії, алюзія, політичні промови, інавгураційна промова, переклад.

Стаття надійшла до редакції 18 травня 2022 року

УДК 378.14+372+378.4

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-12>

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ЛЕКСИКОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Тетяна Яблонська

доктор педагогічних наук, професор кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: apple9@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6801-8704>

Researcher ID: I-532402018

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано актуальність вивчення англійської мови з багатьох вагомих причин. По-перше, через її міжнародне значення в усьому світі. По-друге, завдяки різноманітності лексики, наявності барвистих сталих виразів, зворотів, ідіом, фразеологічних одиниць, прислів'їв, приказок та фразових дієслів. По-третє, завдяки її емоційній забарвленості, індивідуальності та великій наявності слів грецького, латинського та французького походження.

У статті розглянуто специфіку використання фразових дієслів на заняттях з лексикології англійської мови. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи навчання, як описовий — для загальної характеристики контексту фразового дієслова в англійській мові; контекстуально-інтерпретаційний — стосовно виявлення функційно-семантичного значення фразового дієслова в англійській мові, а також метод створення проблемної ситуації за допомогою фразового дієслова в англійській мові. Визначено сутність терміна «фразові дієслова»; розглянуто місце фразових дієслів в лексикології англійської мови та визначено особливості використання фразових дієслів на заняттях із зазначеної дисципліни.

Розглянуто особливості сприймання та запам'ятовування фразових дієслів. Приділено увагу класифікації фразових дієслів. Доведено, що фразові дієслова є одним із найскладніших моментів в оволодінні англійською мовою, але, не дивлячись на це, саме завдяки їхньому використанню у контексті англійська мова стає більш «живою», неординарною та емоційно

забарвленою, а у свою чергу постійне вивчення фразових дієслів та використання їх значень у контексті сприяє запам'ятовуванню нових лексичних одиниць завдяки асоціаціям, образам та ситуаціям.

***Ключові слова:** фразові дієслова, фразеологія, контекст, англійська мова, лексикологія, багатозначність, синонімія.*

Вступ. Як відомо, у світі існує величезна кількість різноманітних мов. Кожна мова має певні особливості і, звичайно, є привабливою завдяки власній красі та індивідуальності для багатьох людей. І тут виникає досить таки болічне питання. Як же населенню Землі зрозуміти один одного, якщо усі нації розмовляють абсолютно різними мовами? А відповідь буде такою. Звичайно, у нашому світі усе можливо завдяки міжнародним мовам, які і дозволяють всім нам спілкуватися один з одним, незалежно від національності, менталітету, кліматичних умов та місця проживання. Однією з них і є англійська мова, яка належить до найвідомішої гілки індоєвропейської сім'ї, а саме германських мов. Більш того, англійська мова справедливо вважається мовою міжнародного спілкування для всього людства. Англійська мова є рідною майже для 1 мільярда людей на Землі. Безумовно, діапазон поширення англійської мови в сучасному світі настільки великий, що ця мова не може бути ідентичною у різних галузях. Незважаючи на її різноманітні варіанти і наявність специфічних особливостей для кожної національності, англійська мова залишається найпопулярнішою на всій Земній кулі. Яку ж роль в нашому житті зараз відіграє англійська мова? Значення англійської мови в сучасному світі настільки велике, що її знання не є привілеєм і розкішшю. На сьогоднішній день її вчать скрізь: у школах, коледжах, університетах, на курсах, та навіть у дитячих садочках. А в наше століття цифрових технологій будь-який бажаючий може вивчити англійську мову по скайпу, навіть не виходячи з дому. З одного боку, це дуже зручно для ділових або творчих людей, які мають обмаль часу. З іншого боку, будь-яка людина також має чудову нагоду вчити мову онлайн з багатьох злободенних причин, таких як пандемія, природні катаклізми та навіть в умовах надзвичайного або воєнного стану. Мається на увазі, що будь-яка освічена людина просто зобов'язана володіти англійською мовою, оскільки саме вона є ключем до подальшої самоосвіти, самовдосконалення та досягнення певного успіху у будь-якій галузі активної діяльності.

З точки зору відомої угорської дослідниці К. Ломб, «іноземна мова — це єдина річ, яку треба знати, навіть погано» (Ломб, 2016). Під час аналізу необхідної літератури, особливо якщо вона стосується таких нагальних проблем загальної лексикології, як неоднозначність лексичних одиниць у тексті будь-якого стилю, найчастіше вона притаманна саме художньому стилю, можна побачити, що саме у контексті і міститься вся певна інформація для однозначного розуміння значення потрібних нам лексичних одиниць та їх правильного використання у мові.

Англійську мову справді варто вчити. Чим же вона так приваблює багатьох людей в усьому світі? Англійська мова дуже гарна! Її краса полягає у різноманітності лексики, наявності барвистих сталих виразів, зворотів, ідіом, фразеологічних одиниць, прислів'їв, приказок та великій кількості фразових дієслів (Чаєнкова, 2019). Саме через це ми і вважаємо доцільним приділити увагу питанню, тісно пов'язаному зі специфікою використання фразових дієслів на заняттях з лексикології англійської мови.

Фразові дієслова є одним із найскладніших моментів в оволодінні англійською мовою. Саме вони і стають каменем спотикання на шляху людини, що прагне досконало вивчити англійську мову та вільно спілкуватись нею. Вперше термін «Phrasal Verbs» чи фразові дієслова запроваджено англійським лінгвістом Л. П. Смітом у 1925 році у його словнику «Words and Idioms», а потім у 1986 році його було зафіксовано в англо-російському словнику дієслівних сполучень. Цьому терміну був притаманний розмовний характер з відтінком ідіоматичності (Сміт, 1998: 108). Фразові дієслова, як впливає вже із самої назви, належать до фразеології. Фразеологія від грецького *phrasis* — вираз, *logos* — вчення є розділом мовознавства, що вивчає фразеологічну систему мови. Сучасна наука фразеологія найтісніше пов'язана з лексичною системою (зі словом як предметом вивчення лексикології).

Під час вивчення англійської мови багато людей стикаються з труднощами у процесі освоєння фразових дієслів завдяки їхній специфіці. Справа в тому, що вони мають тенденцію швидко і несподівано змінювати свої значення та ще їх дуже багато у мові. Майже 12000 тисяч одиниць. Як і всі слова сучасної англійської мови, переважна більшість дієслів має латинське (романське) або германське

походження. Історично склалося, що слова германського походження належать до нейтральної чи розмовної лексики. На основі дієслів германського походження утворилися численні фразові дієслова.

За словами американського лінгвіста Дуайта Болінджера, до недавнього часу англійська мова не мала великої кількості засобів створення нових слів на основі тих, що вже є в наявності. Проте фразові дієслова зміцнили своє становище у дієслівній лексиці сучасної англійської мови. По-перше, вони стали явищем розмовного рівня, а по-друге, почали являти собою важливе значення для комунікативного акту і відкривати перед тим, хто говорить, необмежені можливості вираження практично будь-яких понять. Кількість фразових дієслів зростає з кожним днем, і разом із цим зростає частота їх вживання. Використовувані найчастіше у розмовній мові, фразові дієслова вже перекочували в мову засобів масової інформації, бізнесу та економіки, а деякі поєднання навіть витіснили прості дієслова-синоніми. На думку Джейн Поуві, автора книги «Розмовляйте вірно англійською», фразові дієслова є синтаксичною та семантичною одиницею. Згідно з Д. Поуві фразове дієслово може бути замінене «простим» дієсловом (Поуві, 1984).

Відомий український вчений-лінгвіст А. Г. Ніколенко у власному тлумаченні вищевказаного терміна акцентує ретельну увагу на семантичній значимості, а саме «вони заповнюють пустоти в лексичній системі мови, яка не може повністю забезпечити назви сторін діяльності, які пізнані людиною» (Ніколенко, 1999: 31–33).

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є визначення специфіки використання фразових дієслів на заняттях з лексикології англійської мови.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання дослідження:

- 1) визначити сутність терміна «фразові дієслова»;
- 2) розглянути місце фразових дієслів в лексикології англійської мови;
- 3) визначити особливості використання фразових дієслів на заняттях з даної дисципліни.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення мети нами застосовувалися такі методи: описовий — для загальної характеристики контексту фразового дієслова англійської мови; контекстуально-інтерпретаційний стосовно виявлення функційно-семантичного значення

фразового дієслова в англійській мові, а також метод створення проблемної ситуації за допомогою фразового дієслова в англійській мові.

Результати та дискусія. Фразові дієслова є особливими дієсловами англійської мови, що складаються з власне смислового дієслова та одного або декількох прийменників (рідше прислівників). Їх використання у розмовній мові дуже поширене і вони також виконують комунікативну функцію завдяки власній динамічності та семантичним відношенням між їх частинами (Дідо, 2016: 37).

Фразові дієслова слід сприймати як одне ціле та запам'ятовувати їх значення як одного сталого виразу, адже значення сталих фразових дієслів часто відрізняється від значення окремих слів, з яких вони складаються. Наприклад, фразове дієслово *keep on* — продовжувати складається з простого дієслова *keep* — тримати, зберігати та прийменника *on* — на, в; те ж саме стосується і фразового дієслова *pass out* — знепритомніти. Воно також складається з простого дієслова *pass* — проходити повз, йти та прийменника *out* у значенні з, поза.

Як вже було зазначено вище, на основі дієслів германського походження утворилися численні фразові дієслова. Англійська мова стала рясніти іноземними словами, які, нарівні з одвічними, висловлювали нюанси одного й того ж поняття. Наприклад, значення слова *foretell* (передбачити) можна виразити латинським словом *predict* або словом грецького походження *prophesy*.

Як результат — тоді як одвічні фразові дієслова природним чином розвивалися в народній мові, запозичені слова сприяли розповсюдженню наукової та літературної лексики. Англійська мова і сьогодні продовжує розвиватися цими двома паралельними шляхами. Тому сотні англійських фразових дієслів мають французькі, латинські або грецькі синоніми, яким притаманне схоже значення, але більше так зване «наукове» звучання. Ось лише деякі з цих синонімів. Наприклад, *blow up* — *explode*; *find out* — *ascertain*; *give up* — *surrender*; *go against* — *oppose*; *hand in* — *submit*; *leave out* — *omit*; *look forward to* — *anticipate*; *look up to* — *admire, respect*; *make up* — *fabricate*; *point out* — *indicate*; *pull out* — *extract*; *put off* — *postpone*; *put out* — *extinguish*; *put together* — *assemble, compose*; *speed up* — *accelerate*; *stand up for* — *defend, stand for* — *symbolize, mean*; *keep back* — *hide, conceal*; *break off* — *cease*; *break out* — *explode, crash*; *drive at* — *hint*; *turn up* — *appear*; *go at* — *attack*; *suffer from* — *torment*; *break into* — *blossom*; *put up at* — *stop*.

Стосовно різновидів фразових дієслів, вони також мають свою класифікацію. Розглянемо деякі з них. Фразові дієслова поділяються на transitive (перехідні) та intransitive (неперехідні) дієслова.

Неперехідні фразові дієслова можуть використовуватися самі по собі та не потребують після себе прямого додатку (другорядного члена речення, що виражається іменником або займенником та не потребує прийменника), тобто вони вказують на те, що підмет виконує дію самостійно над собою. Наприклад,

Everyone dressed up for the New Year party. — Всі були гарно вдягнені на новорічній вечірці.

Mike passed out and we took him to the nearest hospital. — Майк знепритомнів, і ми відвезли його до найближчої лікарні.

Деякі неперехідні фразові дієслова можуть ставати перехідними в залежності від контексту. Знову ж таки надамо декілька прикладів.

Thankfully, the situation is starting to look up. — На щастя, ситуація почала покращуватися.

I have to look up this word in the dictionary because I don't know it. — Я повинен пошукати це слово в словнику, тому що я його не знаю.

Don't give up! You can do it! — Не здавайся! Ти можеш зробити це!

Mike decided to give up smoking. — Майк вирішив кинути палити.

Перехідні фразові дієслова в реченні потребують після себе використання додатку, в більшості випадків вони не використовуються самі по собі.

We have to put off our meeting till next Monday. — Ми повинні відкласти нашу нараду до наступного понеділка.

I came across my grandma's photos when I was cleaning our attic. — Я натрапив та фотографії бабусі, коли прибирав на нашому горищі.

Перехідні фразові дієслова також можуть бути separable (подільні) та inseparable (неподільні). Їхнє використання слід перевіряти за словником.

В неподільних фразових дієсловах прийменник ніколи не відокремлюється від дієслова та вживається одразу після нього.

Ann is counting on our help. — Енн розраховує на нашу допомогу.

I'm looking forward to seeing you! — Я з нетерпінням чекаю на нашу зустріч!

В так званих подільних (розділюваних) фразових дієсловах прийменники можуть ставитися як перед, так і після додатку.

Put on your hat, it's cold outside. — Одягни шапку, на вулиці холодно.

Put your hat on, it's cold outside. — Одягни шапку, на вулиці холодно.

Turn off the music. — Вимкни музику.

Turn the music off. — Вимкни музику.

Якщо після подільного фразового дієслова вживається додаток, виражений займенником, то прийменники завжди ставляться після такого додатку.

Take it off! — Зніми це!

Turn it on. — Увімкни це.

Значення деяких фразових дієслів є інтуїтивно зрозумілими для тих, хто вивчає англійську мову і прагне досконало оволодіти специфікою використання фразових дієслів у контексті, тому що вони легко виводяться зі складових його елементів, а саме come back — повертатися, go away — йти, stand up — вставати та ін. Інші ж фразові дієслова носять так званий «ідіоматичний характер» і саме через це їх значення треба запам'ятовувати окремо. Наприклад, take after — брати приклад, бути схожим на когось; look — дивитися, look for — шукати, look after — дбати, look up to — поважати; turn — крутитися, обертатися; turn out — виявлятися; turn back — обертатися назад; turn down — категорично відмовитися; turn over — первертатись (у ліжку), перегорнути (сторінку); turn upside down — перевернути догори; turn inside out — вивернути навиворіт та ін.

Наведемо приклади вправ, пов'язаних з використанням фразових дієслів.

Exercise I. Replace the words in brackets with the necessary synonym using the phrasal verb get, using the prepositions along, across, down, over, over with.

1. Jane has difficulty in getting her ideas (communicating)
2. Do you get ... with your parents? (have a good relationship)
3. The sooner we start writing the report, the sooner we get it (finish)
4. This rainy weather gets me (make somebody sad)
5. Alice hasn't been able to get ... the fact that she failed her exams. (recover from)

Exercise II. Insert the necessary preposition (along, across, down, over, over with).

1. Do you get ... well with your classmates?
2. The bad weather is really beginning to get me

3. The teacher has difficulty getting her ideas ... to the students.

4. It has taken me a long time to get ... the flu.

5. Come on! The sooner we start, the sooner we will get it

Exercise III. Replace the words in brackets with the necessary synonym using the phrasal verb go, using the prepositions down with, off, without, with, up, after, through.

1. The dog went ... the kitten. (chased)

2. Does this pink shirt go ... my blue trousers? (match)

3. The cheese smells funny. It's probably gone (bad)

4. Jane went ... the flu yesterday so she didn't go to school. (became ill)

5. Laura is unhappy. She is going ... a very difficult time. (experiencing)

6. Camels can go ... water longer than any other animal. (lack/not have)

7. The price of petrol has gone ... again. (increased)

Exercise IV. Complete the sentences with the necessary preposition (after, off, down/up, without, through).

1. The police officer went ... the bank robber.

2. This cheese is a strange colour. It must have gone

3. The prices of Christmas decorations have gone ... since last year.

4. How long can an animal go ... food?

5. She's been ... a lot since her accident.

Exercise V. Replace the words in brackets with the necessary synonym using the phrasal verb bring, using the prepositions round, in, up, out, back, about.

1. This song brings ... happy memories from my childhood. (cause to recall)

2. Cheltenham is an ideal place to bring ... your children. (raise)

3. The new government has brought ... many changes in education. (cause to happen)

4. My part-time job brings ... £400 a month. (make money)

5. She passed out and we brought her ... with a glass of water. (make conscious again)

6. Shakira is bringing ... a new album. (put on the market)

7. Looking at these photographs brings ... so many happy memories.

8. She passed out and the doctor had to bring her

9. I was brought ... in the countryside, so I don't really like the city much.

10. J. K. Rowling brought ... the new Harry Potter book last month.

11. My job brings ... 1200 euros a month.

Exercise VI. Read and analyze the given literary text, find out phrasal verbs there, explain their meaning in the context and use them in your own situation.

THE PASSIONATE YEAR

By James Hilton (1900–1954)

Speed was very nervous as he took his seat on the dais at five to seven and watched the school straggling to their places. They came in quietly enough, but there was an atmosphere of subdued expectancy of which Speed was keenly conscious; the boys stared about them, grinned at each other, seemed as if they were waiting for something to happen. Nevertheless, at five past seven all was perfectly quiet and orderly, although it was obvious that little work was being done. Speed felt rather as if he were sitting on a powder-magazine, and there was a sense in which he was eager for the storm to break.

At about a quarter past seven a banging of desk-lids began at the far end of the hall.

He stood up and said, quietly, but in a voice that carried well: «I don't want to be hard on anybody, so I'd better warn you that I shall punish any disorderliness very severely».

There was some tittering, and for a moment or so he wondered if he had made a fool of himself.

Then he saw a bright, rather pleasant-faced boy in one of the back rows deliberately raise a desk-lid and drop it with a bang. Speed consulted the map of the desks that was in front of him and by counting down the rows discovered the boy's name to be Worsley. He wondered how the name should be pronounced — whether the first syllable should rhyme with «purse» or with «horse». Instinct in him, that uncanny feeling for atmosphere, embarked him on an outrageously bold adventure, nothing less than a piece of facetiousness, the most dangerous weapon in a new Master's armoury, and the one most of all likely to recoil on himself. He stood up again and said: «Wawsley or Wursley — however you call yourself — you have a hundred lines!»

The whole assembly roared with laughter. That frightened him a little. Supposing they did not stop laughing! He remembered an occasion at his own school when a class had ragged a certain Master very neatly and subtly by pretending to go off into hysterics of laughter at some trifling witticism of his.

When the laughter subsided, a lean, rather clever-looking boy rose up in the front row but one and said, impudently: «Please sir, I'm Worsley. I didn't do anything».

Speed replied promptly: «Oh, didn't you? Well, you've got a hundred lines, anyway».

«What for, sir» — in hot indignation.

«For sitting in your wrong desk».

Again the assembly laughed, but there was no mistaking the respectfulness that underlay the merriment. And, as a matter of fact, the rest of the evening passed entirely without incident. After the others had gone, Worsley came up to the dais accompanied by the pleasant-faced boy who dropped the desk-lid. Worsley pleaded for the remission of his hundred lines, and the other boy supported him urging that it was he and not Worsley who had dropped the lid.

«And what's your name?» asked Speed.

«Naylor, sir».

«Very well, Naylor, you and Worsley can share the hundred lines between you». He added smiling: «I've no doubt you're neither of you worse than anybody else but you must pay the penalty of being pioneers». They went away laughing.

That night Speed went into Clanwell's room for a chat before bedtime, and Clanwell congratulated fulsomely on his successful passage of the ordeal. «As a matter of fact», Clanwell said, «I happen to know that they'd prepared a star benefit performance for you but that you put them off, somehow, from the beginning. The prefects get to hear of these things and they tell me. Of course, I don't take any official notice of them. It doesn't matter to me what plans people make — it's when any are put into execution that I wake up. Anyhow, you may be interested to know that the members of School House subscribed over fifteen shillings to purchase fireworks which they were going to let off after the switches had been turned off! Alas for fond hopes ruined!»

Clanwell and Speed leaned back in their armchairs and roared with laughter.

Таким чином, як вже нами було зазначено вище, в англійській мові більше 12 тисяч фразових дієслів. Для впевненого володіння усім мовленням достатньо знати кілька сотень, а письмовим — близько тисячі. Використання фразових дієслів дозволить уникнути стандартних виразів і допоможе зробити мову більш «живою». Вочевидь, популярність фразових дієслів пов'язана з легкістю їх викорис-

тання. Так, наприклад, фразове дієслово «to put up» несе безліч значень, а точніше: піднімати, будувати, споруджувати, ставити (п'єсу), показувати, виставляти, підносити (молитву), виставляти на продаж, підвищувати (ціни), вкладати (гроші), пакувати, організовувати, влаштовувати тощо. Отже, використовуючи мінімальну кількість вихідних елементів, людина, що вивчає іноземну (у нашому випадку англійську) мову, здатна висловити велику кількість понять завдяки фразовим дієсловам.

Висновки. У результаті дослідження було визначено сутність терміна «фразові дієслова», розглянуто місце фразових дієслів та визначено особливості використання фразових дієслів в лексикології англійської мови. Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що англійська мова справді варта того, щоб її вчити саме завдяки різноманітності лексики, наявності барвистих сталих виразів, зворотів, ідіом, фразеологічних одиниць, прислів'їв, приказок та фразових дієслів. Як відомо, вона цілком заслужено займає почесне місце серед міжнародних мов світу завдяки власній індивідуальності та неординарності з точки зору лексики, граматики та фразеології, а постійне вивчення фразових дієслів та використання їх значень у контексті в свою чергу сприяє запам'ятовуванню нових лексичних одиниць завдяки асоціаціям, образам та ситуаціям. Багатство англійської мови і ступінь її розвитку визначаються різноманітністю значень слів і розвитком синоніміки. Англійська мова, безумовно, є дуже цікавою та багатогранною завдяки багатьом лексичним явищам. Не дивлячись на те, що вона рясніє величезною кількістю багатозначних слів, синонімів та синонімічних домінант, що у деяких випадках збивають людину з пантелику, їх емоційна забарвленість, багатозначність, індивідуальність, чіткість та лаконічність сприяють виникненню палкого інтересу до вивчення англійської мови та зануренню у мовне середовище, навіть незважаючи на лексичні та граматичні труднощі. А кількість людей, що прагнуть оволодіти цією чудовою германською мовою, на сьогоднішній день безперервно зростає. Особливо це стосується фразових дієслів, що є справжнім феноменом англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

Дідо Н. Д. До питання вивчення фразових дієслів в англійській мові. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2016. № 14. С. 34–39.

Ломб К. Как я изучаю языки. Заметки полиглота. *Личное развитие*. М.: Иванов и Фербер, 2016. 240 с.

Ніколенко А. Г. Актуалізація семантичного аспекту фразових дієслів у процесі навчання англійської мови. *Іноземні мови*. Київ, 1999. № 4. С. 31–33.

Поуви Д. Говорите правильно по-английски. М.: Высшая школа, 1984. 50 с.

Смит Л. П. Фразеология английского языка: переклад з англійської. М.: Дрофа. 1998. 158 с.

Чаєнкова О. К. Лінгвокультурна специфіка фразеологізмів у процесі перекладу (на матеріалі української, турецької та англійської мов). *Мова: науково-теоретичний часопис*. Одеса, 2019. № 31. ISSN: 2307–4558eISSN: 2414–9489. С 41–54.

THE SPECIFICITY OF PHRASAL VERBS USAGE IN THE ENGLISH LEXICOLOGY CLASSES

Tetyana Yablonska

Doctor of pedagogical sciences, professor of the Department of West and Oriental Languages and Methods of Their Teaching,
State Institution «South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushinsky»

Odesa, Ukraine

e-mail: apple9@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6801-8704>

Researcher ID: I-532402018

SUMMARY

The relevance of the English Language learning is substantiated in the article for many reasons. First, because of its international meaning in the whole world. Secondly, due to the huge variety of vocabulary, the presence of emotionally coloured set phrases, turns, idioms, phraseological units, proverbs, sayings and phrasal verbs. Thirdly, due to its emotional coloring, individuality and the presence of words of Greek, Latin and French origin.

The article considers the specifics of the use of phrasal verbs in English Lexicology classes. Such teaching methods as descriptive (for a general description of the context of a phrasal verb in English); contextual-interpretive (to identify the functional and semantic meaning of a phrasal verb), as well as a method of creating a problem situation with the help of a phrasal verb. The essence of the term «phrasal verbs» is defined; the place of phrasal verbs in the English Lexicology is considered and the features of phrasal verbs usage in this discipline are determined.

The features of perception and memorization of phrasal verbs are considered. Attention is paid to the classification of phrasal verbs. It has been proven that phrasal verbs are one of the most difficult moments regarding mastering the English language, but despite this, it is thanks to their use in the context that the English language becomes more «alive», extraordinary and emotionally colored, and in turn, the constant study of phrasal verbs and the use of their meanings in the context contributes to the memorization of new lexical units through associations, images and situations.

Key words: *phrasal verbs, Phraseology, context, Lexicology, English Language, polysemy, synonymy.*

REFERENCES

- Dido, N. D. (2016) Do pytannya vyvchennya frazovyh diesliv v angliyskii movi. *Modern studies in foreign philology*. Uzhgorod. № 14., 34–39. (On the question of studying phrasal verbs in English) [in Ukrainian].
- Kato Lomb (2016) Kak ya izuchay yazyki. Zаметki poliglota. *Personal Development*. Izdvo Mann, Ivanov i Feber (How I Study Languages. Edition Mann, Ivanov and Feber [in Russian]).
- Nikolenko, A. G. (1999) Aktualizatsiya semantichnogo aspektu frazovyh diesliv u protsesi navchannya angliyskoyi movy. *Foreign Languages*. Kyiv. № 4., 31–33. (Actualization of the semantic aspect of phrasal verbs in the process of learning English) [in Ukrainian].
- Povey, D. (1984) Govorite pravilno po angliysky. Moscow: Higher School (Speak correctly in English) [in Russian].
- Smith, L. P. (1998) Frazеologiya angliyskogo yazyka. Perevod s angliyskogo. Moscow: Drofa (English phraseology) Translation from English [in Russian].
- Chaenkova, O. K. (2019) Lingvokulturna spetsyfika frazeologizmiv u protsesi perekladu (na materialy ukrainskoyi, turetskoyi ta angliyskoyi mov). *Language. Scientific and Theoretical Journal*. № 31., Ukraine. Odessa. 41–54. (Linguocultural Specificity of Phraseological Units in Translating Process (on the Material of Ukrainian, Turkish and English Languages) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14 квітня 2022 року

УДК 81'367+811.111

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2022-34-13>

АЛГОРИТМ УТВОРЕННЯ ПРОСТИХ ІНТЕРОГАТИВІВ У ПРОЦЕСІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Людмила Яворська

викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: Yavorska.LP@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8700-1505>

АНОТАЦІЯ

Варіативність англійських інтерогативів, алгоритм їх утворення та вживання викликає безумовний інтерес у лінгвістів, науковців, педагогів, здобувачів вищої освіти. У наукових дослідженнях сьогодення означена тема є особливо затребуваною, тому що вона є однією з найбільш актуальних і важливих. Причиною такої зацікавленості є той факт, що серед сучасних засобів спілкування мовленнєва комунікація посідає найбільш визначне місце, і саме діалогічне мовлення є невід'ємною частиною мовленнєвого спілкування, як усного, так і письмового. Але будь-яке діалогічне спілкування неможливо уявити без інтерогативів, які є тригером, тобто спусковим гачком для розвитку процесу комунікації.

Мета статті — дослідження варіативності простих англійських інтерогативів у залежності від їх словопорядку та функцій.

У публікації представлено дослідження структурних різновидів простих англійських питальних речень у процесі діалогічного мовлення як найважливішого засобу комунікації; проведено аналіз сучасних лінгвістичних досліджень, безпосередньо пов'язаних з темою інтерогативів; розглянуто функціональне значення та варіанти місцеположення окремих членів речення в загальній структурі питальних речень, виокремлено 5 структурних типів простих англійських інтерогативів та означено напрямки подальшого дослідження даної теми. Задля дотримання принципів науковості, автентичності та практичного впровадження отриманих результатів наше дослідження проводилося на підставі вибіркового матеріалу

із популярного роману американського письменника Джерома Девіда Селінджера «The Catcher in the Rye» («Ловець у житті», або «Над прірвою у житті»).

Ключові слова: лінгвістика, мовленнєва комунікація, діалогічне мовлення, інтерогативи, варіативність.

Вступ. Неможливо уявити собі теперішній світ без міжособистісного спілкування; проте серед сучасних засобів спілкування провідне місце посідає мовленнєва комунікація, головною складовою якої є діалогічне мовлення, як письмове, так і усне. Зазвичай діалогічне спілкування містить інтерогативи, які є стартовим імпульсом для розвитку міжособистісного спілкування у процесі комунікації. З огляду на це питання формування та застосування питальних речень є одним з найбільш актуальних і важливих для дослідників і науковців.

Мета статті — дослідження варіативності простих англійських інтерогативів у залежності від їх словопорядку та функцій.

У роботі ми представляємо дослідження структурних різновидів простих англійських питальних речень, зокрема: проведено ґрунтовний аналіз сучасних лінгвістичних досліджень, безпосередньо пов'язаних з темою інтерогативів; розглянуто функціональне значення та варіанти місцеположення окремих членів речення в загальній структурі питальних речень; виокремлено 5 структурних типів простих англійських інтерогативів та означено напрямки подальшого дослідження даної теми. З метою виконання поставлених задач дослідження, збереження принципів науковості та практичного впровадження отриманих результатів наше дослідження проводилося з використанням методу репрезентативної вибірки із автентичного джерела — популярного роману американського письменника Джерома Девіда Селінджера.

Результати та дискусія. Міжособистісна комунікація є первинною функцією мовлення. Найважливішим засобом міжособистісної комунікації є діалогічне мовлення, або мовленнєва інтеракція, у процесі якої комуніканти спілкуються з використанням засобів мовних одиниць, а саме: мовленнєва інтеракція здійснюється шляхом обміну висловлюваннями, до складу яких за загальноприйнятою класифікацією входять речення різних видів за метою висловлювання: 1) розповідні; 2) питальні; 3) спонукальні (Дудик, Прокопчук, 2010). Серед зазначених видів речень визначна роль належить саме інтерогативам,

які є тригером, тобто спусковим гачком для розвитку процесу між-особистісної комунікації, адже провідна функція мови у спілкуванні проявляється саме через мовленнєву формулу «питання — відповідь». Тому безперечним є той факт, що дослідження інтерогативів, алгоритму їх утворення, варіативності та вживання викликає безумовний інтерес у лінгвістів, науковців, педагогів, здобувачів вищої освіти. Таким чином, тема класифікації англійських питальних речень є актуальною та важливою серед завдань наукових досліджень сьогодення.

У процесі здійснення аналізу лінгвістичних досліджень із диференціації варіативності інтерогативів безперечно виникає необхідність дати визначення самого речення, при формулюванні поняття якого думки авторів-наукознавців розділяються. Так, О. В. Дуденко дає таке визначення: «Речення — це основна одиниця мовного спілкування, яка граматично й інтонаційно оформлена за законами певної мови, формує і виражає окрему, відносно закінчену думку і відношення змісту цієї думки до дійсності» (Дуденко, 2015). Відомий англійський граматист Р. А. Клоуз так формулює визначення речення: «A sentence needs at least one finite, independent clause» (Клоуз, 1975). Датський лінгвіст О. Єсперсен детермінує речення як відносно повний і незалежний людський вислів; його повнота і незалежність проявляються у тому, що воно може стояти окремо, тобто, може бути вимовлене самостійно, відокремлено від інших висловлювань (Єсперсен, 1992). Проте, на наш погляд, найбільше відповідає завданням нашого дослідження визначення українського професора А. К. Корсакова, який стверджує, що речення — це первинна структура предикації, що містить, у разі наявності, підмет (носії процесу) і присудок (дія або стан носія процесу) (Корсаков, 2013).

Наразі спілкування зазвичай проходить за принципом «питання — відповідь», коли з найбільшою повнотою розкривається комунікативна функція мови, і в такій інтеракції між співрозмовниками саме інтерогативи, як поштовх до розвитку мовленнєвої взаємодії, виконують визначальну роль. Варіативність інтерогативів обумовлюється їхньою структурою, за якою розмежовують прості і складні речення, причому враховується розбіжність логічних і граматичних форм (Романюк, 2019).

З огляду на те, що метою даної роботи стало дослідження різновидів словопорядку саме у простому питальному реченні, опти-

мальним для вивчення цього питання ми вважаємо визначення професора А. К. Корсакова, який детермінує просте речення як висловлювання, що містить одне або більше слів і не має більше однієї первинної структури предикації; водночас науковець уточнює, що ця структура предикації може і не бути присутньою (Корсаков, 2013).

Отже, якщо речення не може бути без слів, то й не може бути речення без потрібного словопорядку. Питання порядку слів надзвичайно актуальне у сучасній лінгвістиці, оскільки воно є одним з базових питань синтаксису будь-якої мови. Властивий певній мові словопорядок залежить від багатьох факторів: у мовах аналітичних, наприклад, в англійській мові, питання порядку слів має більш важливе значення, ніж у мовах синтетичних, до яких належить українська мова. Англійській мові, як мові аналітичній, притаманний словопорядок константний, тобто постійний, прямий або інверсійний. І вивчення питання порядку слів у реченні у даному дослідженні проводиться на прикладі саме англійської мови з урахуванням відображення різноманітних мовних зв'язків.

Для того, щоб дослідження не було відірване від об'єктивної реальності, його необхідно проводити на підставі аналізу автентичних джерел. Наше дослідження проводилося на підставі аналізу вибіркового матеріалу із популярного роману американського письменника Джерома Девіда Селінджера «The Catcher in the Rye» («Ловець у житі», або «Над прірвою у житі»).

У досліджуваному матеріалі ми намагалися враховувати всі можливі випадки вживання цієї мовної структури. Безумовно, випадків такого вживання надзвичайно багато, але кількість комбінацій, в яких досліджувані структури можуть вживатися, мають бути звуженими до певного набору патернів у результаті виокремлення і систематизації отриманих результатів дослідження.

Оскільки словопорядок англійського інтерогативу є основним об'єктом нашого дослідження, вважаємо за необхідне розглянути значення і місцезнаходження окремих членів речення в структурі питального речення.

Використовуючи метод репрезентативної вибірки, у тексті в цілому нами було знайдено всього 607 питальних речень, як простих, так і складних за структурою; однак, як вже було сказано, ми поставили

задачу розглянути лише структури простих речень, які зустрілися у 469 випадках, або 77,2 % усієї вибірки, наприклад:

- *Did you give her my regards?*
- *How have you been?*
- *He over his gripe yet?*
- *How do you feel about all this, boy?*
- *Why?*

Науковий підхід до класифікації англійських питальних речень є дискусійним серед лінгвістів. Досліджуючи цей розділ синтаксису, науковці зазвичай виділяють від 2 до 5 типів простих інтегративів (Романюк, 2019). Проте у рамках цієї роботи, спираючись на проведене нами дослідження, ми детермінували 5 типів простих питальних речень. Розроблену нами класифікацію було проведено за єдиним принципом — принципом виділення частини мови, яка займає початкове положення в реченні. Слід зауважити, що до уваги не береться елемент, ускладнюючий структуру інтерогативу, наприклад:

- *How much is it, for God's sake?*
- *Listen, do you want to go for a walk?*
- *How are you, Mr. Antolini?*
- *Do you blame me for flunking you, boy?*

Враховуючи все вищесказане, ми виокремили 5 типів англійських інтерогативів у такий спосіб:

1) *дієслівні*, наприклад:

- *Didn't you just love it?*
- *Are you frozen to death?*
- *Would you care to stop on the way and join me for a cocktail?*
- *Are you listening to me?*
- *Will you go back to school tomorrow like a good girl?*
- *Are you really going home afterwards?*

2) *підметно-займенникові*, наприклад:

- *Who's your date?*
- *What are you trying to do?*
- *Why can't I?*
- *Where're the mummies, fella?*
- *What's the matter with you?*
- *Where is she?*

3) іменні, наприклад:

— *We win, or what?*

— *Ackley?*

— *Eddie Birdsell?*

— *One thing?*

— *Sure?*

— *Okay?*

4) іменно-дієслівні (двоскладові), наприклад:

— *He never comes back till Sunday night, does he?*

— *He won't be back till tomorrow night, will he?*

— *Everybody goes through phases all, don't they?*

— *Mother Nature'd take care of you, wouldn't she?*

— *You want to be in that play, don't you?*

5) вигуківі, наприклад:

— *Huh?*

— *Yeah?*

Слід зауважити, що у запропонованій нами класифікації частотність вживаних у досліджуваному джерелі детермінованих типів інтерогативів спостерігалася у різному відсотковому відношенні (див. рис. 1).

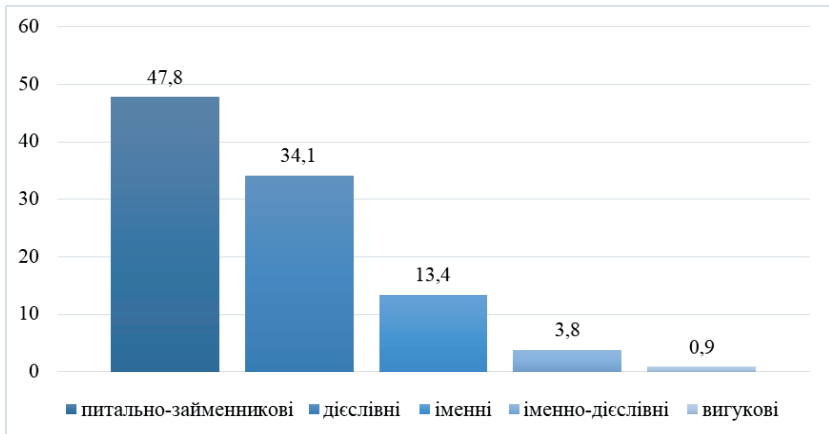

Рис. 1. Частотність вживання детермінованих типів англійських інтерогативів

Як показано на рисунку 1, співвідношення п'яти типів інтерогативів від найбільш частотного до найменш частотного є таким (Яворська, Ясинська, 2022):

- 1) *питально-займенникові* — 224 інтерогатива — 47,8 %;
- 2) *дієслівні* — 160 інтерогативів — 34,1 %;
- 3) *іменні* — 63 інтерогатива — 13,4 %;
- 4) *іменно-дієслівні* — 18 інтерогативів — 3,8 %;
- 5) *вигукові* — 4 інтерогатива — 0,9 %.

Дослідження порядку слів у реченні неможливо робити без аналізу поняття та локації головних та другорядних членів речення.

Головні члени речення — *підмет* і *присудок* — є основою будови речення, його структуру ускладнюють і доповнюють такі другорядні члени:

— *доповнення* та *обставина*, які самого речення не утворюють, але його розширюють,

— *означення*, яке не тільки не створює речення (як це роблять підмет і присудок), але навіть і не ускладнює його (як це роблять обставина та доповнення); тому, по суті, його слід було б віднести до третьорядних членів речення, бо означення не є самостійним компонентом речення, а тільки є складовою частиною іншого члена речення: підмета, присудка (складеного іменного), доповнення або обставини, і доповнює та ускладнює лише структуру цього члена (Яворська, Ясинська, 2022). Наприклад:

- *Did you have a good time?*
- *How'd you do in English?*
- *What was lousy about it?*
- *Do you want another blanket?*
- *How's your big brother?*

Отже, досліджуючи побудову будь-яких речень, необхідно брати до уваги місцеположення головних членів речення спільно з другорядними. При розгляді побудови інтерогативів слід також враховувати прямий та зворотний порядок слів. Прямий та зворотний словопорядок, перш за все, детермінується взаємним розташуванням головних членів речення — підмета і присудка. У разі *прямого* порядку слів підмет стоїть попереду присудка, а при *зворотному*, або *інверсійному*, навпаки, присудок передує підмету. Слід зауважити, що англійським інтерогативам здебільшого є притаманним *частково інверсій-*

ний порядок слів, який спостерігається у тих випадках, коли присудок частково передує підмету, тобто перед підметом розташовується допоміжне дієслово, а другий компонент присудка — смислове (або головне) дієслово — ставиться після підмета, наприклад:

- *Do you like Pencey?*
- *Did you have a good time?*
- *Why don't you go home, Mac?*
- *Why do you ask?*
- *What would you have done in my place?*

Висновки. У процесі діалогічного мовлення інтерогативи є одним з найважливіших засобів комунікації. Питання формування та застосування питальних речень є одним з найбільш актуальних і важливих для дослідників і науковців. Практична спрямованість дослідження варіативності англійських інтерогативів та їх словопорядку є особливо затребуваною. Причиною такої зацікавленості є той факт, що різноманітне застосування інтерогативів сприяє підвищенню рівня володіння мовою, удосконаленню її вживання та забарвленню мовлення. Аналіз матеріалу дослідження дозволив виділити такі типи інтерогативів: питально-займенникові, дієслівні, іменні, іменно-дієслівні та вигуківі.

Функції порядку слів у реченні можна детермінувати наступним чином:

- 1) граматична;
- 2) лексична;
- 3) експресивно-стилістична функція.

У перспективі у подальших дослідженнях варіативності англійських інтерогативів може бути висвітлення саме цих функцій.

ЛІТЕРАТУРА

- Close R. A. A Reference Grammar for Students of English. Longman, 1975. 342 p.
- Jespersen O. The Philosophy of Grammar. University of Chicago Press, 1992. 372 p.
- Salinger J. D. The Catcher in the Rye. Penguin. UK, 2010. 240 p.
- Дуденко О. В. Синтаксис української мови. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 208 с.
- Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови. К. : ВЦ «Академія», 2010. 380 с.
- Корсаков А. К. Теоретичні основи сучасної англійської граматики. Ч. 1: Синтаксис. Київ: Вища школа; Одеса: ВМВ, 2013. 344 с.
- Романюк О. С. Успішна комунікативно-прагматична модель реалізації феміної прагматично-інтерогативної комунікативної тактики. *Лінгвістичні дослідження*:

збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. 2019. Вип. 50. С. 203–209. <https://doi.org/10.34142/23127546.2019.50.25>

Романюк О. С. Фемінний романтичний дискурс: стратегічні шляхи реалізації прагматично-інтерогативної комунікативної тактики. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Філологічні науки. 2019. Вип. 1(17). С. 296–305. <https://doi.org/10.32342/2523–4463–2019–0–16–32>

Яворська Л. П., Ясинська Т. О. Структурна варіативність англійських інтерогативів у діалогічному мовленні. *Theoretical and applied aspects of the application of modern science: V Міжнародна науково-практична конференція. Секція: філологія, 7–9 лютого 2022. Токіо, Японія*, С. 369–372.

ALGORITHM FOR FORMING SIMPLE INTEROGATIVES IN THE PROCESS OF DIALOGICAL SPEECH IN THE ENGLISH LANGUAGE

Liudmyla Yavorska

Teacher at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics
of the State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky”

Odesa, Ukraine

e-mail: Yavorska.LP@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000–0001–8700–1505>

SUMMARY

The variability of English interrogatives, the algorithm for their formation and usage are of unreserved interest to linguists, scientists, teachers, graduates. The identified theme is especially popular in contemporary scientific researches because it is one of the most prevalent and important ones. The reason for such interest is the fact that the speech communication occupies the most prominent place among modern means of interaction, and the dialogic speech itself is an inherent part of speech communication, both verbal and written. But it is impossible to imagine any dialogue without interrogatives, which are a trigger, that is an initial impulse provoking the development of the communication process.

The purpose of the article is to study the variability of English simple interrogatives depending on their word order and functions.

This publication presents an essay on the study of the structural varieties of English simple interrogative sentences in the process of the dialogical speech as the most important means of communication; the analysis of modern linguistic studies directly related to the interrogatives investigation was carried out; the functional meaning and different locations of particular sentence members in the general structure of interrogative sentences were considered, 5 structural types of English simple interrogatives were selected, and the directions for further re-

search on the theme were defined. To be consistent with the scientific principles, authenticity, and practical implementation of the obtained results, our study was conducted on the basis of selective material from the popular novel by American writer Jerome David Salinger "The Catcher in the Rye".

Key words: linguistics, speech communication, dialogical speech, interrogatives, variability

REFERENCES

- Close R. A. (1975). A Reference Grammar for Students of English. Longman, 342 p [in English].
- Jespersen O. (1992). The Philosophy of Grammar. University of Chicago Press. 372 p [in English].
- Salinger J. D. (2010). The Catcher in the Rye. Penguin. UK. 240 p [in English].
- Dudenko O. V. (2015). Sintaksis ukrayinskoyi movi. Uman: VPC «Vizavi». 208 p [in Ukrainian].
- Dudik P. S., Prokopchuk L. V. (2010). Sintaksis ukrayinskoyi movi. K. : VC «Akademiya». 380 p [in Ukrainian].
- Korsakov A. K. (2013). Teoretichni osnovi suchasnoyi anglijskoyi gramatiki. Ch.1: Sintaksis. Kiyiv: Visha shkola, Odesa: VMV. 344 p [in English].
- Romanyuk O. S. (2019). Uspishna komunikativno-pragmaticzna model realizaciyi feminnoyi pragmatichno-interogativnoyi komunikativnoyi taktiki. Lingvistichni doslidzhennya: Zbirnik naukovih prac Harkivskogo nacionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni G. S. Skovorodi. Vip. 50. pp. 203–209. URL: <https://doi.org/10.34142/23127546.2019.50.25> [in Ukrainian].
- Romanyuk O. S. (2019). Feminnij Romantichnij Diskurs: strategichni shlyahi realizaciyi pragmatichno-interogativnoyi komunikativnoyi taktiki. Visnik Universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya «Filologichni nauki». Vip. 1(17). pp. 296–305. URL: <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2019-0-16-32> [in Ukrainian].
- Yavorska L. P., Yasinska T. O. (2022). Strukturna variativnist anglijskih interogativiv u dialogichnomu movlenni. V Mizhnarodna nauково-praktichna konferenciya «Theoretical and applied aspects of the application of modern science». Sekciya: filologiya. Tokio, Yaponiya. pp. 369–372 URL: https://eu-conf.com/events/theoretical-and-applied-aspects-of-the-application-of-modern-science/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=_EU-CONF-Sbornik_materialov_konferencii_opublikovan&utm_content=1404294644 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 1 квітня 2022 року

**Вимоги до оформлення наукових праць,
що друкуються в «Науковому віснику Південноукраїнського
національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки»**

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ

Обсяг основного тексту статті (без анотацій та літератури) має становити не менше 0,5 др. арк. (12 с.), 21600–22000 знаків з пробілами. Шрифт тексту — Times New Roman, розмір 14, інтервал 1,5; поля з усіх сторін — 20 мм.

СТРУКТУРА СТАТТІ

1. Шифр УДК без абзацного відступу, у верхньому лівому куті першої сторінки.

2. Назва статті великими літерами напівжирним шрифтом, вирівняно по центру.

3. Інформація про автора (-ів): ім'я та прізвище — курсив, напівжирний шрифт (науковий ступінь, учене звання, посада, назва організації, в якій працює автор, країна, e-mail, ORCID ID, Researcher ID або Scopus ID — якщо автор має). Вирівняно по центру. Кегль 12, інтервал 1,0.

4. Анотація — слово «АНОТАЦІЯ» з абзацним відступом, великими літерами, напівжирним шрифтом, курсив. Обсяг 1500–1800 знаків без пробілів з ключовими словами. Текст анотації оформляється курсивом, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту — Times New Roman, розмір 12.

«Ключові слова» напівжирним шрифтом, абзацний відступ, курсив, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту — Times New Roman, кегль 12, курсив.

5. Текст статті містить три розділи: **вступ** (мета та завдання дослідження; матеріали та методи дослідження), **результати та дискусія**, **висновки**.

6. Цитування та внутрішньотекстове посилання у тексті подавати за стилем APA (American Psychological Association style), наприклад, (Петров, 2018); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад, (Петров, 2018: 120).

7. Таблиці, схеми, рисунки, діаграми розміщуються в центрі сторінки безпосередньо після посилання на них у тексті статті. Слово «Таблиця» та її номер пишуться курсивом зверху вирівняно справа, а рядком нижче вирівняно по центру — назва таблиці. Інші ілюстрації, теж нумеровані, підписуються знизу вирівняно по центру.

8. Формули подаються в окремому рядку вирівняно по центру, нумеруються арабськими цифрами в круглих дужках з правого боку сторінки.

9. Слово «ЛІТЕРАТУРА» пишеться великими літерами курсивом напівжирним шрифтом вирівняно по центру. Нижче подаються за алфавітом використані літературні джерела БЕЗ НУМЕРАЦІЇ. Література оформляється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015». Кегль 12, інтервал 1,0.

10. Після викладу матеріалу статті подається інформація англійською мовою відповідно до пунктів 2, 3, 4.

ЗРАЗОК

УДК 81'25:82–5:811.111=811.161.2

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Іван Петренко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: ipetrenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0442-6837>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено опису лінгвокультурних особливостей англomовних промов політиків, а також засобам їх відтворення в перекладах українською мовою. Тема дослідження є актуальною з позиції функціонально-комунікативного підходу...

***Ключові слова:** політичні промови, лінгвокультурні особливості, перекладацькі операції, адекватність перекладу.*

Текст статті.

Вступ (критичний аналіз наукових джерел, актуальність, методи та матеріал дослідження).

Результати та дискусія.

Висновки.

ЛІТЕРАТУРА

Горбань Ю. А., Білик Ю. І., Дячук Л. В. та ін. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть. Київ: Знання, 2007. 439 с.

METHODS OF REPRODUCING LINGUISTIC AND CULTURAL PECULIARITIES OF ENGLISH POLITICAL SPEECHES IN UKRAINIAN

Ivan Petrenko

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»
Odesa, Ukraine
e-mail: spetrenko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0442-637>

SUMMARY

The article has been devoted to the description of linguistic and cultural peculiarities of English politicians and methods of their presentation in Ukrainian. The problem of the research is urgent taking into consideration the functional and communicative approach...

Key words: *politicians' speeches, lingual and cultural peculiarities, translation operations, adequate translation.*

REFERENCES

Horban Iu. A., Bilyk Iu. I., Diachuk L. V. ta in. (2007). *Istoriia suchasnoho svitu: sotsial-nopolitychna istoriia XV–XX stolit* [History of the modern world: social-political history of the XV–XX centuries]. Kyiv: Znannia. 439 p. [in Ukrainian]

До статті додаються:

Довідка про автора (авторів) на окремому аркуші: прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи (для аспірантів — місце навчання), посада, науковий ступінь, учене звання, домашня адреса (індекс обов'язково), адреса електронної пошти, контактні телефони, поштова адреса (або адреса відділення нової пошти) для надсилання друкованого екземпляру журналу.

Текст статті та додаткові матеріали надсилати електронною поштою на електронну адресу zhmaeva@gmail.com (у темі листа вказати прізвище автора).

Грошовий переказ сплачується **після позитивного рішення редколегії про прийняття статті до друку**. Редакційна колегія залишає за собою

право перевіряти отримані статті на наявність плагіату, віддавати надіслані статті на додаткове рецензування, а також відхиляти ті з них, які не відповідають вимогам або науковим напрямкам журналу.

Розмір коштів на покриття витрат з публікації статей у журналі «Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки» **складає 1000 грн.**

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ НЕ НЕСЕ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗМІСТ СТАТЕЙ ТА МОЖЕ НЕ ПОДІЛЯТИ ДУМКУ АВТОРА!

Мови публікацій: українська, англійська, німецька, польська, китайська, корейська.

ЗМІСТ

Володимир Глушенко

Давні літописи як джерело вивчення історії редукованих голосних у праці П. Лавровського «Про мову північних руських літописів» 5

Ілона Дерік

До питання про особливості перекладу англословного пенітенціарного дискурсу українською мовою 16

Наталя Жмаєва

До питання стратегій перекладу політичних промов 28

Олександр І. Ліаді, Анастасія О. Федорова

Лексична експлікація поняття «влада» в давньоанглійській мові (лексико-семантичні етюди) 38

Тетяна Корольова, Ольга Александрова

Особливості розвитку соціолінгвістичної системи комунікативної поведінки молоді 48

Олександра Попова

Економіко-правовий дискурс: парадигма змін у ХХІ столітті (на матеріалі китайської, англійської та української мов) 61

Юлія Стоянова

Пізнавальні аспекти конфуціанського світогляду (на матеріалі «Лунь Юй») 74

Тетяна Стоянова, Вікторія Шутяк

Особливості перекладу кулінарного дискурсу 87

Інна Ступак, Анастасія Шаламай

Характерні особливості дискурсу мультимедіа як типу медіадискурсу 103

Оксана Черниш

Сучасний англомовний інтернет-дискурс 118

Анастасія Юмрукуз, Юліана Ірхіна

Відтворення лінгвокультурних реалій в українських
перекладах англомовних алюзій 130

Тетяна Яблонська

Специфіка використання фразових дієслів на заняттях
з лексикології англійської мови 142

Людмила Яворська

Алгоритм утворення простих інтерогативів у процесі
діалогічного мовлення в англійській мові 155

Вимоги до оформлення наукових праць, що друкуються
в «Науковому віснику Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського:
Лінгвістичні науки» 165

CONTENTS

Volodymyr Glushchenko

Ancient Chronicles as a Source for Studying the History
of the Reduced Vowels in the Work of P. Lavrovskiy
«On the Language of Northern Russian Chronicles» 5

Iлона Derik

On the Peculiarities of the English Penitentiary Discourse Rendering
in Ukrainian Translation 16

Natalya Zhmayeva

On the Issue of Translation Strategies of Political Speeches 28

Alexander I. Iliadi, Anastasiia A. Fedorova

Lexical Explication of the Concept «Power» in Old English
(Lexical And-Semantic Studies) 38

Tetiana Korolova, Olga Aleksandrova

Some Peculiarities of Sociolinguistic System Development in Youth
Communicative Behavior 48

Oleksandra Popova

Economic and Legal Discourse: Paradigm of Changes
in the XXI Century (on the Material of Chinese, English
and Ukrainian Languages) 61

Yuliia Stoianova

Cognitive Aspects of the Confucius Worldview
(Based on the «Lun Yu») 74

Tetiana Stoianova, Victoria Shutyak

Features of Culinary Discourse Translation 87

Inna Stupak, Anastasiya Shalamay

The Characteristic Features of Multimedia Discourse as a Type
of Media Discourse 103

Oksana Chernysh

Modern English Internet Discourse 118

Anastasiia Yumrukuz, Juliana Irkhina

Rendering Linguistic and Cultural Realia in Ukrainian Translation
of English Allusions 130

Tetyana Yablonska

The Specificity of Phrasal Verbs Usage in the English Lexicology
Classes 142

Liudmyla Yavorska

Algorithm for Forming Simple Interrogatives in the Process
of Dialogical Speech in the English Language 155

Requirements to the content and structure of the articles published
in Scientific Research Issues of South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky 165

Українською, англійською, німецькою та китайською мовами

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 10 від 26.05.2022 р.

Затверджено як фахове видання (збірник наукових праць)
ВАК України 21.09.2020 р. за № 1188

Збірник зареєстровано у Міністерстві юстиції України як друкований засіб
масової інформації
Свідоцтво серія КВ № 24048–13908 ПР від 31.07.2019 р.

Усі матеріали збірника представлені на сайті:
<https://www.lingstud.od.ua>

Відповідальна за випуск **Наталія Жмасва**
тел.: 0674895108
e-mail: zhmaeva@gmail.com

Тираж 100 прим. Зам. № 334 (37).

Адреса редакції:
65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 34, каб. 35
тел.: 0674895108
e-mail: zhmaeva@gmail.com

Видавництво і друкарня — Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

ISSN 2616—5317. Наук. вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2022. № 34. 1—176.

